

Een tweetal leerredenen namelijk:

Gedenkzuil, opgericht te Mijdrecht den 8 maart 1788. Ter gelegenheid der heugelijke 40ste verjaring van zijne doorluchtige hoogheid Willem de Vijfde, prins van Oranje en Nassau enz. enz. enz. in een leerreden over Gen. 49:22, 23 en 24.

en

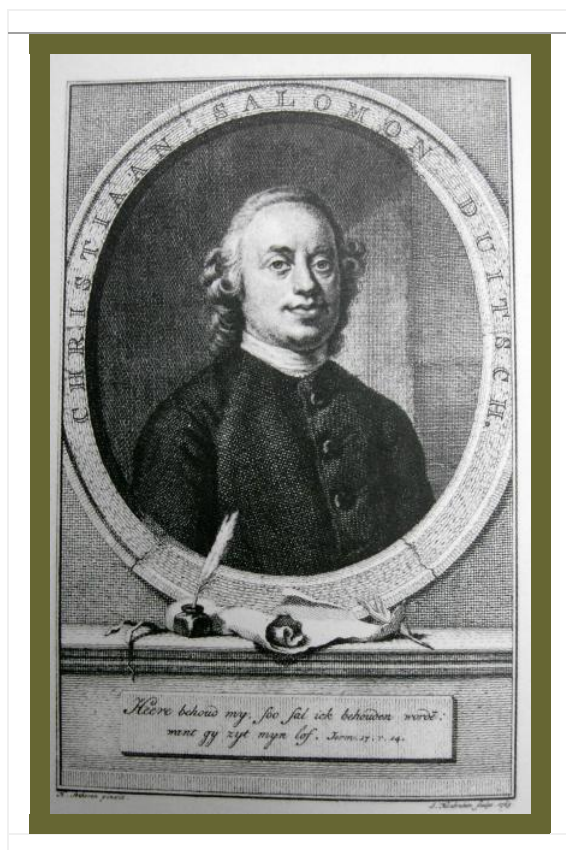
Nederlands Debora 't middel in Gods hand tot redding van 't zinkend vaderland. Voorgesteld in een leerreden over Richt. 5:6-11. Den 7 augustus 1788.

Door ds. Christiaan Salomon Duijsch

In leven predikant te Mijdrecht.

Daarbij gevoegd een vijftal brieven van en aan C.S. Duijsch.

**STICHTING DE GIHONBRON
MIDDELBURG
2016**

Christiaan Salomon Duijsch
1734 - 1795

Inhoudsopgave:

1^e leerreden: *Gedenkzuil, opgericht te Mijdrecht den 8 maart 1788. Ter gelegenheid der heugelijke 40ste verjaring van zijne doorluchtige hoogheid Willem de Vijfde, prins van Oranje en Nassau enz. enz. enz. in een leerreden over Gen. 49:22, 23 en 24.*

Daarbij gevoegd een korte toelichting 4

2^e leerreden: *Nederlands Debora 't middel in Gods hand tot redding van 't zinkend vaderland. Voorgesteld in een leerreden over Richt. 5:6-11. Den 7 augustus 1788. Ter gelegenheid der heugelijke zevenendertigste verjaring van hare koninklijke hoogheid Frederica Sophia Wilhelmina, prinses van Oranje en Nassau, geborene prinses van Pruisen.*

Daarbij gevoegd een korte toelichting 30

Korte toelichting op de brieven 66

Brief van C.S. Duijsch aan de baronnes Collot D' Escury. 67
Voorzien van een korte toelichting.

Briefwisseling tussen C.S. Duijsch en de Jood Peloni Almoni. 71
Voorzien met een korte toelichting.

Toelichting op de eerste leerreden van C.S. Duijtsch gehouden te Mijdrecht den 8^e maart 1788.

Deze leerreden is door Ds. C. S. Duijtsch uitgegeven *Ter gelegenheid der heugelijke 40ste verjaring van zijne doorluchtige hoogheid Willem de Vijfde*.

Willem de Vijfde werd geboren op 8 maart 1748 in Den Haag. Hij was de zoon van de stadhouder. Nederland was in die tijd een republiek, een land zonder koning. Willem de Vijfde was achttien jaar toen hij stadhouder werd. Er ontstond in zijn tijd een crisis in het land. In deze crisis kwam een nieuwe politieke groep naar voren, de burgers. Tot dan toe hadden de 'gewone' burgers geen stem in het bestuur. Niet van hun stad en niet van hun land. Willem de Vijfde was misschien geen koning, maar hij gedroeg zich wel zo, vonden de burgers. Ze zeiden dat hij veel te veel macht had en dat hij de schuld was van de crisis. Deze kritische burgers noemden zich 'patriotten'. Ze wilden de macht overnemen. Stadhouder Willem de Vijfde voelde zich al snel niet meer veilig in Den Haag en trok zich terug in Nijmegen. Hij onderging alles lijdelijk. Zijn energieke en doortastende vrouw deed echter een stoutmoedige stap. Ze reisde eind juni 1787 naar Den Haag om daar het oranjegezinde deel van de bevolking te bemoedigen. Maar zover kwam het niet. In Vlist hield een groep patriottische soldaten haar aan en leidden haar via Haastrecht en in een boerderij bij Goejanverwellesluis werd zij enige uren vastgehouden. Na enige uren kwam er bericht dat ze niet verder naar Den Haag mocht, maar dat ze vrij was naar Nijmegen terug te keren. Dit deed zij. Als gevolg hiervan stuurde haar broer de koning van Pruisen zijn leger om de orde te herstellen. Hij deed dat op verzoek van zijn zus Wilhelmina. De vrijkorpsen van de patriotten konden niet op tegen de goed getrainde Pruisische soldaten. Ze verloren de opstand. In 1795 kwam er alsnog een einde aan de Republiek. De Franse Republikeinen hadden net hun eigen koning weggestuurd en kwamen de patriotten te hulp. Willem de Vijfde vluchtte met zijn gezin naar Engeland. Hij stierf op 9 april 1806.

Ds. Duijtsch had veel achting voor deze stadhouder. Dit blijkt onder andere uit deze preek. De pijlen die Jozef moest ondervinden en de smaad die Jozef ondervond, ondervond ook deze stadhouder. Ds. Duijtsch maakt scherpe vergelijkingen tussen Jozef en de stadhouder.

De preek is uitgegeven op verzoek van velen. De preek zelf droeg hij aan de prins op.

Ds. Lette van Wilnis heeft een gedicht gemaakt 'op de welgepaste en plechtige leerreden'.

Ook ds. Duijtsch heeft veel te maken gehad met de strijd tussen de Oranjegezinde en de patriotten, maar ondanks dat, verzwegen hij niet dat hij oranjegezin was. Deze preek en ook de noten die ds. Duijtsch er aan toevoegde geven een beeld van wat er in die tijd gebeurde.

De noten in de preek zijn door ds. Duijtsch zelf toegevoegd.

Het geheel is min of meer in het hedendaags Nederlands overgezet.

GEDENKZUYL

OPGERECHT TE MYDRECHT

den 8 maart 1788.

TER GELEGENHEID DER HEUGELYKE 40STE VERJAARING
VAN ZYNE DOORLUCHTIGE HOOGHEID

WILLEM DE VYFDE,

PRINCE VAN ORANGE EN NASSAUW ENZ ENZ ENZ.

In een leerreden over Gen. 49. 22: 23: 24.

Door

CHRISTIAAN SALOMO DUYTSCH

Predikant te Mydrecht

Aan zijne

Doorluchtige Hoogheid

Willem De Vijfde.

De Here Prins van Oranje en Nassau, Erfstadhouder
Capitein Generaal en Admiraal der Verenigde
Nederlanden enz. enz. enz.

DOORLUCHTIGE VORST!

Hebben al vanouds af, gekroonde hoofden en aanzienlijke vorsten nu en dan bij zekere gelegenheden geringe geschenken uit handen van de onderdanen gunstig met een liefdehand willen aannemen. Vergun mij dan, doorluchtige vorst, dat ik ook met deze gedenkzuil ter gelegenheid van de heugelijke 40ste verjaardag van uw doorluchtige hoogheid op de 8ste maart 1788 in een leerrede over Gen. 49:22, 23 en 24 in de gemeente van Mijdrecht opgericht, tot uw doorluchtige hoogheid ootmoedig nader en dezelve op de aller-eerbiedigste en aller-nederigste wijze aan uw doorluchtige hoogheid aanbied en opdraag!

De hoofdinhoud en doeleinde van deze leerrede is, deels, om ons te herinneren de vruchtbaarheid en uitnemende heerlijkheid van de gezegende Oranjestam van Willem de Oude af. Hoe de goedertieren God het zo gunstig beschikt heeft dat Hij te allen tijde, zelfs dan als alle hoop scheen te verdwijnen, evenwel, tenminste nog één mannelijke

nakomeling, nog een vruchtje aan deze edele stamboom deed groeien. Ja zelfs, hoe heden voor 40 jaren, uwe doorluchtige hoogheid op de vurige gebeden en stille verzuchtingen der oprechten door de God des hemels, aan Neerlands volk is geschonken.

-Deels, om te overdenken hoe de God van Nederland de prinsen van Oranje en Nassau als middelen in Zijn hand heeft willen gebruiken tot verlossers van de Spaanse tirannie en tot grondleggers en handhavers van onze vrijheid en godsdienst in de zeven gelinieerde provincies.

-Deels, om met verwondering en aanbidding te overpeinzen, hoe dat, o doorluchtige vorst uw boog van onschuld, lijdzaamheid, godsvrucht en vertrouwen op God onder al de hevigste aanvallen van de schutters in stijfheid is gebleven en de armen uwer handen door de handen van de Machtige Jacobs zijn gesterkt geworden, van daar uw doorluchtige hoogheid een herder, een steen Israëls is. En dus ook tegelijk aan te wijzen de grote verplichting, die op ons en geheel Nederland ligt, om Gods daden te gedenken, Zijn wonderen te vertellen en de goedertieren en getrouwe God met hart en mond te danken en te verheerlijken.

Deze leerrede dan heeft voornamelijk betrekking op uw doorluchtige hoogheid. Moge 't u behagen, edelmoedig vorst haar als een blijk van mijn hartelijke liefde en eerbiedige hoogachting met een gunstige liefdehand aan te nemen. En tegelijk mij en de mijnen de aangename rust en schuilplaats onder de verkwikkende lommer van deze gezegende Oranjeboom te vergunnen.

Hij, Die in de braambos woont, stortte de aller-dierbaarste zegeningen uit over u doorluchtige hoogheid. Uw dagen mogen worden vermenigvuldigd en uw jaren vermeerderd. En dat uw doorluchtige hoogheid niet eerder dan „oud en der dagen zat” in vrede ter aarde moge neerdalen en verzameld worden tot de edelen van het volk van de God van Abraham! Om dan de tijdelijke, aardse en verwelkelijke luister met de hemelse en onverwelkelijke kroon der heerlijkheid te verwisselen.

Dat hare koninklijke hoogheid mevrouw de prinses van Oranje, de dierbare gemalin van uw doorluchtige. hoogheid, overstelpt worde met de aller-dierbaarste zegeningen in Jezus Christus. Dat hare koninklijke hoogheid bij de voortduur met verwondering en aanbidding moge aanschouwen hoe snode hoon en smaad, haar door de schutters aangedaan en het kwade dat tegen hare koninklijke hoogheid bedacht was, door de aanbiddelijke Godsregering heeft moeten dienen tot het gewenste herstel van onze geliefde vorst in zijn luister en waardigheden, tot behoud van geheel Nederland! Ja, dat hare koninklijke hoogheid als een Debora, een moeder in het Israël van Nederland, tot nut van land en kerk nog lang leve, ja, leve!

Dat de doorluchtige vorstelijke telgen leven mogen voor des Heeren aangezicht. Dat hetzelfde geloof, dat gewoond heeft in hun voorouders, gezegende gedachtenis, ook in hen wone. En dat deze jonge vorstelijke loten van deze gezegende Oranjestam op hun tijd ook mogen zijn een vruchtbare tak, een vruchtbare tak aan een fontein en dat elk der takken moge lopen over de muur zodat hun uitmuntende heerlijkheid van verre, tot in 't oosten en westen, gezien moge worden.

Dit is de wens en smeekbede tot Jehovah , van hem die het als de hoogste eer rekent zich te mogen noemen

DOORLUCHTIGE VORST

Uwe

DOORLUCHTIGE HOOGHEIDS

Allerrootmoedigste en gehoorzaamste dienaar

C.S. Duijtsch.

AANSPRAAK
AAN DE
GEMEENTE TE MYDRECHT.

Hartelijk geliefde gemeente, mijn blijdschap en mijn kroon! Onder alle troebelen en kommervolle vooruitzichten hadden wij het bijzondere voorrecht dat wij, (slechts enkelen uitgezonderd) met elkaar verenigd, vastgehouden hebben aan de oude constitutie en het doorluchtige huis van Oranje. Wij hebben geen gevaar vermeden en zijn er openlijk voor uitgekomen. Wij hebben voortdurend moed gehouden, zelfs in de donkerste tijdsomstandigheden, wanneer het water aan de lippen kwam. Met een gelovig vertrouwen op de onveranderlijke trouw van God, hebben wij, zowel in 't verborgen als in 't openbaar, onze harten met elkaar mogen verenigen in vurige gebeden en smekingen tot God voor ons innig geliefde vorst: dat de Machtige Jacobs hem ondersteune met eeuwige armen; zijn twistzaak twistte; zijn gerechtigheid voortbrenge als het licht en zijn recht als de middag; en dat Hij zijne doorluchtige hoogheid weer herstelle in zijn volle luister en waardigheden.

En zie, onze goedertieren God heeft onze stille en openbare verzuchtingen, gepaard met alle gebeden van de oprechten in het land, ook verhoord en terwijl we nog riepen, op het alleronverwachtst gunstig beantwoord. Herinner u alleen maar die merkwaardige gedenkdag, ik bedoel de 16de september 1787. Ik moest toen mijn leerrede over Jes. 50:10 afbreken en de kerkdienst beëindigen door de aangename en heugelijke tijding die door de koster mij op de predikstoel gebracht werd, namelijk deze: „Dat de stad Utrecht ontruimd was en de vluchtende bende van de Rijngraaf Van Salm en de hulptroepen reeds door deze plaats trokken". Hoe beroerd en wanhopig waren de schutters," maar óns hart sprong hoog op van blijdschap, verwondering, aanbidding en dankzegging tot God. Wij moesten uitroepen: „Dit is van de Heere geschied en het is wonderlijk in onze ogen".

Hoe weergalmde de lucht door het roepen van “Vivat Oranje” toen de Oranjevlag op onze kerktoeren werd gehesen en elk onzer, versierd met oranjeteekenen voor de dag kwam! Hoe drukten we elkaars handen met vreugdetranen in onze ogen.

Hoe leefde Prins Willem V in onze harten op de 7de oktober 1787, toen ik preekte over 1 Sam. 7:12 en met u een Eben Haëzer oprichtte tot eer van God. Uit de stille aandacht, gepaard met hartstochtelijke aandoeningen en de aanzienlijke collecte bij deze gelegenheid gehouden bleek op het allerduidelijkst een hartelijke liefde voor onze nu weer (in eer) herstelde Vorst.

En toen de heugelijke 40e verjaardag van de erfstadhouder van Nederland, Prins Willem V naderde, openbaarde zich uw vurige liefde tot deze doorluchtige vorst nog nader. Niet alleen door de menigvuldige en kostbare voorbereidselen tot de feestverlichtingen op deze plechtige vreugdedag. Maar vooral door een allervriendelijkst schriftelijk verzoek, ondertekend door een groot deel der lidmaten aan de eerwaarde kerkenraad, om uit u aller naam er bij mij op aan te dringen dat ik op de komende 8 maart, ter gelegenheid van de verjaardag van onze geliefde erfstadhouder, een toepasselijke leerrede zou houden.

Dit verzoek dat door de eerwaarde kerkenraad namens u op (zondag) 2 maart aan mij werd gedaan, was me zeer aangenaam en trof mijn hart.

En ziedaar, hoe ik ook tegen dit gewichtig en ongewoon werk opzag en welke bedenkingen hiertegen in de eerste ogenblikken ook bij mij opkwamen, toch was het mij een bijzondere eer en een groot voorrecht, om de liefde van mijn en uw hart tot onze vorst bij deze gelegenheid te kunnen openbaren. En ik heb dus getracht met blijdschap aan uw vriendelijk verzoek naar m'n vermogen te voldoen. Ik heb dan met u, o dierbare gemeente, op deze plechtige dag in een leerrede over Gen. 49:22 - 24 een GEDENKZUIL opgericht ter gedachtenis aan de heugelijke 40ste verjaardag van Prins Willem de V.

Ik zal nu niet spreken van de grote toevloed der toehoorders, uit zo veel nabij gelegen plaatsen bij een geschaard; (enige weinigen uitgezonderd, die (juist) als voorgangers de

eerste plaats hadden moeten innemen). Ik zal niet memoreren de buitengewone stille en eerbiedige aandacht van de grote samengevloede menigte der toehoorders. Ik zal niet gewagen van de gestorte tranen die als tekenen van uw oprechte liefde tot onze doorluchtige vorst deze gedenkzuil bij het oprichten gedurig besproeiden. Nee, dit alles is niemand van u nog vergeten. Wat zeg ik? De herdenking van deze plechtige godsdienstoefening ontvonkt nog uw harten. Dit blijkt uit uw nader gedaan verzoek en sterke aandrang om deze uitgesproken leerrede te laten drukken om de gelegenheid te hebben ze nog eens te kunnen lezen.

En ziedaar, ook aan dit verzoek van u heb ik getracht te voldoen. Ik heb de leerrede woordelijk, zoals ze is uitgesproken, laten afdrukken. Met uitzondering van enkele noten die ik in deze korte tussentijd er nog aan heb toegevoegd.

't Is waar, ik verwacht dat deze gehouden en nu gedrukte leerrede veel beoordelingen naar verschillende smaak zal ondergaan. Ik zie ook aankomen dat er meer leerredenen die op deze dag gehouden zijn, gedrukt zullen worden, die de mijne in geleerdheid en welsprekendheid zullen overtreffen. Doch het is mij genoeg hierdoor aan uw vriendelijk verzoek voldaan te hebben. En mogen onze verenigde harten door de band der liefde hoe langer hoe meer tot elkaar getrokken worden.

Laat dan deze opgerichte GEDENKZUIL ook in onze harten opgericht worden. En moge ze nog deze gezegende uitwerkingen hebben. Laten wij onze hartelijk geliefde erfstadhouder met hare koninklijke hoogheid mevrouw de prinses van Oranje en hun adellijke kinderen voor de troon der genade brengen. Maar mogen wij tevens naar 't voorbeeld van onze doorluchtige vorst de schutters alle beledigingen hem aangedaan, van harte vergeven en vergeten en verder als broeders in liefde, vrede en eensgezindheid met elkaar leven.

Dit is de hartelijke wens van

Uw dienaar in Jezus Christus
C.S. Duijsch.

Mijdsrecht den
27 maart 1788.

Op de welgepaste en plechtige

LEERREDEN

Van den Wel. Eerw. Heer

C.S. DUYTSCH,

Bij gelegenheid der blijde verjaaring van zijne Doorlucht. Hoogh. den Heere Prince van Orange en Nassauw, Neerlands Erfstadhouder enz. enz. enz.”

Den 8 maart 1788

Juich vrij nu christenschaar, heft op met blijde tonen,
 Op dees gewenste tijd, op dit verjaringsfeest:
 Wil nu d' oranje vorst met palm en mirten kronen,
 Dat ieder zij bezielt met enen blijden geest!
 Hebt gij geen dubb'le stof om Neerlands God te loven,
 Daar nu die dierb're prins herstelt is door den Heer'
 Verheugt u dan in God, erken Zijn hand van boven,
 Heft 't oog en hart omhoog, geef Hem alleen de eer.
 Hoe billijk mocht g' o Duijtsch! Dees dag dan niet gedenken
 Met een gepaste stof, in dezen blijden stond;
 Mocht nimmer tijdsverloop hier van 't geheugen krenken!
 Dat dit in aller hart een diepen ingang vond!
 Hoe billijk mocht ge niet met Josef vergelijken
 Den thans herstelden vorst in dezen wondertijd!
 Zo moest in Jozefs lot zijn lotgeval ons blijken,
 En 't zonderling bestuur van Gods voorzienigheid
 Hoe bitter was de vorst gehaat, beschimpt, beschoten!
 Zijn boog bleef echter stijf door Godes sterke hand,
 Die heeft zijn arm gesterkt en zijner lotgenoten
 Van daar die Jozef weer, een herder in ons land,
 O spoedig' ommekeer! Wie kon dit zo verwachten?
 Is dit geen werk van God, door Hem alleen geschied?
 Als wij in 't eenzaam stil Gods wegen recht betrachten,
 't Was wonder in ons oog en wij doorgronden 't niet¹
 Hoe zagen w' onzen val, als naad'rend jaar op jaren!
 Hoe duister was de wolk! Wie kon ze haast doorzien!
 Hoe hield Gods hand ons staand' in d' uiterst' staatsgevaren!
 't Was Neerlands God alleen die ons kon hulpe bien.
 De hulk² van onze staat door golf en felle winden
 Geslingerd ginds en weer in 't woeden van de zee,
 Werd met dit al nochtans geveiligd voor 't verslinden,
 Kwam door de baren zelfs behouden op de ree.
 Dit zien we en 't is Gods werk; dus moet dan uit 't duister,
 Op 't onverwachtst het licht, d' Oranjezon weer gaan
 In vijfde Willem op, met nieuwe glans en luister.
 O heuglijk licht voorwaar na zulk een staatsorkaan!
 Welk christen Batavier acht zijnen tijd verloren,

¹ Psalm 118:11 in rijm.

² Betekent: het schip (KJB)

In 't wond're van Gods weg, in 't Goddelijk bestuur
 Met Neerlands vorst en volk eerbiedig na te sporen,
 Op deze blijde stond, op dit gewenste uur?
 Gezegend zij de Vorst! dat Jacobs God hem krone
 Met zegen van omhoog, met zegen van beneên!
 D' Almachtige zijn hulp, zijn trouw en deugd belone,
 Ja 't gans Oranjehuis met aanzien als voorheen!
 Die zegen ga die zijner Vaad'ren zelfs te boven,
 Dat die tot 's werelds eind hem en zijn zaad bij blijft
 Dat hij steeds stoffe vind' om zijnen God te loven,
 En Jacobs zegen dus op 't vorstelijk hoofd beklijf³.
 Zo volgde ik uw spoor, zo paard ik stem en snaren
 Met u, mijn nabuur Duijtsch! In Wilnis tempelstigt.
 Zo was mijn hartenbeê op 's vorsten blij verjaren,
 Dit lang gewenste feest, in een gering gedicht.
 God Zelfs vervul ons' beê! God wil u steeds bewaren,
 O Neerlands dierb're vorst! Ach, dat de Hemel droop
 Van zegen en van heil! Nu thans na veertig jaren
 Des Vorsten levenszon weer neemt haar nieuwen loop,
 Zijt lang een voedsterheer van Jezus kerkgemeente.
 De zuiv're Godsvrucht siert den vorstelijke staat
 Veel meer dan 't fijnste goud of 't edelst borstgesteente.
 Zijt vromen tot een hulp, ten troost en toeverlaat.
 God sterk u in uw post tot heil der Nederlanden,
 Hij schenk u, wat uw hart Godvruchtig wenst en bid!
 Bewaar ons dan ook steeds bij onze duurste panden,
 Zijt onze steun, bedoel altijd dat zuiver wit.
 Als gij dus, o mijn Vorst! de Godheid slechts wilt vrezen,
 Zo kan 't u zelfs in ramp en nood, nooit kwalijk gaan.
 Zo God dog voor u is, wie zal u tegen wezen?
 Zo moet dan ieder ook u steeds ten dienste staan.
 God wil uw vorst'lijk hoofd met grijsheid eind'lijk sieren,
 Zijt dan nog groen en vet, zijt dan nog Neerlands lust
 Zo mogen wij nog lang, uw blijden jaardag vieren,
 Totdat gij spade komt in 't ware land der rust,
 Dat God uw' gemalin en drietal huwelijkspanden,
 Het vorstelijke kroost, der oud'ren lust en vreugd,
 In gunst ook voortgelei' met Zijne liefde handen
 Hij zij haar zon en schild, de Leidsman hunner jeugd!
 Dat zij Gods Naam en eer ten hoogste doelwit stellen,
 En brave vorsten zijn, die in Zijn wegen gaan!
 Des Heeren heiligheid zij op dier paarden bellen!⁴
 Die steeds voor land en kerk als wakk're helden staan.
 Vooroud'ren brave deugd moet in dit zaad herleven
 Als slechts van hen een glans van zuiv're Godsvrucht straalt
 Zo zal hun roem de nijd noch laster zelfs doen sneven;
 Ofschoon 't stoffelijk deel hier wel ten grave daalt.
 Zo zal d' Oranjeboom op 't heerlijkst weder bloeien;
 Door 's Hemels milde gunst geplant in Neerlands hof,

³ Genesis 49: 25, 26, de stof, die ik die dag ten grondslag legde van een korte heilwens.

⁴ Zach. 14:20

Zo moet ook elk der takken voortaan lustig groeien;
Zo blijft die vruchtb're stam tot Godes eer en lof!
„Ach dat d' Orange vorst, van God ons weêr geschonken,
Van ieder recht geschat, bemind werd en geëerd.
Dat ieders hart ontvlamt door zuiv're liefdevonken,
En d' ongegronde haat in liefde werd verkeert!
Partijschap zij geweerd, men zij verëent van zinnen,
Dat vriendschap weer herleef, dat men als broeders woon;
Geen haat of twist regeer; dat wij de vrede minnen,
En d' eendracht in ons land alomme zich vertoon'!
Zo zou d' Orange zon van ons nooit weêr verdwijnen,
Zo schijnt zij helder steeds, zo ligt zij voor met kracht;
Nooit zou een twistgloed weer op Neerlands hoofden schijnen,
Zo bleef Oranjes roem, in Nassauws nageslacht!
Zo zag men land en kerk als voren weder bloeien,
De rust en vrijheid weer herboren uit haar as,
Zo zag men als weleer de staat in aanzien groeien,
Ja, hoger rijzen zelfs, dan 's ooit tevoren was.

S. Lette.
V.D.M. te Wilnis.

DANKERKENTENIS

opgedragen aan de Wel Eerwaarde Zeer geleerde heer

C.S. DUYTSCH,

gelieft Leraar te Mijndrecht, ter gelegenheid dat zijn Eerwaarde op verzoek van een groot
getal Ledematen, een Plechtige Leerreden gedaan heeft, ter viering van de Heugelijke
40ste Verjaring van Zijne Doorluchtige Hoogheid

WILLEM DE VYFDE,

Neerlands Geliefde Vorst, op Saturday den 8 maart 1788.

Mijn dankbaar hart vindt zich dit ogenblik verlegen,
Hoe 't zich 't best uiten zal; daar gij u toont genegen
Bemindde leraar, om uws volks begeert te doen;
Ach! Mocht dan dit bewijs weer nieuwe liefde voên,
Uit ieders hart den geest van tweedracht gaan verbannen
En de Eendracht als weleer dien ware zetel spannen.
Gij hebt ons aangetoond, hoe Jozef werd bestreên,
Hoe schutters schoten sterk de pijlen om hem heen,
Die ze uit een boog van haat zeer snellijk voor deên komen
Doch hij aan God getrouw, had ramp nog leed te schromen
Zijn bogen werd gestijfd door 's Heeren sterke hand,
Die heeft hem weer hersteld in vorstelijken stand.
Geen recht gepaster woord kont gij ons heden schenken,
Daar wij op dezen dag met vreugde mogen denken
Aan onze dier'bre vorst, die heden nu verjaart,
En door Gods sterken arm als Jozef is gespaard
Maar dat het werk voldong dat is die zoete lering,
Die g' uit deez' stoffe trekt tot nut en tot bekering,
Hoe Josef niet alleen vergeet en ook vergeeft
Maar ook met broeders zaam in vree en eendracht leeft.
Dit blijft ook onze plicht, zal de eendracht weêr herleven,
De Oranje vorst gaat voor, grootmoedig te vergeven,
Aan zijne haat'ren zelfs schenkt hij zijn trouwe hand.
Ach! Hemel spaar hem lang tot heil van Nederland
Heb dank mijn waarde Duijtsch daar gij u ijverig toonde
Is 't billijk dat mijn pen met dankbaarheid u loonde
Ontvang eerwaarde heer dees vriendelijke groet;
't Is wel eenvoudig maar uit een oprecht gemoed.
De God des levens wil u jaren gunstig rekken,
Hij doe uw echtgenoot u steeds tot hulp verstrekken.
Hij sterkt u naar de geest, vernieuw u lichaamskracht
Tot gij eens eindelijk de glorie kroon verwacht.

Uit vriendschap.

KLINKDIGT

op de Welgepaste Leerreeden, uitgesproken door den
Wel Eerw. Heer

C.S. DUITSCH

te Mijdrecht; op den 8 maart 1788, zijnde de Veertigste Verjaardag van Zijne
Doorluchtige Hoogheid, den Heere Prince van Orange.

Hoe wierd dees dag begroet door Mydrechts tempelkoren,
Daar rechtgeaarde Duijtsch, haar Josefs lot vertoond.
Een stille aandacht, zat in ieders hart getroond
Om uit dier vromen Lot, vorst Willems lot te horen.
Nooit kon gepaster taal, een juichend volk bekoren
In welkers midden, reên en mensenliefde woont;
Schuld'loosheid word in 't eind naar waarheid recht beloond
En, hoe de afgunst woed' zij geeft geen moed verloren.
Is d' onschuld dus hersteld door Gods geduchte hand.
Dat eendracht dan herleev' in dit verenigt land
Zo word onze eer en roem en welvaart weêr verkregen
Oranges prins zij steeds een zuil van kerk en staat
God spaar zijn gemalin, behoed het vorstelijk zaad
En schenk aan groot en klein genadig Zijnen zegen.

Uit Vriendschap.

DE PREEK

GEDENKZUIL
Opgericht te Mijdrecht
de 8ste maart 1788
ter gelegenheid van de heugelijke 40^e verjaardag
van Zijne Doorluchtige Hoogheid
WILLEM V,
Prins van Oranje en Nassau, Erfstadhouder
enz. enz. enz.

Voorzang Psalm 21:1-7

VOORAFSPRAAK

Het doeleinde, waartoe wij deze dag plechtig alhier bijeen vergaderd zijn, is: om te vieren de 40e verjaardag van onze teergeliefde vorst, zijn doorluchtige hoogheid prins Willem V. Een gedenkdag, een blijde dag voor ons en het gehele Nederlandse volk! Maar laat ons voor wij tot dit gewichtig werk overgaan, naderen tot de Troon der Genade enz.

Gezongen Psalm 91:7 en 8.

Tekst: Gen. 49:22, 23 en 24.

Jozef is een vruchtbare tak, een vruchtbare tak aan een fontein; elk van de takken loopt over een muur. De schutters hebben hem wel bitterheid aangedaan, en beschoten, en hem gehaat; Maar zijn boog is in stijfheid gebleven, en de armen zijner handen zijn gesterkt geworden, door de handen van den Machtige Jakobs; daarvan is hij een herder, een steen Israëls.

De aartsvader Jacob de ouderdom van 147 jaar bereikt hebbende, uitgeleefd en afgesloofd zijnde en gevoelende dat zijn sterfdag naderde, riep hij zijn twaalf zonen voor zijn sterfbed. En tot een godvruchtige aandacht opgewekt hebbende, boezemt hij met stervende lippen zijn vaderlijke zegen over hen uit en voorzeggende als profeet wat elk van zijn zonen in hunne nakomelingen wedervaren zal in de navolgende dagen, vers 1-27. En wel:

- De lotgevallen van de zonen van Lea, vers 3 – 15.
- De lotgevallen van de zonen van zijn slavinnen Bilha en Zilpa, vers 16-21.
- De lotgevallen van de zonen van Rachel, vers 22 -27.

Onze tekstwoorden dan behelzen in zich een gedeelte van Jacobs uitgeboezemde zegen over zijn zoon Jozef; benevens een kort historisch verhaal van zijne zonderlinge lotgevallen. En dus hebben wij te overwegen:

I. Den uitgeboezemde zegen omtrent Jozefs vruchtbaarheid en uitnemende heerlijkheid in zijn nakomelingen.

II. Het kort historisch verhaal omtrent Jozefs zonderlinge lotgevallen.

I. De uitgebreide zegen omtrent Jozefs vruchtbaarheid en uitnemende heerlijkheid in zijn nakomelingen is vervat in vers 22: ***Jozef is een vruchtbare tak, een vruchtbare tak aan een fontein; elk van de takken loopt over een muur.***

De persoon welken de aartsvader nu aanspreekt, is Jozef. Jozef, Jacobs elfde zoon, de eerstgeborene uit zijn teerbeminde Rachel, welke zij na een lange onvruchtbaarheid baarde en met deze naam noemde, te kennen gevende, deels, de smaadheid die de Heere van haar

had weggenomen. Deels haar wens dat de Heere haar nog een andere zoon mocht toevoegen, Gen. 30:22 - 24.

Jozef dan, Jacobs lieveling, die hij boven al zijn andere zonen beminde en die thans de aanzienlijkste vorst in gans Egypte was, is de doorluchtige persoon die de patriarch nu aanspreekt.

De zegen die hij over hem uitboezemt, is zeer zinrijk en verheven: *Jozef is een vruchtbare tak, een vruchtbare tak aan een fontein; elk van zijn takken loopt over een muur.*

Een verheven zinnebeeldige en poëtische spreekwijze der Hebreëen „ontleend aan een boom of wijngaard, aan een waterrijke fontein geplant, die zeer weelderig opgroeit, zijn jonge scheuten wijd en zijd verspreidt en in zodanige hoogte opschiet dat zijn takken of ranken, de muur, waaraan dezelve vast gehecht zijn, overklimmen. Zodat deszelfs vruchtbaarheid en voortreffelijkheid van verre gezien kan worden".

Verheven zinnebeeld! Waardoor de patriarch, Jozefs vruchtbaarheid en uitnemende heerlijkheid in zijn nakomelingen, als met levendige kleuren afschildert.

Ten opzichte van zijn vruchtbaarheid noemt vader Jacob zijn zoon Jozef tot tweemaal toe *een vruchtbare tak, een vruchtbare tak, aan een fontein*. Met toespeling op zijn twee jonge prinses, Efraïm en Manasse, die zeer vermenigvuldigd en tot een groot en machtig volk zouden worden.

Is dit niet in Jozefs nakroost in volle nadruk vervuld? In Mozes tijden zag men reeds bij de telling van het volk dat het heir van Efraïm 32.500 en dat van Manasse 52.700, dus met elkaar het getal van 85.200 man uitmakende, het getal der andere stammen zeer ver te boven ging, Num. 26:34 en 37. En in Jozua's tijden verklaarden de kinderen van Jozef zelf en ook van Jozua werd toegestemd, dat zij een groot en machtig volk waren. Jozua 17:14, 17.

Ten opzicht van zijn heerlijkheid en vorstelijken staat, voegt de patriarch nog bij: *Elk der takken loopt over een muur*. Te kennen gevende dat zij niet een maar twee hoofdtakken van Jozef zullen uitmaken, waarvan elke tak, een bijzondere stam, onder de twaalf stammen zou worden en ook een bijzonder erfdeel verkrijgen.

Maar voornamelijk geeft hij hierdoor te kennen de uitnemende en voortreffelijke mannen die uit deze twee hoofdtakken, namelijk Manasse en Efraïm zouden voortspruiten. Mannen die door hun heldendaden boven anderen uitblinken, een verheven vorstelijke staat bekleden en een onsterfelijke erenaam onder Israël zouden nalaten.

En Is ook dit niet in Jozefs nakroost in volle nadruk vervuld? Denk aan de grote Jozua, Israëls heirvorst, de overwinnaar van Kanaän. Was die niet uit de stam van Efraïm? Denk aan de dappere Gideon, die strijdbare held, Israëls verlosser uit de handen der Midianieten. Was die niet uit de stam van Manasse? Denk aan Jaïr, Abdon, Jefta, Debora. Waren die niet uit het huis van Jozef? Denk vooral aan Jerobeam de zoon van Nebat, de eerste koning van de tien stammen van Israël en aan zijn opvolgers. Waren die niet uit de stam van Efraïm? En wordt dat koninkrijk niet uitdrukkelijk genoemd het koninkrijk van Jozef en Efraïm? Zie Amos 5:6 en 15 en Jeremia 31:20.

Ziedaar het verheven zinnebeeld dat de aartsvader gebruikt om Jozefs vruchtbaarheid en uitnemende heerlijkheid in zijn nakomelingen als met levendige kleuren af te schilderen, kortelijk maar geschetst en de vervulling aangewezen.

II. Laat ons nu overwegen 't kort historisch verhaal omtrent Jozefs zonderlinge lotgevallen, dat de patriarch opgeeft (in) vers 23 en 24 *De schutters hebben hem wel bitterheid aangedaan en beschoten en hem gehaat. Maar zijn boog is in stijvigheid gebleven en de armen zijner handen zijn gesterkt geworden door de handen van de Machtige Jacobs; daarvan is hij een herder, een steen Israëls.*

We zullen de woorden eerst op zich zelf beschouwen en daarna de gepastheid dezelve in 't verband overwegen.

A. De woorden op zich zelf beschouwd tekenen ons naar de verheven en poëtische stijl der oosterlingen „een man die door vijanden, gewapend met pijl en boog, op de allerhoogste wijze wordt aangevallen". Maar vruchteloos! Hij blijft, door krachtadige ondersteuning als een onverschrokken held, onoverwinnelijk en bereikt een staat van hoogheid en heerlijkheid. Verheven zinnebeeld! Waardoor vader Jacob opgeeft, een kort historisch verhaal van Jozefs zonderlinge lotgevallen. En met levendige kleuren afgeschilderd, zijn voorafgaande verdrukke staat en daarop volgende verhoging.

Jozefs voorafgaande verdrukke staat tekent de patriarch af (in) vers 23: *De schutters hebben hem wel bitterheid aangedaan en beschoten en hem gehaat.*

De schutters. Volgens de kracht van het grondwoord בעלי חצים (Baälee Gaadziem) „Meesters der pijlen, namelijk mannen die in 't behandelen van pijl en boog zeer ervaren zijn om 't rechte doel te treffen". En wie worden hier anders bedoeld dan de broers van Jozef?

De schutters dan hebben hem wel bitterheid aangedaan en beschoten en hem gehaat. Drie uitdrukkingen waarvan de eerste twee ons aftekenen de scherpe pijlen die zij tegen hem hadden afschoten. En de laatste vertoont ons de boog zelf, waaruit deze pijlen waren voortgekomen.

Dan, laat ons die scherpe pijlen en die boog wat nader van nabij beschouwen.

De scherpe pijlen die zij tegen hem hadden afschoten, waren van tweeërlei soort, namelijk schimpende en lasterende woorden en ontaarde wrede mishandelingen.

De schutters hebben hem wel bitterheid aangedaan namelijk door schimpende en lasterende woorden, die meer dan eens bij scherpe pijlen vergeleken worden. Zie Psalm 55:22. 64:4. Herinner u alleen, de schimpende scheldnaam *meester dromer*, waarmee ze hem hoonden. Gen. 37:19.

En hierbij bleef het niet. Nee, ze hebben hem ook beschoten met vergiftige pijlen van ontaarde wrede mishandelingen. Eerst hielden zij een listige raad om hem te doden. Dan wierpen zij hem in een kuil. En eindelijk verkochten zij hem aan de Midianieten, die hem als een slaaf naar Egypte wegvoerden. Gen. 37.

En *De boog* waarmuit deze dodelijke pijlen voortkwamen was de haat. Zoals er hier bij gezegd wordt: *en zij hebben hem gehaat.* Trouwens, de haat is de wortel van de doodslag. Zodanig worden zij zelfs door Mozes als met een zwarte kool getekend: Gen. 37:3: Zij haatten hem en konden hem niet vriendelijk toespreken.

En de reden van hun haat was, niet alleen de bijzondere liefde, die vader Jakob hem toedroeg, boven hen. Maar voornamelijk de verheven vorstelijke staat, welen zij opmaakten, uit de droom die hij hen verteld had, dat de schoven van zijn broers zich voor zijn schoof neerbogen. Gen. 37:3-7.

Trouwens, deze dodelijke haat openbaarde zich aanstonds naar buiten door hun gramstorige en scherp verwijtende taal, die zij tegen hem voerden, vers 8. *Zult gij dan ganselijk over ons regeren? Zult gij dan ganselijk over ons heersen?*

Ziedaar de hevige aanval der schutters met *pijl* en *boog*, als in het verschiet uwen aandacht voorgesteld.

Echter alles vruchteloos. Jozef zal triomferen. Vestig alleen uwen aandacht, op Jozefs daarop volgende verhoging, afgetekend (in) vers 24: *Maar zijn boog is in stijfheid gebleven en de armen zijner handen zijn gesterkt geworden door de handen van de Machtige Jacobs; daarvan is hij een herder, een steen Israëls.*

De aartsvader dan geeft op:

1. De standvastigheid van Jozef, onder alle de hevigste aanvallen.
2. De krachtadige Goddelijke ondersteuning
3. 't Heilrijk gevolg hiervan.

1. De standvastigheid van Jozef onder alle hevige aanvallen is vervat in deze woorden: *Maar zijn boog is in stijvigheid gebleven*. De patriarch blijft nog bij hetzelfde zinnebeeld: „Ontleend aan zulk een krijgsheld, wiens boog zo sterk is, dat, hoe dikwijls dezelve ook gespannen is, echter niet slap wordt noch breekt”.

Verheven zinnebeeld! Om Jozefs standvastigheid onder al de hevige aanvallen af te tekenen. *Maar zijn boog*, waarmee hij gewapend was, zijn boog van onschuld, lijdzaamheid en godsvrucht, vooral zijn geloof en vertrouwen op God, *bleef in stijvigheid*. Hoe dikwijls de pijlen der schutters deze boog ook troffen. Hoe dikwijls dezelve ter verdediging tegen de schutters ook werd gespannen, echter nooit is slap geworden noch gebroken.

Maar hoe! Heeft Jozef deze boog door zijn eigen krachten aanhoudende gespannen en de triumpf behaald? Nee, hij zou menigmaal onder de hevige aanvallen hebben moeten bezwijken. Ja, hij zou menigmaal door de kracht van uit ongeloof de boog zelf uit zijn handen hebben moeten laten vallen.

2. De krachtige goddelijke ondersteuning moet er alleen de eer van hebben: *De armen zijner handen gesterkt worden door de handen van de Machtige Jacobs*.

Een zinnebeeld! ontleend van een boogschutter, wiens zenuwen en spieren van handen en armen zo sterk zijn, dat dezelve niet vermoeid noch verslapt worden, ofschoon hij aanhoudende bezig is de boog te spannen. Verheven zinnebeeld! om de krachtdadige ondersteuning en versterking, die Jozef, onder 't aanhoudende spannen van zijn boog ter verdediging tegen de schutters, ondervonden heeft. Hij had geen kracht om deze boog aanhoudende te kunnen blijven spannen. Nee, *maar de armen zijner handen zijn gesterkt geworden door de handen van de Machtige Jacobs*. Die God van Bethel, Die in 't ondersteunen, versterken en uitredden van Jacob in en uit zovele noden en doden als de Onoverwinnelijke en Machtige Jacobs op 't allerluisterijkste zich betoond heeft. Diezelfde handen van de Machtige Jacobs hebben ook de armen en handen van Jozef gesterkt en ondersteund in 't aanhoudende spannen van zijn boog, zodat dezelve niet vermoeid noch verslapt zijn geworden. Zijn geduld, lijdzaamheid en standvastigheid, vooral zijn geloof en vertrouwen op God bleef onwrikbaar. Hij streed de goede strijd en behaalde de triumpf door 't geloof. Zodat zelfs alle bitterheden, door de schutters hem aangedaan, alleen moesten dienen tot zijn staatsverheffing.

3. 't Heilrijk gevolg vervat (in) vers 24 *daarvan is hij een herder, een steen Israëls*. Jozef wordt hier gekroond met twee erenamen: *een herder, een steen Israëls*.

Een herder. Een erenaam, waarmee koningen en vorsten zeer dikwijls in de Bijbelrol bestempeld worden. Zie Jes. 44:28. En in deze zin moet men 't hier ook opvatten. Trouwens, Farao stelde hem tot een overste over Egypte en zijn gehele huis, Hand. 7:10. En hoor eens den harpspeler, de lieflijke zangmeester van Israël in Ps. 105:21 en 22: *Hij, (namelijk Farao), zette hem tot een heer over zijn huis en tot een heerser over al zijn goed. Om zijn vorsten te binden naar zijn lust en zijn oudsten te onderwijzen*. Heerlijke staatsverheffing! Dit niet alleen maar hij was ook *een steen Israëls*. Een steen van rust, waarop vader Jacob zijn hoofd gerust kon neerleggen. Een rotssteen van toevlucht voor Israël in de grote hongersnood. Ja, een grondsteen en fundament van Jacobs ganse geslacht.

Dan, waardoor is Jozef tot zulk een verheven staat gekomen? Heeft hij zijn staatsverheffing toe te schrijven aan zijn eigen wijsheid, voorzichtigheid of macht en kracht? Nee, de patriarch zegt: *van dáár*, namelijk van *de handen van de Machtige Jacobs*, die de armen zijner handen gesterkt heeft. *Van daar* had ook Jozef alleen zijn hoogheid ontvangen. Die aanbiddelijke Godsregering van de machtige Jacobs, had hij alleen dank te wijten. *Van dáár is hij een herder, een steen Israëls*. Gelijk Jozef zelf tegen zijn voorgaande schutters, maar thans verzoende en liefhebbende broeders, dit ootmoedig erkende en de Machtige Jacobs alleen de eer gaf. Gen. 50:20: *Gijlieden wel, gij hebt kwaad*

tegen mij bedacht, maar God heeft dat ten goede gedacht, opdat Hij deed gelijk het ten dezen dage is, om een groot volk in het leven te behouden.

B. Zeer gepast komt dit kort historisch verhaal omtrent Jozefs zonderlinge lotgevallen hier ook in 't verband voor.

- En wel, in 't algemeen. Vader Jacob was thans bezig zijn teergeliefde zoon Jozef te zegenen. Hij voorspelt hem als profeet zijn vruchtbaarheid en uitnemende heerlijkheid in zijn nakomelingen. Zijn vaderlijke hart wordt overstelpt door de herinnering der aanbiddelijke Godsregering omtrent deze zijn zoon. Hij wilde dus op zijn sterfbed nog een gedenkzuil oprichten en de *Machtige Jacobs* voor 't laatst de eer hiervan geven. Ja, hij wilde met stervende lippen zijn kinderen nogmaals herinneren *opdat zij hare hoop op God zouden stellen en Gods daden niet vergeten.*

- In 't bijzonder. Om hier Jozef tot dankbaarheid op te wekken, wegens de goedertierenheden Gods aan hem bewezen. En ook tegelijk, zijn geloof hierdoor te versterken dat *de Machtige Jacobs Die de armen zijner handen gesterkt heeft, van daar hij een herder, een steen Israëls is.* Dat dan de Machtige Jacobs ook deze zijne vaderlijke uitgeboezemde zegen, omtrent de vruchtbaarheid en uitmuntende heerlijkheid in zijn nakomelingen, zeker zal vervullen.

- Maar voornamelijk om hierdoor zijn andere elf zonen te herinneren, hunne begane verkeerdheden die zij hun broeder hadden aangedaan. En dus hen op te wekken, om hun oprecht leedwezen en berouw aan Jozef te betonen. En dat zij verder in liefde, vrede en eensgezindheid als broers met elkaar zouden leven.

En dit laatste had ook de allergewenste gevolgen, aanstonds na de dood en begrafenis van deze godvruchtige patriarch. Hoor met aandacht Jozefs broederen, hun ootmoedige schuldbekenenis en vurige smeekbeden wegens hunne mishandelingen hem aangedaan, voor zijne voeten uitboezemen, Gen. 50:17: *En vergeef toch de overtredingen van uw broederen en hun zonde, want zij hebben u kwaad aangedaan. Maar vergeef toch de overtredingen van de dienaren van de God van uw vader.*

Hoor ook met verwondering Jozefs verzoenende taal en broederlijke vertroosting, vers 19, 20, 21: *En Jozef zeide tot hen: Vreest niet, want ben ik in de plaats van God? Gijlieden hebt wel kwaad tegen mij gedacht, doch God heeft dat ten goede gedacht. Opdat Hij deed, gelijk het ten dezen dage is, om een groot volk in het leven te behouden. Nu dan, vreest niet, ik zal u en uw kleine kinderen onderhouden. Zo troostte hij hen en sprak naar hun hart.*

Gelukkige! Ja driemaal gelukkige broeders! Nu zijt ge met elkaar hartelijk verzoend! Nu is de oude liefde, vrede en eensgezindheid in uw harten weer volkomen hersteld die niet verbroken zal worden, dan door de dood!

Ziedaar, geliefde toehoorders, de woorden in 't kort toegelicht en de gepastheid van dezelve in hun verband met uw aandacht overwogen!

Zeker, hier vinden wij een heerlijk zinnebeeld van Vorst Messias, de geestelijke en tegenbeeldige Jozef met levendige kleuren afgeschilderd. Trouwens

Hij is een vruchtbare tak, een vruchtbare tak aan een fontein, in 't voortbrengen van zoveel geestelijke kinderen, een grote schare die niemand tellen kan uit alle volken, geslachten, talen en natiën.

Elk een der takken loopt over de muur. Wat zijn er al niet een geestelijke Jozua's en Gideons als vruchtbare takken uit deze *olijfboom* voortgesproten? Hoe schitteren niet die geloofshelden van Eden af als de zon, de maan en de sterren? Welk een onsterfelijke naam hebben de apostelen en evangelisten, de herders en leraars in de eerste eeuwen niet nagelaten en de kerkhervormers en voedsterheren in de latere eeuwen?

De schutters hebben Hem wel bitterheden aangedaan en Hem beschoten en Hem gehaat. Welke *bitterheden* hebben de schutters, de kinderen van zijn moeder, die tegen Hem zijn

opgestaan, hem al niet aangedaan? Welke vuile lasteringen en valse beschuldigingen hebben zij al niet tegen Hem uitgebraakt? Welke *vergiftige pijlen* hebben ze al niet uit de boog van hun haat en nijd tegen Hem afgeschoten? Welke wrede mishandelingen, boeien en gevangenissen, bespuwingen en bespottingen, kinnebakslagen en geselingen, ja zelfs kruisdood heeft Hij niet moeten ondergaan?

Maar Zijn boog is in stijvigheid gebleven. Zijn boog van onschuld, lijdzaamheid, standvastigheid en vertrouwen op God is niet slap, noch gebroken geworden.

De armen zijner handen, die uitgerekt en genageld waren aan 't vervloekte kruishout *zijn gesterkt* geworden door de handen van de *Machtige Jacobs*. Zodat Hij het handschrift der zonde uitgewist en over dood, duivel en hel getriomfeerd heeft!

Van daar is Hij een herder, een steen Israëls. Van daar, van de *Machtige Jacobs*, heeft Hij ook Zijn hoogheid en heerlijkheid ontvangen. *God heeft Hem door zijn rechterhand verhoogd tot een Vorst en Zaligmaker.* Ja, van daar is Hij een herder, een steen Israëls.

Een herder om Zijn kudde te weiden, de lammeren in Zijn armen te vergaderen en in Zijn schoot te dragen en de zogende zachtken te leiden. Hij is ook *een steen Israëls*, een steen van rust, waarop het geestelijk Israel het hoofd gerust kan neerleggen. Een rotssteen van toevlucht in tijden van benauwdheden. Maar vooral een grondsteen, een fundament waarop zijn kerk, het Israël Gods gebouwd is en zelfs door de poorten der hel niet overweldigd zal worden.

TOEPASSING

Dan, de tijdsomstandigheden en het doeleinde waartoe wij deze dag, alhier bijeen vergaderd zijn, roepen mij, om enige leringen uit mijn tekstwoorden te trekken tot nadere toepassing.

De eerste lering is deze: *'t Is een grote zegen voor een vorst wanneer zijn nakomelingschap zich vermenigvuldigt en daaruit mannen voortkomen tot nut voor land en kerk.* Een waarheid die geen breedvoerig betoog nodig heeft. Koningen en vorsten hebben van alle eeuwen af hierin hun bijzonder geluk gesteld, wanneer zij met vorstelijke zonen be kroond werden, die na hun dood als opvolgers de stoelen van hun eer zouden beklimmen tot in hun laatste nageslachten.

Ik zal nu niet spreken van de dierbare beloften dienaangaande aan David gedaan. Maar alleen uw aandacht bepalen bij de uitgeboezenden zegen van vader Jacob over zijn zoon Jozef omtrent zijn vruchtbaarheid en heerlijkheid in zijn nakomelingen.

Dan, heeft niet de goedertieren God met deze uitnemende zegen ook het doorluchtig huis van Oranje en Nassau in volle nadruk be kroond? Laat ons dan de stamboom van Oranje en Nassau wat nader van nabij beschouwen in zijn vruchtbaarheid en uitnemende heerlijkheid.

(a) Is deze gezegende Oranjestam niet reeds van eeuwen af geweest en nog door Gods goedheid ten dezen dage, *een vruchtbare tak, een vruchtbare tak aan een fontein*? Laat ik uw aandacht bepalen bij de oude stamboom.

Ik bedoel Willem de Oude. Deze was niet alleen van God beschenken, behalve 8 princessen met nog 5 prinsen. Maar zijn gemalin Juliana, gravin van Egmond, hem overlevende, zag nog in 't jaar 1578 voor haar dood 160 kinderen en kleinkinderen! Wat een vruchtbaarheid! En hoe heeft de goede voorzienigheid het wonderlijk beschikt, dat er verder ten allen tijde op zijn minst nog een mannelijke afstammeling in de rechte lijn, een vruchtje aan deze edele stamboom deed groeien! Zelfs dan, wanneer de hoop van het Nederlandse volk bijna scheen te verdwijnen en de Oranjestam scheen uit te sterven.

Werd Prins Willem de tweede op 6 november 1650 in de bloei van zijn leven door de dood weggerukt! Ziedaar! De bedroefde zwangere weduwe Maria Henriëtte, dochter van Karel de tweede, koning van Engeland, werd 8 dagen daarna, de 14^e november verblijd door de gunstige verlossing van een prins! Willem Hendrik of Willem de derde.

Is Prins Jan Willem Friso in zijn 24^e jaar op 14 juli 1711 ongelukkig bij 't overvaren van de Moerdijk verdronken! Ziedaar! De bedroefde zwangere weduwe Maria Louise, dochter van de landgraaf van Hessen-Kassel, werd 7 weken daarna, op de 1ste september door God vertroost door de gunstige verlossing van een prins! Willem Karel Hendrik Friso of Willem de vierde.

Werd deze vorst, 't stadhouderschap, plechtig opgedragen en erfelijk verklaard, zowel in de vrouwelijke als mannelijke lijn (omdat zijne doorluchtige hoogheid wel met een prinses Carolina, geboren 23 februari 1743, maar nog met geen mannelijke afstammeling bekroond was), Eerst bij resolutie⁵ door hunne ed. groot mog. de heren Staten van Holland en West-Friesland op 16 november 1747. En ook door hoog mog. in 't volgende jaar 1748. Of ziedaar, de Heere hoorde de gebeden en stille verzuchtingen van Zijn volk en verblijdde deze doorluchtige vorst met de gunstige verlossing van zijn koninklijke gemalin Anna, kroonprinses van Groot-Brittanje, op de 8ste maart 1748 met een erfprins Willem de vijfde.

Ik zal nu niet spreken van de overstelpende blijdschap, prachtige feestverlichtingen en vreugde uitingen van het Nederlandse volk in het algemeen, noch van de God verheerlijkende dankzeggingen van 's Heeren volk in 't bijzonder, die toen plaats gehad hebben. Dit zal velen uwer nog niet vergeten zijn. En mogelijk zal de aangename herinnering hiervan uw hartstochten nog gaande maken. Het volk van Nederland dan, had weer nieuwe hoop, om deze stam van Oranje door Gods zegen ter Zijner tijd te zullen zien groeien, bloeien en vruchten dragen. En ziedaar! Ook deze wens, ook deze uitgestrekte begeerte heeft de goedertieren God ons geschonken.

Prins Willem de vijfde, onze teergeliefde erfstadhouder, in het jaar 1766 onder de algemene toejuiching van Nederlands volk, het standhouderschap aanvaard; En den 4^e oktober 1767 met Frederika Sophia Wilhelmina, geboren prinses van Pruisen, nicht van

⁵ Bij welke zeer merkwaardige resolutie hunne ed. groot mog. eenpariglijk verklaren: “dat zij in ernstige overweging genomen hebbende, de constitutie en staat van de regering dezer landen, begrepen hebben, dat de ondervinding van vroeger en later tijden, duidelijk heeft doen zien, dat de republiek onmogelijk kan bestaan en behouden blijven, zonder voorzien te wezen van een voortreffelijk hoofd; zodanig dat dezelve daarvan ontbloot geweest zijnde, tot op den oever van haar totale ondergang, meer dan eens is gebracht geweest; waaruit dezelve, door geen andere middelen, heeft kunnen worden gered, als door de verkiezing van een stadhouder, kapitein en admiraal generaal.

Dat onder die gelukkige regeringsvorm, de republiek van hare primitieve oprichting af aan, zodanig in macht en welvaren is toegenomen, dat dezelve door haar naburen aangezocht en ontzaglijk is geworden; en zulks, onder 't loffelijk beleid en bestuur van de heren prinsen uit het Huis van Oranje en Nassau; aan welkers afstammeling nu wederom, uit dezelve hoogachting het stadhouder-, kapitein- en admiraalschap generaal is opgedragen, schijnt de goede uitwerking daarvan zich reeds te openbaren.

Dat alle goede, ijverige regenten, die gedreven worden door een rechte intentie en in het algemeen alle ingezetenen van de staat er alleen maar met schrik aan kunnen denken en overwegen de catastrofale toestand, waarin de republiek, bij ontstentenis van zulk een voortreffelijk hoofd, zou komen te vervallen. En bovenal in overweging genomen hebbende, dat wanneer in deze tijdsomstandigheden aan zijne hoogheid, de tegenwoordige heer erfstadhouder iets menselijks zou overkomen, hetgeen God genadig verhoede, dat dan genoemde zijne hoogheid door de almachtige God wel gezegend is met een vrouwelijke nakomeling, maar tot nog toe geen mannelijke en dat die vrouwelijke nakomeling tot nu toe een prinses is, nog jong van jaren en dat het daarom van de alleruiterste noodzaak is, dat alle geschikte middelen met vooruitziende blik genomen worden, om zo grote menselijke onheilen, zoveel als menselijkerwijze bedacht kan worden, te voorkomen.

Daartoe is niets anders te bedenken dan de stadhouderlijke waardigheid van zijne hoogheid, zowel voor diens mannelijke als vrouwelijke afstammelingen, in stand te houden. En dat onder zulke voorzorgen waarvan verwacht kan worden dat ze het land het meeste dienen.

koning Frederik de Grote en zuster van de kroonprins, thans regerend koning Frederik Wilhelmus, in 't huwelijk getreden, is nu van den Goedertieren God beschonken, met 3 vorstelijke loten! Twee prinsen en een prinses. En dus heeft het Nederlandse volk een nieuw gunstig uitzicht op het toekomstige, dat ook deze jonge Oranjetakken op hun tijd zullen zijn een vruchtbare tak, een vruchtbare tak aan een fontein. Hij Die in de braambos woont, schenke ook in dezen de wens der oprechten.

Ziedaar *de vruchtbaarheid* van deze Oranjestam maar kortelijk geschetst.

(b) Dan, laat ons denzelfde ook van nabij beschouwen in deszelfs *uitmuntende heerlijkheid*. Vergun mij dat ik alleen deze vraag voorstel: *Is niet elk een der takken* (van deze Oranjestam) *gelopen over de muur*? Wat zijn er niet al een Jozua's, Gideons en Jefta's uit deze gezegende Oranjestam voortgekomen? Mannen! Die door hun heldendaden een onsterfelijke erenaam in Nederland, wat zeg ik! in de gehele wereld hebben nagelaten! Denk aan de twee hoofdtakken van de oude Oranjeboom. Ik bedoel de twee prinsen, Willem de 1ste en zijn broer Jan de Oude, de grondleggers van deze republiek en de gezegende Unie van Utrecht. Mannen! Die hun goed en bloed geofferd hebben voor 't vaderland, vrijheid en de Godsdienst.

En opdat niemand denke dat ik wat te veel gezegd heb, zal ik u als met een vinger wijzen naar de graftombe te Delft van prins Willem de 1ste. Alwaar hunne hoog mog. den roem van deze held en getrouwen Vader des Vaderlands hebben willen vereeuwigen door het opschrift, uitgehouwen met grote letters, dat uit het Latijn vertaald, aldus luidt: „Aan de algoede en grote God, ter eeuwige gedachtenis van Willem van Nassau, soevereine prins van Oranje, Vader des Vaderlands; die om de welvaart van Nederland, zijn eigen belang en dat der zijnen heeft opgeofferd. — Die tot tweemaal toe zeer machtige legers, meest met zijn eigen geld, heeft op de been gebracht en tot tweemaal toe in 't land gevoerd. — Die op 't gezag der Staten, de Spaanse tirannie verdreven heeft, de oefening van de ware godsdienst en de oude wetten van het vaderland hersteld heeft. En eindelijk de vrijheid, genoegzaam verzekerd, aan Maurits, erfgenaam der vaderlijke deugden, zijn zoon, achtergelaten heeft om ze vast te stellen, — Een held, waarlijk godvruchtig, voorzichtig en onoverwinnelijk. — Welke Filips de tweede, koning van Spanje, die schrik van Europa, heeft doen vrezen, die hem niet heeft kunnen onderbrengen of bevreesd maken. Maar door een omgekochte moordenaar op een vervloekte wijze om het leven heeft doen brengen. Zodat de Verenigde Nederlanden dit tot een eeuwige gedenksteen van zijn verdiensten hebben opgericht.”

Triomf dan! Hier zegepraalt prins Willem de 1ste zelfs na zijn dood over alle monsters die hem nog durven belasteren.

Denk verder aan prins Maurits, Willem Lodewijk, Frederik Hendrik, Ernst Kasimir en zijn zoon Hendrik Kasimir, Willem de tweede, Willem Frederik, Willem de derde, Hendrik Kasimir de tweede, Johan Willem Friso, Willem Karel Hendrik Friso of Willem de vierde en Willem de vijfde, onze teergeliefde erfstadhouder. Al deze doorluchtige vorsten zijn gesproten als jonge loten uit de bovengenoemde twee hoofdtakken van de Oranjestam, ik bedoel Willem de Oude.

Wat zou ik een ruim veld vinden, wanneer ik al deze prinsen van Oranje en Nassau in hun hoedanigheden, godsvrucht, luister, heldendaden en trouwe ijver voor land en kerk zou willen afschilderen? Dan mijn penseel is tot dit verheven schilderij niet toereikend. De tijd is ook te beperkt om dit ruime veld te kunnen betreden. Trouwens, 's lands gedenkboeken zijn er vol van. En de roemruchte naam van Oranje en Nassau zal tot een zegen blijven, zolang zon, maan en sterren aan de hemel zullen blijven.

Wat dunkt u, geliefde toehoorders, kunnen wij nu niet met volle nadruk tot roem van God met blijde harten juichen: „De Oranjestam *is een vruchtbare tak, een vruchtbare tak aan een fontein, elk der takken loopt over de muur!*” Plukt niet land en kerk ten deze dage de aangename en verkwikkende vruchten van vrijheid en godsdienst van deze gezegende

Oranjestam? Dan, hoe groot is ook niet onze verplichting om Gods wonderen te gedenken, Zijn goedertierenheden te verkondigen en Zijn naam groot te maken en te verheerlijken! Zeker, deze dag is een bijzondere gedenkdag voor het volk van Nederland. Heden, 40 jaar geleden heeft de goedertieren God op de gebeden en stille verzuchtingen van Zijn volk ons beschonken met deze erfprins, laat ik er bijvoegen, met deze eerstgeboren erfstadhouder Willem de vijfde. De Bewaarder Israëls heeft deze doorluchtige vorst bewaard voor alle onheilen, geplaatst in zijn hoge waardigheid, ondersteund met eeuwige armen en in 't leven gespaard tot op deze dag!

Gelukkig, ja driemaal gelukkig volk van Nederland! Dit te mogen zien, te mogen horen, dit te mogen beleven.

De blijdschap dan, die wij deze dag hierover betonen en nog verder in de avond zullen betonen door feesten en andere van vreugdebedrijvingen, is allerbetamelijkst. Temeer daar de Machtige Jacobs door Zijn grote voorzienigheid onze hartelijk geliefde Vorst, in zijn volle luister weer hersteld heeft! Wiens hart van elke oprechte Nederlander moet niet huppelen van blijdschap? En wiens tong moet niet met de mijne los raken en uitgalmen VIVAT ORANJE?!

Dan, mijn geliefde toehoorders, vergun mij nog enige ogenblikken dat ik u het volgende onder het oog breng.

1. Onze blijdschap moet binnen de perken blijven en niet buiten het plakkaat van onze soeverein zich uitstrekken.
2. Onze blijdschap moet gematigd zijn en niet bevlekt worden door dronkenschap, door losbandigheid, door baldadigheid, door vuile woorden en onreine zonden.
3. Onze blijdschap moet een oprechte, hartverenigende en geen geveinsde, noch verdeelde blijdschap zijn.
4. Onze blijdschap moet een christelijke blijdschap zijn, om blij te zijn met de blijden. Met één woord.
5. Onze blijdschap moet in God eindigen, met hartelijke dankzeggingen, dat Hij deze doorluchtige vorst ons geschonken, bewaard, ondersteund en in 't leven behouden heeft tot op deze dag. Gepaard met vurige gebeden en smekingen, dat zijn jaren mogen verlengd worden. En dat wij en het volk van Nederland onder de aangename schaduw van deze vruchtbare Oranjeboom ons nog lang mogen verlustigen. Dan de tijd roept mij

De tweede lering is deze. *Alle dingen moeten degenen die God liefhebben medewerken ten goede.* Een waarheid die door alle de eeuwen heen door de ondervinding der heiligen bevestigd is. Denk aan de lotgevallen van Job, David, Ruth en andere godzaligen. En laat ik uwen aandacht alleen maar herinneren in het kort historisch verhaal, dat vader Jacob in onze tekstwoorden opgeeft van Jozefs bijzondere lotgevallen; en hoe die ten goede hebben moeten meewerken. Dan, is deze waarheid ook niet in onze Doorluchtige Vorst prins Willem de vijfde op het allernadrukkelijkst bevestigd?

Laat ons herinneren, de dagen der beproevingen, (zoals de Vaderen van het Vaderland, onze soeverein, in de biddagbrief het in volle kracht uitdrukken). Ik herzeg, laat ons maar herinneren de dagen der beproevingen van onze teergeliefde erfstadhouder. En tegelijk, hoe dezelve door de aanbiddelijke Godsregering, ten goede hebben moeten meewerken.

Hoe smartelijk waren niet de dagen der beproevingen voor onze doorluchtige vorst? Hoe is hij niet van alle kanten op 't allerhevigst aangevallen?

De schutters hebben hem wel bitterheid aangedaan en beschoten en hem gehaat. Wat bitterheden hebben ze hem al niet aangedaan door schimpende en lasterende woorden? Hoe is deze doorluchtige vorst, jaren achtereen, niet alleen met de mond in de bijzondere bijeenkomsten, maar zelfs door schimp en laster schriften, openlijk voor de hele wereld bespot en belasterd? Is er wel een schimpnaam uit te denken, die tegen hem niet is uitgebraakt? Ik zal dezelve nu stilzwijgend voorbijgaan. Deze blijde dag en deze verheven

plaats is er niet geschikt voor. En wie onder ons, ja wie in geheel Nederland, is hiervan onbewust? Dan, hierbij, bleef het niet, neen,

Ze hebben hem ook beschoten met vergiftige pijlen van hartsdoorgrievende beledigingen en mishandelingen.

Wie kan tellen al de vergiftige pijlen, die jaren achtereen van alle kanten, uit verscheidene provinciën, tegen deze doorluchtige vorst zijn afgeschoten? Ik zal uwen aandacht maar enige van dezelve, als in 't verschiep vertonen.

Welk een pijl! Werd er niet tegen deze doorluchtige vorst afgeschoten op 4 maart 1785, wanneer de resolutie van de 16^e maart 1766, waarbij aan zijne hoogheid de beschikking over de publieke en militaire ambten en bedieningen is toevertrouwd, buiten werking werd gesteld? Welk een pijl werd er niet tegen deze doorluchtige vorst afgeschoten op de 8ste september 1785 en vervolgens, wanneer zijne hoogheid het commando over 't garnizoen in Den Haag werd ontnomen⁶? Welk een pijl werd er niet tegen deze doorluchtige vorst

⁶ Om deze vergaande stap, zoveel mogelijk was, onder de schijn van recht, te rechtvaardigen, heeft men uitgevonden, zich te beroepen op een resolutie van hunne ed. groot mogende de heren Staten van Holland en West-Friesland, genomen op de 4^e en 5^e maart 1672. Welke woordelijk aldus luid: “Op 't gemoveerde van enige leden, is na voortgaande rijpe deliberatie, bij eenparige resolutie van de ridderschap, edelen en steden, tot onderlinge gerustheid gedecreteerd en vastgesteld, gelijk gedecreteerd en vastgesteld wordt mits deze, dat de compagnie guardes van hunne ed. groot mog. en vier ordinaris compagniën paarden, alhier garnizoen houdende, mitsgaders ook alle zodanige verdere militie, als in tijd van extraordinaire voorvallende nood, in de residentie plaats van hun. Ed. groot mog. gebracht zouden mogen worden, onder niemands bevel, als van hun ed. gr. mog. en van de heren derzelven gecommiteerden raden staan zal; ook gedurende haar verblijf aldaar, aan niemand anders als aan hun ed. gr. Mog. en de meergestelde heren gecommiteerden raden gehoorzaamheid zal verschuldigd zijn, of pareren mogen directelijk, of indirectelijk in enige manieren; dat ook dien aangaande, 't geven van 't nachtwoord en alle andere tekenen van gezag over de voorzeide militie privatieve zullen verblijven, aan de heren gecommiteerden raden, zonder dat 't zelve respect aan iemand anders zal mogen worden gegeven, of aan iemand, wie, of van wat karakter, functie of digniteit in de politie of in de militie hij ook zou mogen wezen, enige acte van commandement of gezag, daarover ooit of ooit toegelaten worden; en dat daarvan een artikel in de instructie van de welgemelde heren gecommiteerde raden ingelijfd zal worden.”

Dan, hoedanige ophef, de schutters, met deze resolutie ook gemaakt hebben, om zoveel mogelijk is, door dezelve, de genomen resoluties op de 8^e september 1785 en vervolgens, niet alleen te billijken, maar ook ten hoogste te rechtvaardigen; zal ons straks de ongegrondheid hiervan nader blijken.

a. De vraag is, heeft prins Willem III, te die tijd namelijk de 4^e en 5^e maart 1672 toen de bovengemelde resolutie genomen is, de waardigheid van stadhouder reeds bekleed?

Werd deze doorluchtige vorst niet voor 't eerst de 29^e Juni 1672 te Dordrecht voor stadhouder verklaard? Is de boven gemelde resolutie niet genomen, toen men nog met alle kracht zocht, 't eeuwig edict staande te houden? Was dit zelfs niet in het jaar 1671, toen men wegens de prangende nood en het gevaar waarin ons lieve vaderland zich bevond, de waardigheid van kapitein admiraal generaal te water en te land, aan prins Willem III opdroeg, de voornaamste conditie, door De Wit met zijn aanhangers doordrongen, namelijk: “dat de prins moest beloven, nooit naar het stadhouderschap te zullen staan, noch het aan te nemen, schoon het hem werd opgedragen” Moest niet deze edelmoedige vorst, eerder hij het opgedragene stadhouderschap aannam, eerst door twee predikanten, van

afgeschoten de 22ste en 28ste september 1786, toen hunne ed. groot mog. door een besluit met meerderheid van stemmen zijne hoogheid in kwaliteit als kapitein admiraal generaal van die provincie provisioneel geschorst hebben⁷! Welk een pijn! Werd er niet tegen deze

hoogst dezelve gedane eed, benevens 't gestelde in dat verfoeilijk edict, plechtig ontslagen worden?

Hoe kunnen dan de tegenstrevers van onze doorluchtige vorst, met de bovengenoemde resolutie zulk een ophef maken, daar te dier tijd, geen stadhouder was? Ja

b. De vraag is, heeft prins Willem III na hoogst deszelfs aanstelling als stadhouder, 't commando over het garnizoen in den Haag niet gevoerd?

Wat zeg ik! Heeft niet dezelfde vorst, voor zijn vertrek naar Engeland, aan een sergeant majoor een lijst gelaten, waarna dagelijks, 't woord of de order voor de wacht zoude worden uitgegeven?

c. De vraag is, is er wel ooit gedurende 't stadhouderschap van prins Willem Karel Hendrik Friso, of Willem IV enige bedenking of twijfeling opgekomen, omtrent het commando over het garnizoen in den Haag?

d. De vraag is, heeft onze doorluchtige vorst prins Willem V, van het jaar 1766 af, den tijd zijner aanvaarding van het stadhouderschap, 't bovengemelde commando, volgens 't recht en waardigheid die hem behoort, niet met alle luister gevoerd?

Heeft er wel ooit iemand ondernomen, om dit recht, zijne hoogheid te willen betwisten?

Geen wonder dan, dat op de noch nadere (met 10 tegen 9 stemmen) genomen resolutie door hun ed. groot mog. heren Staten van Holland en West-Friesland op de 27^e juli 1786. De heren van de Ridderschap, benevens de heren gedeputeerden der steden Delft, Amsterdam, Rotterdam, Briel, Hoorn, Enkhuizen, Edam en Medemblik, aan zich gereserveerd hebben, tegen de conclusie, een nadere aantekening te doen.

⁷ Zeer nadrukkelijk is het protest van de Ridderschap en edelen van Holland, gedaan op de 6^e oktober 1786. Waarbij zij uit kracht van hun reserve van aantekening van op hun ed. groot mog. resolutie van de 22^e en 28^e september, ter staatsvergadering nader hebben doen aantekenen en declareren. "Absoluut van gedachten te wezen dat zijne hoogheid niet kan worden geschorst, in kwaliteit als kapitein generaal van deze provincie, of aan hoogst dezelve ontnomen, zelfs niet provisioneel, in 't geheel, of voor een gedeelte, hetgeen aan hem bij staats-resoluties met eenparigheid is overgelaten, althans niet dan met een gelijke eenparigheid en op onweersprekelijke en in rechten bewezen gronden, dat hoogst dezelve op de een of andere manier, zich aan plichtverzuim zou hebben schuldig gemaakt en dus gehandeld tegen de eed, door hem, bij 't aanvaarden van deze hoge charge, aan de unie in 't generaal en aan deze provincie in het bijzonder gepresteerd.

Dat de heren van de Ridderschap uit hoofde van deze overweging, zich gedrongen vinden, om al de leden, deze hoge vergadering, welke tot het nemen van zodanige resolutie aanleiding hebben gegeven of geconcurrerd, op 't ernstigste en sterkste te sommen, gelijk dezelve doen bij dezen, om duidelijk en in orde op te geven, al die punten van beschuldiging, met de verificaties van dezelve, tegen zijne hoogheid, uit hoofde van welke zij begrepen hebben, dat hoogst dezelve, de behandeling hem aangedaan, zou hebben verdiend; nadien 't ten enenmale strijdig is, tegen alle goede justitie en politie, zowel als tegen de grondwetten dezer lande, die altoos de voornaamste, zo niet de enige zekerheid voor de eer, voor het leven en voor de wettige bezitting van ieder ingezetene, van de hoogste tot de laagste toe, moeten uitmaken, aan iemand, wie het zou mogen wezen, zodanige smet toe te brengen, als zijne hoogheid door de gedane schorsing heeft ondergaan, zonder de beschuldigingen, uit hoofde van welke zulks geschied, open te leggen, dezelve met geldige bewijzen te staven en aan de beschuldigde gelegenheid te geven om zich daaromtrent te kunnen verantwoorden.

doorluchtige vorst afgeschoten op de 28ste juni 1787, wanneer dat Pruisisch juweel, hare koninklijke hoogheid mevrouw de prinses van Oranje in haar reis naar Den Haag, met de bedoeling om zo mogelijk door haar tussenkomst de rust te herstellen. Omtrent twee uren van Schoonhoven verwijderd, werd zij door verscheidene departementen van gewapende patriotten aangehouden. En in een boerenhuis gebracht, de schildwachten voor en achter geplaatst werden, die niemand naar buiten lieten gaan; terwijl de officier het vertrek, daar de koninklijke hoogheid zich bevond, niet verliet⁸.

Welk een pijl! Werd er niet tegen deze doorluchtige vorst afgeschoten op de 26ste juli 1787, wanneer door de bende van de Rijngraaf Van Salm en gewapende hulptroepen het prachtig lusthof Soestdijk werd aangevallen om hetzelfde te plunderen en in een puinhoop te veranderen. Welk een pijl! Werd er niet tegen deze doorluchtige vorst afgeschoten op de 8ste augustus 1787. Wanneer een adres aan de toenmalige onwettige vroedschap te Utrecht gepresenteerd werd, ondertekend door geconstitueerden en afgevaardigden van 1368 burgers en inwoners van de voornoemde stad; opgevuld met de snoodste lasteringen en waarbij ten sterkste werd aangedrongen, „dat Willem de vijfde uit hoofde van zijn vijandelijke gedragingen er aangifte van worde gedaan, dat hij daardoor verbeurd heeft de waardigheden van stadhouder-kapitein en admiraal-generaal van deze provincie. En dat in beslag en arrest worde genomen al zijn goederen binnen deze provincie gelegen om, voor zover ze daartoe zullen kunnen strekken, daaruit te verhalen al het nadeel en de schade, welke door zijn gedragingen, zowel aan de provincie als aan particulieren zijn aangebracht en overgekomen.”⁹ En welk een hagelbui van pijlen, zijn er niet al verder op deze

Dat de heren van de Ridderschap, tot nog toe niet de minste bewijzen, ja zelfs waarschijnlijk gemaakte punten van beschuldiging tegen zijne hoogheid vernomen hebbende, vervolgens niet alleen uit hoofde van dit alles, ten krachtigste tegen de voorzegde resoluties moeten protesteren, maar zich daarenboven verplicht vinden, rondborstig te verklaren, dat haar uit al 't gebeurde, ten klaarste is gebleken, dat zijne hoogheid het betoonde mistrouwen en de behandeling, welke hoogst dezelve, thans voor het oog van de gehele natie moet ondergaan, in genen dele heeft verdiend, veel min te kunnen begrijpen, hoe het aan zijne hoogheid kan worden geweigerd, hetgeen door hoogst dezelve, in zeer gepaste uitdrukkingen, per brief van de 26^e september, van haar ed. groot mog. is verzocht en desnoods gevorderd, ten einde alsnog daardoor gelegenheid te verkrijgen, zich voor de gehele natie en onpartijdige wereld, op een betamelijke wijze te kunnen verantwoorden en deszelfs onschuld, in een helder en klaar daglicht te stellen.”

Ziedaar mannentaal! Waardoor onze beledigde en onderdrukte vorst, volgens recht en gerechtigheid, van alle valse en verzonnen beschuldigingen gezuiverd en tegelijk de kracht van de geschoten vergiftige pijl, benomen werd!

⁸ En wanneer na verloop van enige uren de commissie van de Staten van Holland, die te Woerden zetelde, gekomen was, kon ze na een lang onderhoud echter niet bewogen worden om de reis van hare koninklijke hoogheid te laten voortzetten. Ja zelfs werd 't voorstel van haar, om de nacht te Gouda te gaan doorbrengen, geweigerd. Haar werd alleen de keus tussen Schoonhoven en Woerden gelaten. In welke eerstgenoemde plaats, hare koninklijke hoogheid verplicht was te wachten tot de 30ste juni, wanneer ze eindelijk onverrichter zake weer naar Nijmegen moest terugkeren. 'Zie de Nadrukkelijke brief van hare koninklijke hoogheid mevrouw de prinses van Orange en Nassau, aan de heren Staten van Gelderland, Zeeland, Utrecht, Friesland, Overijssel, Stad en Lande, en Landschap Drenthe. Geschreven te Nijmegen 2 Juli 1787.

⁹ En waarop naderhand de toen onwettige en zich noemende, de Staten van de lande van Utrecht, per brief geschreven te Utrecht op 24 augustus, zijne doorluchtige hoogheid geïnformeerd hebben, “dat zij goed gevonden hebben, om zijne hoogheid te schorsen in

doorluchtige vorst tot die gedenkdag, ik bedoel 16 september 1787 van alle kanten afgeschoten? Wie kan dezelve tellen¹⁰? In de gedenkboeken van het vaderland zijn dezelve met levendige kleuren getekend. En ze zullen blijven tot een gedachtenis voor ons nageslacht.

Dan, wat was de oorzaak hiervan? Waarom waren *de schutters zo verbitterd* tegen onze vorst? Om wat reden hebben zij zulke vergiftige pijlen tegen hem afgeschoten? Heeft dan prins Willem de vijfde ook enige aanleiding hier toe gegeven? Nee, geliefde toehoorders, het is er verre vandaan! Dit hebben ze nooit kunnen aantonen.

Maar *de boog* waaruit deze pijlen voortkwamen, was de haat! *Zij hebben hem gehaat*. De haat en nijd, die reeds jaren lang tegen onze geliefde erfstadhouder in hun hart geschuld heeft wegens zijn luister, gezag en de algemene toejuicing; en vooral wegens zijn godsvrucht, die uitschitterde in de aankleving en 't voorstaan van de zuivere gereformeerde godsdienst, was de stinkende bronwel en de boog, waaruit al deze vergiftige pijlen voortkwamen! Was zijn doorluchtige hoogheid een voorstander geweest van de remonstranten en de tolerantie? Nooit zou deze haat plaats gehad hebben. Nooit zou deze boog tegen hem zijn gespannen. Nooit zoude zulke pijlen tegen hem zijn afgeschoten¹¹.

Dan, hoe hevig de aanvallen der schutters ook waren. Hoe dodelijk hun afgeschoten vergiftige pijlen zich ook vertoonden. Onze doorluchtige vorst is als een onoverwinnelijke held in 't strijdperk staande gebleven en heeft gezegepraald!

Maar zijn boog is in stijfheid gebleven. Zijn boog van blanke onschuld¹², onvoorbeeldige lijdzaamheid¹³, blinkende godsvrucht¹⁴ en vooral van zijn vertrouwen op God¹⁵. Deze zijn

deszelfs kwaliteit als kapitein generaal van deze provincie met de inhouding van alle traktementen en bijverdiensten daaraan verknocht.”

¹⁰ Herinner u alleen de verklaring van hun ed. gr. mog. heren Staten van Holland en West-Friesland, van de leden der algemene vergadering der gewapende burger corps in de provincie Holland; ondertekent door J. Steenwinkel, secretaris, “waarbij nogmaals op 't allersterkste werd geïnstrueerd niet alleen dat Willem V in deze provincie, in al zijn charges en waardigheden, met de daaraan verknochte traktementen werden geschorst; maar ook, dat hem 't Hollands gebied ontzegd worde; gelijk ook, dat gedurende deze trouwels, mevrouw de prinses en haar kinderen, in deze provincie, niet mogen worden toegelaten.”

¹¹ Heeft deze stelling enig betoog nodig? Was niet het voornaamste oogmerk, van 't grootste gedeelte der tegenstrevers, om de remonstrantse dwaalleer en de tolerantie, op de troon te verheffen?

Begon dezelve niet reeds, hoe langer hoe meer veld te winnen?

Dan, laat ik in dit ruime veld niet treden.

¹² Niet alleen zijn zuivere en onbeschuldigende consciëntie voor God. Maar

a. Straalde dezelve niet door, in het rapport der commissie tot het onderzoek der zaak van Brest, aan hunne hoog. mog. gedaan?

b. Werd dezelve niet ten allersterkste bekrachtigd, door het nadrukkelijk protest der Ridderschap en edelen van Holland gedaan in de staatsvergadering van hunne ed. gr. mog. den 6^e oktober 1786? (Zie pag. 22.)

c. Werd dezelve niet ten duidelijkste opgelegd, voor hunne hoogm. in 't gemeen. Voor elk der bondgenoten in het bijzonder. Ja voor geheel Nederland, door al de herinneringen, brieven, verklaringen en publicaties, door zijne doorluchtige hoogheid zelf?

¹³ Hoe openbaarde zich niet op 't allerduidelijkste, gedurende de dagen zijner beproevingen, zijn onvoorbeeldige lijdzaamheid? Hoe geduldig was niet deze doorluchtige vorst, onder al die onverdiende hoon en smaad, die hem openlijk werd aangedaan? Hoe grootmoedig gedroeg zich niet, prins Willem V onder al de hevigste aanvallen der

boog, waarmede onze onderdrukte vorst bewapend was is *in stijvigheid gebleven*. Al werd hij door de pijlen der schutter, nu en dan wat geraakt. Al werd hij tot verdediging tegen de aanvallen der schutters nog zo aanhoudend gespannen, om die afgeschoten vurige pijlen, zo veel als doenlijk was, uit te blussen en van zich af te weren. Evenwel zijn boog bleef in stijvigheid en werd niet verslapt noch verbroken!

Denk evenwel niet, geliefde toehoorders, dat prins Willem de vijfde deze boog door zijn eigen krachten zo aanhoudend heeft kunnen spannen en de triomf behalen. Nee! Wat zeg ik! Hij zou menigmaal de boog zelf uit zijn handen hebben moeten laten vallen. Maar de krachtadige Goddelijke ondersteuning en versterking moet er alleen de eer van hebben.

De armen zijner handen zijn gesterkt geworden door de handen van de Machtige Jacobs. Die God van Bethel, Die in het ondersteunen, versterken, beschermen en uitredden van zijn vaderen uit zoveel noden en doden als de getrouwe, onoverwinnelijke en Machtige Jacobs Zich betoond heeft. Diezelfde *handen van de Machtige Jacobs* hebben ook *de armen zijner handen gesterkt*, zodat dezelve door 't aanhoudend spannen van zijn boog niet vermoeid noch verslapt zijn geworden.

En ziedaar! De aanbiddelijke Godsregering was hier zo wonderlijk en aanbiddelijk, dat zelfs al de *bitterheden* die de *schutters* hem hadden aangedaan; al de vergiftige pijlen die zij tegen hem hadden afgeschoten; ten goede moesten meewerken en dienen tot nadere bevestiging van onze doorluchtige vorst in al zijn hoge waardigheden.

Vandaar is hij een herder, een steen Israëls. *Vandaar*, van de Machtige Jacobs, die zijn vaderen en ook hem in deze verheven staat gesteld heeft. *Vandaar, van de handen van de Machtige Jacobs, die de armen zijner handen gesterkt heeft.* *Vandaar*, door die aanbiddelijke Godsregering, is onze doorluchtige vorst wonderbaar weer hersteld in zijn volle luister en nog nader bevestigd in al zijn hoge waardigheden¹⁶.

schutters en de vurige pijlen, die tegen hem werden afgeschoten? Heeft deze lijdzame vorst, onder alle aangedane beledigingen, een woord zich laten ontglippen, nog veel minder een daad gedaan, waarin enigen schijn van ongeduld of wraakzucht aangewezen kan worden? Ademde niet gedurig de hartelijke liefde tot Nederlands volk uit zijn mond?

¹⁴ Deze blonk niet alleen uit in zijn ijverige en eerbiedige bijwoning van de plechtige godsdienst. Daar weinig voorbeelden van vorsten kunnen in onze dagen bijgebracht kunnen worden. Die straalde niet alleen door in zijn ruime en christelijke liefgaven aan alle armen en noodlijdenden en bijzonder aan de huisgenoten des geloofs. Dit werd niet alleen bespeurd in zijn ondersteuning en hulp van onderdrukte weduwen en wezen. Maar vooral ontdekte zich ook dat, in zijn huiselijke godsdienstoefeningen, eenzame afzonderingen, stille verzuchtingen tot God en verder in de ootmoedige wandel voor God en mensen.

¹⁵ 't Vertrouwen op God was de onbeweeglijke rots, waarop onze, van alle kanten aangevallen vorst, in stilheid en met lijdzaamheid rustte. 't Vertrouwen op de God van zijn vaderen was in de dagen van zijn beproevingen de enige stok en staf van zijn vertroosting, dat God het maken zal! Dat God het voorzien zal! Dat God Zijn gerechtigheid zal doen te voorschijn komen als het licht en Zijn recht als de middag! Dit was menigmaal tot bijzondere bemoediging en sterkte voor hare koninklijke hoogheid in de donkerste tijden; zij moest ook delen in de donkere en smartelijke lotgevallen van haar gemaal. Dit was tot bijzondere opbeuring en verwondering van hen, die de eer hadden om deze geloofvertrouwende staal zelf uit zijn mond te horen. Ja, dit was de blijdschap, bemoediging en sterkte van alle oprechten in den lande, te vernemen het stille vertrouwen op God door hun onderdrukte vorst, om zo met hem de Heere te verbeiden en op Zijn Heil te wachten.

¹⁶ Zie hier een uittreksel uit de resoluties van de heren Staten van Holland en West-Friesland in de vergadering van hun ed. gr. mog. genomen op dinsdag 18 september 1787.

Vandaar dan is prins Willem de vijfde *een herder, een steen Israëls*. Een herder, een doorluchtige vorst, de erfstadhouder, kapitein admiraal generaal van Nederland, die nu nog nader bevestigd is in al zijn waardigheden. Ja, *een steen Israëls*, een steen van rust, waarop het Israël van Nederland, 't hoofd gerust kan neerleggen. Een steen, een rotssteen van toevlucht voor het volk van Nederland, voor land en kerk! Met één woord: *een steen*, een grondsteen, een fundament waarop de gezegende Unie van Utrecht, de vrijheid en de zuivere gereformeerde godsdienst veilig rust.

Op voorstel van de heren van de ridderschap en de edelen is goed gevonden en verstaan - nadat in volle ernst in aanmerking genomen was de hachelijke en gevaarlijke toestand van deze provincie en de onontkoombare noodzaak van directe en onmiddellijke maatregelen om haar verdere ondergang te voorkomen en tevens deze plaats van residentie voor de gevolgen die te duchten zijn, te bewaren, en te beveiligen, is na rijpe beraadslagingen goedgevonden de resoluties in te trekken en buiten werking te stellen, waardoor (destijds) zijne hoogheid, de heer prins erfstadhouder is geschorst in zijn taak van kapitein generaal van deze provincie; en zijne hoogheid te herstellen in het commando over het garnizoen in Den Haag. En wel met het dringend verzoek om zich naar Den Haag te begeven ten einde met hunne ed. gr. mog. alles aan te wenden tot behoud van de provincie, tot herstel van de wankelende constitutie (staatsregeling) en tot bedwinging van de vernielende tweespalt die de oorzaak van alle rampen is; en dat daartoe tot zijne hoogheid het volgende officiële schrijven zal worden gericht:

Doorluchtige vorst en heer!

“Bij onze resolutie van heden goedgevonden zijnde, uwe doorluchtige hoogheid te herstellen in deszelfs vooraanstaand ambt van kapitein generaal der provincie, met intrekking en te niet doening van onze resolutie van schorsing met al het geen daartoe relatief is en in het bijzonder uw doorluchtige hoogheid in het commando van het garnizoen van deze onze residentieplaats te herstellen, hebben wij niet willen afzien, uw doorluchtige hoogheid daarvan spoedig in kennis te stellen en tegelijk te verzoeken, om, in aanmerking van de kritieke omstandigheden, waarin onze provincie zich heden bevindt, wel te gelieven zich naar Den Haag te begeven, ten einde met ons alles aan te wenden, tot behoud der provincie, tot herstel der waggelende constitutie (staatsregering) en tot demping der vernielende tweedracht. Waarmede”.... Enz.

En zal van den ophef der voorzegde schorsing, aan de chefs der militie ter omslag van deze provincie staande, aanschrijving worden gedaan, om zijne hoogheid als kapitein generaal dezer provincie te respecteren; mitsgaders de orders en patenten, die hoogst dezelve aan haar in tijd en wijle zal komen te geven, precies na te komen en te gehoorzamen, zullende hiervan ter vergadering van hun hoog. mog. kennis worden gegeven.

Waarop den 19^e dato, de heren Staten van Holland besloten, een deputatie af te zenden, om zijne hoogheid te nodigen, wederom in Den Haag te komen.

En den 20^e dato, door de heren gedeputeerden van de provincie van Holland en West-Friesland, in de vergadering van hun hoog. mog. de heren Staten Generaal der Verenigde Nederlanden, de bovenstaande resolutie van hoog gemelde provincie hare principalen, ingebracht en te laten lezen.

‘Hebben haar hoog mog. hierop beraadslaagd, gemelde heren gedeputeerden voor de voorzegde communicatie bedankt en aan dezelve betuigd, het zonderling genoeg en de blijdschap van haar hoog mog. over de voorzegde heilzame resolutie, met verzekering dat haar hoog mog. alles zullen bijdragen wat mogelijk is, om de rust, enigheid en harmonie tussen de bondgenoten te herstellen.

Aanbiddelijke Godsregering! Wie zou in de dagen van beproevingen van onze doorluchtige vorst zulk een wonderbare omwenteling, zulk een luisterrijk herstelling, zulk een nadere bevestiging in al zijn waardigheden hebben kunnen verwachten! „Dit is van de Heere geschied en 't is wonderlijk in onze ogen”. God moet er alleen de eer van hebben. Wij en het volk van Nederland en onze doorluchtige vorst zijn ten hoogste verplicht om de *Machtige Jacobs* met hart en mond voor deze liefdegunst te danken en te verheerlijken. Deze wonderen! Deze grote wonderen, die de God van Nederland in onze dagen gedaan heeft, moeten wij in onze harten schrijven, ervan spreken en een gedenkzuil oprichten tot roem van God en Zijn onveranderlijke trouw. Deze wonderen! Deze grote wonderen, die Nederlands God in onze dagen gedaan heeft, moeten wij ook onze kinderen vertellen, opdat zij haar hoop op God zouden stellen en Gods daden niet vergeten!

Mocht nu vooral dit kort historisch verhaal van de ongewone lotgevallen van prins Willem de vijfde dienen, aan de ene kant dat de *schutters*, die onze doorluchtige vorst zo beledigd hebben, tot een oprecht berouw en schuldbekentenis mogen komen. Maar ook, aan de andere kant, dat de aanhangers van de oude constitutie en het doorluchtige Huis van Oranje in navolging van hun teergeliefde vorst alles mogen vergeten en vergeven. En verder met elkaar als broeders in liefde, vrede en eensgezindheid mogen leven! Dan, dan zal het ons lieve vaderland wel gaan.

Amen.

Nazang: Psalm 118: 11 en 12.

Toelichting op de tweede leerreden van C.S. Duijtsch gehouden te Mijdrecht den 7^e augustus 1788.

Deze leerreden is door C.S. Duijtsch uitgegeven onder de titel: *Nederlands Debora 't middel in Gods hand tot redding van 't zinkend vaderland. Voorgesteld in een leerreden over Richt. 5:6-11. Den 7 augustus 1788. Ter gelegenheid der heugelijke zevenendertigste verjaring van hare koninklijke hoogheid Frederica Sophia Wilhelmina, prinses van Oranje en Nassau, geborene prinses van Pruisen.*

De reden waarom deze leerreden door ds. Duijtsch wordt uitgegeven verteld hij in het voorbericht. Het is op aandringen van de gemeente. De preek wordt weergegeven zoals hij in de gemeente van Mijdrecht op 7 augustus 1788 is uitgesproken. Ds. Duijtsch heeft zelf deze preek uitgegeven en het geheel van noten voorzien. Deze zijn “niet alleen om het gezegde nader te staven en daardoor de lasterende monden der dwalende en verkeerd denkende partij te sluiten, maar dat 't ook mocht kunnen dienen, tot nader onderrichting voor ons nakroost in de volgende eeuwen, om zich enig denkbeeld te kunnen vormen, van de zeer ellendigen en betreuenswaardige staat, waarin 't lieve vaderland zich bevonden had en van de wonderen die Nederlands God in onze dagen gedaan heeft, opdat zij haar hoop op God zouden stellen en Gods daden niet vergeten, maar Zijn geboden bewaren”. Alle noten die in de oorspronkelijke uitgave staan zijn weergegeven. In de noten gaat ds. Duijtsch vaak heel uitgebreid in op de toestand van Nederland in zijn dagen. Tot in details werkt hij het uit. Soms wat er van uur tot uur gebeurde. Door de noten en ook de preek krijgt de lezer een eerlijk en uitgebreid beeld van wat er in zijn dagen gebeurde. Wat een toestand het in Nederland was. Geen enigheid, maar verdeeldheid. Geen vrede, maar twist, onveiligheid en oplettendheid.

Veel noten zijn niet eenvoudig om te lezen, zeer formeel van aard en hebben moeilijke zinsconstructies. Ik heb geprobeerd de zinnen wat eenvoudiger te maken en de moeilijke woorden vervangen voor hedendaagse.

Nederlands Debora

't Middel in Gods hand
Tot redding

VAN 'T ZINKEND VADERLAND

Voorgesteld
In eene leerreden over Richt. 5:6-11.
den 7 augustus 1788.

TER GELEGENHEID DER HEUGELYKE 37STE VERJAARING
VAN HARE KONINGKLIJKE HOOGHEID

FREDERICA SOPHIA WILHELMINA,
PRINCESSE VAN ORANGE EN NASSAUW, GEBORENE PRINCESSE VAN
PRUISSEN,

Door

CHRISTIAAN SALOMO DUYTSCH

Predikant te Mydrecht

Aan hare koninklijke hoogheid

FREDERICA SOPHIA WILHELMINA,
PRINCESSE VAN ORANJE EN NASSAUW, GEBORENE PRINCESSE VAN
PRUISSEN.

DOORLUCHTIGE VORSTIN!

Mocht het mij gebeuren, mijn leerredenen op 8 maart van dit jaar te Mijdrecht uitgesproken, bij gelegenheid der heugelijke veertigste verjaring van uw doorluchtige gemaal, Nederlands teergeliefde erfstadhouder, aan zijne doorluchtige hoogheid opgedragen, met de blijken van zijn goedkeuring te zien vereerd. Even dit geeft mij ook nu vrijmoedigheid, om deze leerreden, die op u, koninklijke hoogheid, de meeste betrekking heeft en dat tot datzelfde einde, op uw heugelijke zevenendertigste verjaring, den 7^e augustus door mij in de gemeente van Jezus Christus te Mijdrecht is uitgesproken, aan uwe koninklijke hoogheid eerbiedig aan te bieden en op te dragen, in dat stil en nederig vertrouwen dat het uwe koninklijke hoogheid mocht behagen, met haar goedkeuring te begunstigen.

De hoofdinhoud en doeleinde van deze leerreden is, deels om ons te herinneren aan de ellendige en betreuenswaardige staat, waarin 't lieve vaderland een geruime tijd zich bevonden had. Deels, om te overpeinzen, hoe de goedertieren God naar Zijn vrijmacht, uwe koninklijke hoogheid, Nederlands Debora als een middel in Zijn hand had willen gebruiken, tot redding van 't zinkend vaderland. Deels, om aan te wijzen de grote verplichting die op ons en het gehele Nederlandse volk licht, om Gods goedertierenheden te gedenken; en Nederlands God Die grote dingen aan ons gedaan heeft, met hart en mond te danken en te verheerlijken.

Mocht het u behagen doorluchtige vorstin! Nederlands moeder! Deze leerreden als een blijk van mijn oprechte liefde en eerbiedige hoogachting voor uwe koninklijke hoogheid, met een moederlijk hart en liefdehand gunstig aan te nemen en tegelijk mij en de mijnen in uw tedere moederlijke toegenegenheid een schuilplaats te verlenen.

Nederlands God! Die uwe koninklijke hoogheid in de snoodste hoon en smaad door de landberoerders en geweldenaars, uwe koninklijke hoogheid aangedaan, ondersteund, bewaard en als een middel in Zijn hand gebruikt heeft, om zulk een gunstige en wonderdadige omwenteling in 't lieve vaderland daar te stellen; die God gebruike uwe koninklijke hoogheid verder als een Debora en moeder in Nederlands Israëel, ten goede voor land en kerk!

Leef lang doorluchtige vorstin! Uwe jaren worden vermenigvuldigd! Zijt de lust der ogen van uw en doorluchtige dierbare gemaal! Ziet 't goede van uw vorstelijke spruiten, dat die leven mogen voor des Heeren aangezicht! Gedenk 't keur van Jehovah 's zegen tot in lengte van dagen! En der dagen zat zijnde, in vrede ten grave mocht nederdalen en verzameld worden tot de edelen des volks des Gods Abrahams!

Dit is de wens en smeekbede tot Jehovah van hem, die zich de grootste eer rekent, met diepe eerbied zich te mogen noemen

Doorluchtige vorstin!

Uwe

Koninklijke hoogheid

Allerrootmoedigste en
gehoorzaamste dienaar

C.S. Duytsch

VOORBERICHT.

De zonderlinge aandrang van mijn gemeente en andere lievelingen van Nederlands teerbeminde erfstadhouder en hare koninklijke hoogheid mevrouw de prinses van Oranje en Nassau, is de beweegreden, dat deze leerreden door de druk wordt uitgegeven.

De leerreden, heb ik zoals dezelve is uitgesproken, bijna woordelijk laten afdrukken, behalve de noten die ik in de tussentijd nog heb bijgevoegd, niet alleen om het gezegde nader te staven en daardoor de lasterende monden der dwalende en verkeerd denkende partij te sluiten, maar dat 't ook mocht kunnen dienen, tot nader onderrichting voor ons nakroost in de volgende eeuwen, om zich enig denkbeeld te kunnen vormen, van de zeer ellendigen en betreuenswaardige staat, waarin 't lieve vaderland zich bevonden had en van de wonderen die Nederlands God in onze dagen gedaan heeft, opdat zij haar hoop op God zouden stellen en Gods daden niet vergeten, maar Zijn geboden bewaren.

Ondertussen gelieve de lezer in het oog te houden, dat ik mij alleen bepaald heb, bij 't voorgevallene in de provincies van Holland en Utrecht, alwaar de akeligste tonelen van geweld zich vertoond hadden.

Lees dan dezelve met een onveroordeeld hart en geniet gij een zegen, geeft er God de eer van.

DANK OFFER

Ter gelegenheid dat de weleerwaarde heer

C.S. DUYTSCH

Predikant te MIJDRECHT

Aldaar een gepaste leerreden uitsprak, op de 7^e augustus,
Zijnde de zevenen dertigste verjaardag van
Hare koninklijke hoogheid

FREDERICA SOPHIA WILHELMINA,

Prinses van oranje en Nassau, geborene prinses van Pruisen.

In de menigte van plichten
 Die men bij de volk' ren vind,
 En door welke, de beschaving,
 Recht en regels samenbind,
 Is er geen zo sterk en krachtig
 Als de plicht der dankbaarheid;
 Deze, vordert een voldoening
 Die in 't minst geen uitstel lijd;
 Een voldoening aangedrongen
 Door het licht dat ons bestraald;
 Door de aangeboor'ne reden;
 (Toetssteen die onfeilbaar maalt)
 En wie zal niet dankbaar wezen
 Als hij rijpe weldaân plukt?
 Zelfs de redeloze schepz' len
 Is haar kenmerk ingedrukt!
 Dog als die betrachting zuiver
 En oprecht hartmenend gaat,
 Is zij de allerduurste loning
 Voor een onbetaalb're daad.
 Altoos is zijn (of behoorde
 Steeds te zijn) bij elk die leeft
 De vergelding voor Gods goedheid;
 Dat Hij ons Zijn zegen geeft.
 Dat Hij Zijn weldadigheden
 Aan een land en volk betoont.
 Of, haar allerzwaarste zonden
 In lankmoedigheid verschoond;
 Of 's lands donk're onheilwolken
 Door het lieflijkst licht verteerd,
 En ver' boven hoop of denken,
 Druk in zoet geluk verkeerd.
 Veelmaal is zij 't loon der helden,
 Die vol dapperheid en moed
 Zich als vaste rotsen droegen
 In de bangste tegenspoed.
 Die met afzien van al 't eigen,
 Uit een zuiv're liefdeband

Goed en bloed en leven waagde
 Tot behoud van 't vaderland.
 Welke, in rampvolle uren
 Van de akeligste nacht,
 In Gods hand het middel waren
 Dat haar redding werd volbracht.
 Van toen af, dat Bato's¹⁷ dreven
 Door Oranje vrijgemaakt,
 Vrijheidsluister mocht genieten
 En de ketens zag geslaakt,
 Was bij Bato's echte telgen
 Dankbaarheid altoos het loon,
 Voor zoveel vergode daden
 Als Oranje strekt ten kroon.
 Voor de ruimen oogst der lauw'ren
 Welke Nassauws vuist verwon,
 En waar door de Belg, gedurig
 Vrijer adem halen kon.
 Ja elk brave, stort nog heden
 Dankb're tranen op uw as
 Eerste WILLEM! Neerlands vader!
 Die de zuil der vrijheid was;
 Op uw graf o grote Maurits!
 Schrik voor s' vijands legerschaar!
 Op uw edel stof o Fredrik!
 Wars van vrees in 't grootst gevaar!
 En op 't stof van alle helden,
 Die aan Neerlands firmament
 Schitt'rende oorlogszonnen waren;
 Ieder brave in 't hart geprent.
 Dankbaarheid zal 't nu ook wezen
 Frederica! Vol van moed!
 Die uw gaêloze onderneming
 Enigszins vergelding doet.
 Die u loont voor zoveel blijken
 Van uw zorg voor ons belang;
 Voor 't vergruizen van de kluisters
 Der gevloekte vrijheidswang.
 En wie zou u, o Sophia!
 (Die ons hoede voor den val)
 Niet naast God, den redster noemen
 Van 't gedrukte leeuwendaal?
 Neerlands eigen onderzaten
 Sloegen schandlijk 't muitspoor in,
 En bedreven 't hollendst oproer
 Na haar gans bedorven zin!
 Godsvrucht lag geheel ontmanteld!
 Godsdienst beefde voor 't geweld!
 Wet en reden werd verbroken,
 Onrecht in haar plaats gesteld!

¹⁷ Hier worden Batavieren mee bedoeld KJB

Vrijheid moest voor heerslust vluchten,
 Haren zetel werd verkracht!
 Braven, moesten zuchtend vrezen
 Voor dit boos ontaard geslacht!
 Snoodheid kon in 't eind geen palen,
 Ook Oranje schand're vrouw
 Die nog wijze midd'len raamde
 Om het wagg'lend staatsgebouw
 Voor den val te onderschragen,
 Werd (ten schande voor dit land)
 Door 't kabaal der muitelingen
 Met mishand'ling aangerand!
 Nu scheen alle hoop verloren
 Bij het ware Bato's zaad;
 Nimmer dacht het op haar redding
 Na 't gebeuren van die daad.
 En, hoe weinig zou men denken
 Dat een middel tot de dood
 In een wederkeer'ge werking
 Iets kan helpen uit de nood?....
 Dit nochtans moest hier geschieden;
 Op het tijdstip van vergaan
 Paarde Hij! Die ons verlost!
 Zicht'bre wond'ren met weldaân.
 God! Die in de hogen Hemel
 Alles met een wenk beschouwd!
 Hij! Die steeds de twistzaak twistte
 Van het hart dat op Hem bouwt!
 Zag in gunst op Neerland neder,
 De getuige Zijner kracht;
 't Welk zo vaak ten kenmerkt strekte
 Van Zijn wonderdoende macht
 Wilhelmina was het werktuig
 In des Hoogstens wijze hand,
 Tot verjaginge der rampen
 Van 't gefolderd vaderland.
 Eeuwig zij ons dankend offer
 U geheiligd, Opperheer!
 Altoos zij Uw Naam geprezen,
 Neerland geef U steeds de eer.
 Nimmer denken Batavieren
 Aan de afgelopen tijd
 Zonder U o God! Te loven,
 Die hen weder hebt verblijd.
 Nooit verhalen zij aan and're
 Tijdgenoot nog nageslacht,
 Wat hun erve is wedervaren!
 Of zij roemen Uwen macht.
 O gij, grote koningszuster
 Van 't gevreesde Pruisisch rijk!
 Vorstlijk pronkstuk van Germanje,
 Sieraad in der Belgen wijk,

Gemalin van 't puik der prinsen
 Vijfde Willem, Neerlands lust!
 Gij, die lijf nog leven spaarde
 Voor de ware eendrachts rust,
 Maar uit zuiv're vrijheidsliefde
 Geen gevaar – hoe groot – ontzag;
 Gun dat ik de reinste psalmen
 Om uw voorhoofd winden mag.
 Altoos moet dat voorhoofd pronken
 Met de beste lauwerkrans.
 Uwe moed wordt steeds geprezen
 Waar de zon verspreid zijn glans.
 Uwen roem zal altoos pralen;
 Billijk zij uw naam gesteld
 Nevens die der grootste helden
 In 's lands tijdgeschrift vermeld.
 Ja vorstin! Uw lof zal klinken
 Tot aan 's aardrijks uiterst end;
 Door al de eeuwen, zij de naneef
 Uw grootmoedigheid bekend.
 Altoos zal den vaderlander
 Welker oog voor godsdienst waakt,
 In wiens hart, bij eendrachts liefde,
 't Edel vuur der vrijheid blaakt,
 Uwen naam met eerbied melden;
 Onder 't kloppen van de borst,
 't Gloeien zijner dank'bre boezem
 Voor u en Oranje vorst.
 Billijk moocht ge o Duijtsch te Mijdrecht,
 Heden haar geboorte stond
 Plechtig vieren en begroeten,
 Met een dankbaar hart en mond.
 Zeer gepast mocht gij vertonen
 Aan de blijde tempelschaar,
 Hoe dat Debora, eens Isrel
 Redde, in 't allergrootst gevaar!
 Billijk moogt ge in dezen doelen
 Op Oranjes Nassauws gaê,
 En haar na verdienste noemen
 “Nederlandse Debora”
 'k Zal uw treflijk voetspoor volgen
 En, wanneer k dien naam ooit noem
 'Liefderijke moeder' zeggen,
 Naar den eis van haren roem.
 'k Zal dit jaarfeest ook bezingen,
 Schoon met een verward geluid,
 En – hoe kunsteloos – de vingers
 Nog eens roeren op de fluit.
 Zaagt ge o parel der prinsessen!
 Wederom verheugd de dag
 Die des aartkloots wentelingen
 Zeven meer dan dertig zag;

Zie nog menigwerv' hem keren,
 Steeds omringd met nieuwe vreugd.
 Leef zolang uw hart zal wensen
 Vrij van leed en ongeneugd.
 Leef vorstin! In 's Heeren gunste;
 Leef ten steun van Jezus Kerk;
 Ja leef lang tot heil der Belgen;
 Leef ten glans aan Neerlands zwerk.
 Leef tot Willems waar genoeg;
 Leef tot blijdschap van uw kroost.
 Leef tot heul van schaam'le wezen,
 Leef de arme weêuw ten troost.
 Mocht gij eenmaal vree erlangen,
 En met uw doorluchtig huis
 Alle ramp te boven streven
 Na gevoel van zoveel kruis.....
 God make uw rust bestendig,
 Dat Hij Zelf uw leeftijd hoed'.
 Nooit moet uwen heilzon tanen
 Door een wolk van tegenspoed.
 's Hemels beste zegeningen
 Doen, ontheven van de druk,
 Dag bij dag, uw luister groeien,
 En voltooien uw geluk.
 Zie gestaag uw vreugd vermeren
 Door den bloei van onze staat.
 Door de liefde uw gaê bewezen;
 Door de voord'ring van uw zaad.
 En wanneer gij heilverlangend
 Wachtend op uw jongsten snik,
 Nu volkomen zat van 't aardse
 Nadert tot dat ogenblik,
 Tree dan in het zalig leven
 Bij uw Goël, Borg en Heer'!
 Zing daar eeuwig met de koren
 Tot des Allerhoogstens eer.

A. Verdam

EERZANG

Ter viering van de heugelijke zevenendertigste verjaardag van
Hare koninklijke hoogheid, mevrouw de

PRINSES van ORANJE en NASSAU,

Geborene prinses van Pruisen.

NEDERLANDS DEBORA,

Voorgesteld in een plechtige leerreden,
Door den weleerwaarde heer

C.S. DUYTSCH

Predikant te MIJDRECHT

Op de 7^e augustus 1788. Aldaar uitgesproken.

Schoon ik niet ben gewoon den zangberg te betreden,
Nochtans geeft deze dag mij ruime juichens stof.
Een stille blijdschap noopt mij aan, zij spoort mijn schreden,
Nu Duijtsch ons andermaal opwekt tot s' Heeren lof.
Dees' dag schenkt dus meer vreugd dan voortijds vele jaren;
Is 't vreemd? 's Lands moeder, vijfde Willems gaê verjaart...
Laat ons dan in dit uur geen blijde klanken sparen,
Neen – Mijdrechts volk, is reeds op 't plechtigst saam vergaart
Om met een Psalm gezang Gods wondermacht te prijzen,
Daar Duijtsch, al smekend met zijn dank'bre mond en hart
Jehova's Naam verhoogd, voor zoveel gunstbewijzen
Zichtbaarlijk ons betoond in 't prangends van de smart;
In 't aak'ligst tijdsgewricht tot onzen val beschoren!
Toen Neerlands Debora, een middel in Gods hand,
Bewogen met 's lands ramp, een poging had verkoren
Kon 't zijn, tot redding en herstel van 't jamm'rend land.
Gelijk den adelaar steeds opstijgt naar den Hemel,
Zo deed FREDERICA'S hart voor Bato's zuchtend erf;
Haar dierb're ziel, verhief zich boven 't aards gewemel;
Zij zucht, zij peinst en raamd' verlossing voor 't bederf.
Zij gaat.... maar aeh! De pen ontvalt me in dit te schrijven,
Liefst zwijg ik het verhaal van zulke gruweldaân;
Mocht 's lands historie ook niet melden die bedrijven.
Zou 't latere geslacht hier niet verwonderd staan?
Een snode bende van geschuwde aterlingen¹⁸,
Die, 't zij uit onkunde of uit ijd'le glorie zucht
's prinsesses doortocht zich vermeten te bedwingen!
Dat juist ten oorzaak strekt dier lafaards lage vlucht.
Vorst Frederik! Hoog bemind bij al zijn landgenoten,
Gevreesd van 't muiers rot dat bukte voor zijn staal,

¹⁸ Een aterling is een akelig, afschuwelijk mens, een booswicht, deugniet of een gemeen persoon. KJB

Heeft met Brittanjes hof, de pijlbus vast gesloten,
En door de eendrachtsband verheft ten oudsten praal.
Wij mogen dus voor 't eerst, dit heilrijk tijdstip vieren,
Na zoveel ramp en vreugd en wisselvalligheên;
Kon ik nu als 't behoort, prinses! Een eerkroon sieren....
Maar ach! mijn vrouwe schacht is daartoe niet versneên.
Doch zou ik onvoltooid het werk hier laten steken?
Neen – 't is mij niet te doen om winst van roem of eer.
'k Zal, daar de pen niet reikt, het harte laten spreken,
En biddend zeggen Heer! Ach stort Uw zegen neer
In volle mate, op die waard'ste der vorstinnen!
Verdubbeld in uw gunst 't verlopen jaar getal;
Laat haar' grootmoedigheid des vijands haat verwinnen,
Zo strekt haar lof zich uit die eeuwen duren zal.
En gij, mijn waarde Duijtsch, wil staag uw ijver tonen,
Getrouw aan werk en plicht door God u opgeleid.
Hij uw Verbondsgod! Wil uw dienst met zegen kronen,
En schenke u eens hierna de eeuwige zaligheid.

F. van der Does,
Geboren Benekamp.

NEDERLANDS DEBORA
 'T MIDDEL IN GODS HAND
 TOT REDDING
 VAN 'T ZINKEND VADERLAND.

Voorzang Psalm 66: 4-7.

VOORAFSPRAAK.

't Verzoek van de gemeente, door den eerwaarden kerkenraad gepasseerde zondag aan mij gedaan, was om deze dag, ter gelegenheid der heugelijke zevenendertigste verjaring van hare koninklijke hoogheid Frederica Sophia Wilhelmina Prinses van Oranje en Nassau, geborene prinses van Pruisen, een gepaste leerreden te doen. En zie daar, ik wens in de mogendheden des Heeren aan uw verzoek te voldoen. Wij zijn ook tot dit doeleinde thans bijeenvergaderd. Mocht de Heere mij tot dit gewichtig werk door Zijn Geest bekwaam maken. Welaan, wenden wij ons tot de troon der genade enz.

Gezongen Psalm 105:1,2,3.

Tekst Richteren 5:6-11.

In de dagen van Samgar, den zoon van Anath, in de dagen van Jaël, hielden de wegen op, en die op paden wandelden, gingen kromme wegen. De dorpen hielden op in Israel, zij hielden op; totdat ik, Debora, opstond, dat ik opstond, een moeder in Israel. Verkoos hij nieuwe goden, dan was er krijg in de poorten; werd er ook een schild gezien, of een spies, onder veertig duizend in Israel? Mijn hart is tot wetgevers van Israel, die zich gewillig aangeboden hebben onder het volk; looft den HEERE! Gij, die op witte ezelinnen rijdt, gij, die aan het gerichte zit, en gij, die over weg wandelt, spreekt er van! Van het gedruis der schutters, tussen de plaatsen, waar men water schept, spreekt aldaar tezamen van de gerechtigheid des HEEREN, van de gerechtigheden, [bewezen] aan zijn dorpen in Israel; toen ging des HEEREN volk af tot de poorten.

Israel na de dood van Ehud, tot de zonde en afgoderij wedergekeerd zijnde, verkocht hen de Heere in de hand van Jabin¹⁹ den koning der Kanaänieten, onder wiens gewelddadige onderdrukking, zij den tijd van twintig jaren zuchtende waren. Hoofdstuk 4:1-3. Een onderdrukking, die zij niet verwacht hadden, daar zij een 80-jarige vrede, onder de rechterlijke regering van den Godvruchtige Ehud, hadden mogen genieten²⁰. Een onderdrukking die langer duurde dan de voorgaande, zo onder Cuschan Rischataïm, koning van Mesopotamië, als onder Eglon koning der Moabieten²¹. Een onderdrukking, die smartelijker en ondraaglijker was dan de voorgaande, omdat die hen werd aangedaan door

¹⁹ Deze, schijnt een afstammeling geweest te zijn, van Jabin de koning der Kanaänieten, welken Jozua verlagen en gedood had (Jozua 11:10). Dan, de Kanaänieten door Israel wel cijnsbaar gemaakt, maar niet ganselijk verdreven zijnde (Jozua 17:13) zullen dezelve in hun macht zich weder hersteld en buiten alle twijfel aanhoudende naar gelegenheid uitgezien hebben, om aan Israel zich te kunnen wreken. En deze gelegenheid werd hun nu geboren, door Israëls afval van de ware God. De Heere verkocht hen in de hand van Jabin.

²⁰ Kap. 3:30.

²¹ Kap. 3:8 14.

dezulke, die door hun voorvaderen overwonnen en cijnsbaar gemaakt waren. Ja een onderdrukking, onder welke zij in moedeloosheid bezweken, om uit dezelve ooit te zullen of te kunnen gered worden.

Dan, geen weg van uitredding ziende, riepen zij tot den Heere, Die alleen machtig was om hen te kunnen verlossen en zie daar! De onverwachte, gunstige en wonderdadige omwenteling, die hierop volgde.

Debora, een profetes²², de huisvrouw van Lapidoth, die Israel richtede, welke Barak den zoon van Abinoam, in de Naam van God, niet alleen ten strijde op, om tegen deze wrede onderdrukker op te trekken, maar zijzelf toog op zijn verzoek, met hem na Kedes. Hoofdstuk 4:4-9. En aldaar, door Barak tienduizend mannen uit Zebulon en Naftali bijeenvergaderd, trok hij op haar bevel en aanmoediging, ja verzekering van een volkomen overwinning, met zijn manschap van de berg Tabor af. En zie daar! De Heere versloeg 't ganse Heirleger van Jabin en de veldoverste Sisera, die vluchtende was op zijn voeten, werd door de kloekmoedige Jaël gedood in haar tent vers 10-22. *Alzo heeft God te dien dage Jabin, den koning van Kanaän, te ondergebracht, voor het aangezicht der kinderen Israëls. En de hand der kinderen Israëls ging steeds voort, en werd hard over Jabin, den koning van Kanaän, totdat zij Jabin, den koning van Kanaän, hadden uitgeroeid.* (Vers 21 en 22.)

Aanbiddelijke omwenteling! Wie had die kunnen verwachten? Moest niet iedereen uitroepen, *dit is van de Heere geschied en 't is wonderlijk in onze ogen!* En vooral een omwenteling! Waartoe de Heeren naar Zijn vrijmacht, een zwakke vrouw, ik bedoel Debora, als een middel in Zijn hand had willen gebruiken!

Dan, hoe was bij deze wonderdadige omwenteling, de gemoedsgestalte van onze Debora? Die wordt ons door 't penceel van onze dichteres zelf, als met levendige kleuren afgeschilderd in haar Godverheerlijkend danklied, vervat in ons teksthoofdstuk.

A. Debora zong *en Barak de zoon van Abinoam, ten zelve dagen* vs. 1. En geen wonder, zou zij zingen, daar 't van oude tijden af, een voornaam werkzaamheid der heiligen was, om de Heere, wegens Zijn bijzondere goedertierenheden aan Zijn volk bewezen, door openlijke gezangen en dankliederen te verheerlijken?²³ Zou zij dan niet zingen en de God van Israel verheerlijken, daar Hij zulke grote dingen gedaan heeft? Wat zeg ik! Zou zij niet zingen en de God der blijdschap harer verheuging niet de eer geven, dat Hij naar Zijn vrijmacht, juist haar, een zwakke vrouw, als een middel in Zijn hand, tot deze gunstige omwenteling had willen gebruiken?

B. Dan, zij zong niet alleen, maar zij wekte ook iedereen op om God te loven vs. 2,3. En zij geeft voldoende redenen van deze haar opwekking.

In 't *gemeen*, door de herinnering omtrent Gods aanbiddelijke wegen, van oude tijden af met dat volk gehouden vs. 4 en 5. En in 't *bijzonder*, den zeer ellendige en betreurenswaardige staat, waarin Israel een geruime tijd zich bevonden had, totdat zij opstond; en de gunstige en wonderdadige omwenteling die hierop volgde, volgens de inhoud van onze tekstwoorden.

Woorden die mij zeer gepast voortkwamen, naar de tijdsomstandigheden en 't grootste doeleinde, waartoe wij thans bijeenvergaderd zijn. Woorden die, door Gods Geest, in een zeer verheven Hebreeuwse poëtische stijl opgesteld zijn en in de eerste opslag, donker voorkomen. Verwacht echter geliefde toehoorders, geen breedvoerige verklaring, dit laat

²² Dat 't woord profetes, hier niet in 't gemeen moet genomen worden voor bekwaamheid, om andere te leren, of de verborgenheden Gods uit te leggen, maar voor een begaafdheid met de geest der voorzeggingen van toekomstige zaken, blijkt uit de boodschap aan Barak gedaan, Kap. 4: 6, 7, 9, 14 en de daarop volgende uitkomsten. Zie vers 15-22.

²³ Zie het lied van Mozes bij de Rode Zee Ex. 15. 't Lied van Israel, Num. 21:17 en 18 en meer andere.

de tijdsomstandigheden niet toe en ik zou aan de hoofdoogmerk van onze plechtige bijeenkomst niet beantwoorden. Ik zal alleen:

- I. Den ellendige en zeer betreurenswaardige staat, waarin Israel een geruime tijd zich bevonden had, kortelijk toelichten.
- II. 't Middel, dat de Heere naar Zijn vrijmacht, had willen gebruiken, om Israel uit deze ellendige en betreurenswaardige staat te verlossen als met een vinger aanwijzen.
- III. De Godverheerlijkende opwekking van Debora, om wegens de gunstige en wonderdadige omwenteling, de God van Israel te loven en te verheerlijken, met uw aandacht overwegen.

I. *Den ellendige en zeer betreurenswaardige staat, waarin Israel een geruime tijd zich bevonden had*, wordt door onze dichteres opgegeven. Vs. 6, 7 en ook 8.

In de dagen van Samgar, den zoon van Anath, in de dagen van Jaël, hielden de wegen op, en die op paden wandelden, gingen kromme wegen. De dorpen hielden op in Israel, zij hielden op. - Verkoos hij nieuwe goden, dan was er krijg in de poorten; werd er ook een schild gezien, of een spies, onder veertig duizend in Israel?

A. Samgar, de zoon van Anath, was die zeer beroemde en heldhaftige man, die na Ehud met een ossenstok zeshonderd Filistijnen versloeg en Israel verlostte volg. Hoofdstuk 3:31. En B. Jaël, de huisvrouw van Heber den Keniter, was die heldhaftige vrouw, die door haar wijs voorzichtig belijd en heldenmoed, den vluchtende veldoverste Sisera, *met een nagel door de slaap zijns hoofds vastspijkerde* in haar tent. Volg. hoofdstuk 4:17-22.

C. *In de dagen van Samgar, den zoon van Anath, in de dagen van Jaël*, daar een reeks van twintig jaren verlopen en Israel onder de gewelddadige onderdrukking van Jabin de koning der Kanaänieten zuchtende was, was de ellende staat van Israel, volgens het schilderij, die de dichteres, in een zeer verheven poëtische stijl, als met levendige kleuren aftekt, allerbetreurenswaardig.

- 1. Ten opzicht van des Heeren wegen.
- 2. Ten opzicht van het platte land.
- 3. Ten opzicht van de steden.
- 4. Ten opzicht van de weerloze staat.

1. Ten opzicht van des Heeren wegen, was 't zeer ellendig gesteld, volgens vs. 6. *De wegen hielden op, en die op paden wandelden, gingen kromme wegen*. De wegen, 's Heeren wegen, waren onveilig, niet alleen wegens de stroperijen der vijandelijke benden (gelijk 't in oorlogstijden gemeenlijk plaatsheeft), maar zelfs door 't gemene volk uit Israel, die de dienst en de vreze Gods, uit hun hart verbannen hadden, zich zochten te verrijken met de goederen van hun eigen landgenoten. En wie kon hen, daar alles in verwarring en regeringloosheid was, daar iedereen deed wat goed was in zijn ogen, in hun snode geweldenarijen beteugelen? Wie durfde tegen hen zeggen: wat doet gij? En dit was de oorzaak dat de wegen, 's Heeren wegen ophielden en door de reizigers niet gebruikt konden worden. En die er noodzakelijk van de ene plaats naar de andere moest reizen, vond zich gedrongen, om langs paden, bijwegen, omwegen en kromme wegen te trekken, om was 't mogelijk langs dezelve buiten 't bereik der roofzuchtige gewelddenaars te blijven. Ellendige en betreurenswaardige staat! En welk een diep verval in de koophandel, de zenuw van 's lands welvaren, moest niet hieruit noodzakelijk voortvloeien?

2. Ten opzicht van het platte land, was 't niet minder ellendig gesteld. *De dorpen hielden op in Israel, zij hielden op*. 't Geweld en de roofzucht, bepaalde zich niet slechts omtrent 's Heeren wegen, maar strekte zich verder uit tot in de dorpen, die voor alle aanvallen open leggende, geen tegenstand konden bieden. De landman werd door zware belastingen

uitgeput, door ingekwartierd krijgsvolk gedrukt en van zijn vee, have en oogst beroofd. De heilige echtband werd geschonden en onteerd en hijzelf werd met moord en dood bedreigd! Zodat de arme landlieden zich gedrongen vonden, hun dorpen te verlaten en naar de steden te vluchten, om maar hun leven als een buit weg te dragen. Ellendige en betreurenswaardige staat! *De dorpen hielden op in Israel, zij hielden op!* Alles was woest en ledig! En welke treurige gevolgen moesten niet noodzakelijk hieruit voortvloeien? De rijke korenvelden, de vruchtbare bomen en wijnstokken, de sierlijke hoven en plantsoenen, konden niet beploegd, bezaaid en bewerkt worden, zodat er aan levensmiddelen gebrek moest zijn.

3. Ten opzicht van de steden was het ook zeer ellendig gesteld! *Verkoos hij nieuwe goden, dan was er krijg in de poorten*²⁴. Israëls afval van de ware God en de keuze om nieuwe goden te dienen, was de oorzaak dat er *krijg was in de poorten*. 't Eerste en sterkste geweld, dat de vijanden doorgaans in 't werk stelden, was om tegen de poorten te strijden²⁵, die te bestormen en te overweldigen, dezelve door hun benden te bezetten, om de stedelingen, onder hun gewelddadige overheersing te houden, in hun uit en ingang te beledigen, of geheel te beletten. En wie zal er twijfelen, of de oudsten des volks, *die in de poorten zaten*, om recht en gerechtigheid te oefenen²⁶, door de vergaande boosheid en heerszucht en gewichtige ambten, niet beroofd zullen zijn geworden? ²⁷ Zodat Israel moest klagen, *de ouden houden op van de poort* Klaagl. 5:14. Er wordt geen recht en gerechtigheid in de poorten meer geoefend! In de plaats van vrede, is er twist en krijg in de poort. Dan

4. Ten opzicht van hun weerlozen staat, was 't nog het allerellendigst gesteld. Debora vraagt met nadruk: *werd er ook een schild gezien, of een spies, onder veertig duizend in Israel?* De gewelddadige onderdrukking bepaalde zich niet slechts omtrent 's Heeren wegen, dorpen en steden, maar strekte zich verder uit, om Israel in een geheel weerlozen staat te stellen! Zij werden ontwapend! ²⁸ Er werd geen *schild* of *spies* gezien, *onder veertig duizend in Israel!* Om hierdoor Israel in een volkomen onderwerping en slavernij te houden, om niet in staat te zijn, in tegenweer zich te kunnen stellen en hun verloren vrijheid, ooit weer te kunnen verkrijgen. En degenen die nog enige wapenen hier en daar verborgen hadden, moesten zorg dragen, dat het niet rugbaar werd, om dan niet als een oproerige aangemerkt en gestraft te worden.

²⁴ Omdat de poorten, 't voornaamste gedeelte van een stad uitmaken, word door het grondwoord שַׁׁר sha-ar menigmaal de stad zelf bedoeld. Zie Deut. 12:15, 14:29 en vooral Ruth 3:11 staat eigenlijk *de ganse poort שַׁׁר mijns volks weet*, 't welk de onzen zeer wel vertaald hebben, *de ganse stad mijns volks weet*. En dus zou men 't ook hier kunnen vertalen: *dan was er krijg in de steden*. Dan, laten wij bij onze vertaling blijven, 't zal in de zaak niets verschillen.

²⁵ Zie Jes. 22:7 en 24: 12.

²⁶ Dat dit in de oude tijden plaats had, blijkt duidelijk uit Ruth Kap. 4:1,2,11, daar ziet men de ouden zitten in de poort. Hierop ziet ook de vermaning, om 't recht te bestellen in de poorten Amos 5:15. En de waarschuwing, om de ellendige niet te verbrijzelen in de poorten Spr. 22:22.

²⁷ Dat er zodanige afzetting van de oudsten des volks, die als rechters in de poorten zaten, plaats gehad moet hebben, worden wij nader bevestigd uit 't 10^e vers, alwaar Debora, die aan 't gerecht zaten, en dus in hun ambten en gewichtige bedieningen weer hersteld waren, mede opwekt tot dankbaarheid. Gelijk dit in de verklaring nader blijken zal.

²⁸ Heeft deze staatkundige list niet plaats gehad onder alle volkeren, om hierdoor de overwonnen vijanden, hun macht te ontnemen en in volkomen onderwerping en slavernij te houden? Was 't niet ook zodanig gesteld, toen Israel onder de veertigjarige overheersing der Filistijnen zuchtende was? Werde er wel een zwaard of spies gevonden in de handen des ganse volks dat bij Saul en Jonathan was? Zie 1 Sam. 13:22.

Ellendige en betreurenswaardige staat! Vanwaar zou uw hulp nu kunnen komen? Wie zou u kunnen redden en in uw verloren vrijheid herstellen? Dan, Israëls God leeft! Zijn hand is niet te kort om te helpen! En zie daar!

II. *'t Middel, dat de Heere naar Zijn vrijmacht heeft willen gebruiken, om Israel te verlossen uit hun benauwdheden, was Debora.* Dit is haar eigen taal: *totdat ik, Debora, opstond, dat ik opstond, een moeder in Israel.*

De dichteres noemt zich bij haar eigen naam Debora, met nadere omschrijving *een moeder in Israel*, om daardoor haar moederlijke liefde, trouw en medelijden uit te drukken. En met recht. Trouwens als profetes droeg ze een moederlijke zorg, om Israel als haar kinderen te onderwijzen en te leren in welke weg zij gaan zullen en vooral tot boete en bekering op te wekken, om ten dage der benauwdheid tot God te roepen. En als richteres, nam zij den ellendige en betreurenswaardige staat des volks, met een moederlijke medelijden en innige droefheid ter harte en droeg ook een moederlijke zorg, om alles toe te brengen, wat ter bevordering van hun herstelling dienen kon.

Dan, haar nadrukkelijke betuiging is, dat deze ellendige en betreurenswaardige staat, van Samgars tijden af geduurd had, *totdat zij opstond, dat ik opstond, een moeder in Israel*. Zij wil zeggen: 'zolang heeft de ellendige staat van Israel geduurd, *totdat ik opstond* en Barak opwekte om tegen deze gewelddadige onderdrukkende vijand op te trekken. Nu is de gewelddadige onderdrukking geheel verslagen en ten onder gebracht. Nu is Israel verlost uit al zijn benauwdheden. Nu zijn 's Heeren wegen weer veilig voor de reizende koopman. Nu komen de landlieden hun korenlanden weer beploegen, bezaaien en maaïen en in hun dorpen gerust wonen. Nu is er in de poorten weer vrede en de oudsten des volks die in de poort zaten, zijn in hun aanzienlijke ambten en bedieningen volkomen weder hersteld'!

Aanbiddelijke omwenteling! Niet, dat Debora de eerkroon wil dragen, alsof had zij door haar wijsheid, voorzichtigheid en macht, deze gunstige omwenteling uitgewerkt, dat zij verre! Zij schrijft de ganse overwinning alleen aan God toe, hoofdstuk 4:6, 7, 14. En zij geeft God alleen de eer, hoofdstuk 5:2. Maar zij merkte zich alleen aan als 't middel, dat de Heere naar Zijn vrijmacht had willen gebruiken, om Israel te verlossen uit deze ellendige staat. Trouwens, zou Barak ooit ondernomen hebben, om enige manschap bijeen te vergaderen en tegen deze machtige vijand²⁹ op te trekken? Zie hoofdstuk 4:6,7. Zou Barak deze optocht nog hebben durven ondernemen, indien niet Debora op zijn verzoek met hem was opgetogen naar Kedes? Zie hoofdstuk 4:8,9. Wat zeg ik! Zou Barak hebben durven ondernemen, van Tabor af te trekken, indien 't niet Debora hem belast en hiertoe aangemoedigd had, met de verzekering van volkomen overwinning? Hoofdstuk 4:14. Oordeel nu zelf toehoorders, kon Debora niet in volle nadruk haar aanmerken als 't middel dat de Heere naar Zijn vrijmacht had willen gebruiken, om Israel te verlossen uit deze ellendige en zeer betreurenswaardige staat? En dat zij niet haar eigen eer of roem, maar Gods eer en heerlijkheid in deze heugelijke en wonderdadige omwenteling bedoeld, zal ons nog nader blijken uit:

III. *Haar God verheerlijkende opwekking om God te loven, volgens vers 9,10 en 11. Mijn hart is tot wetgevers van Israel, die zich gewillig aangeboden hebben onder het volk; looft den HEERE! Gij, die op witte ezelinnen rijdt, gij, die aan het gerichte zit, en gij, die over weg wandelt, spreekt er van! Van het gedruis der schutters, tussen de plaatsen, waar men water schept, spreekt aldaar tezamen van de gerechtigheid des HEEREN, van de gerechtigheden, [bewezen] aan zijn dorpen in Israel; toen ging des HEEREN volk af tot de poorten.*

Debora dan, wekt hier op tot des Heeren lof:

²⁹ Die behalve de ijzeren wagens, driemaal honderdduizend te voet en drieduizend te paard sterk was, volgens 't verhaal van Jozefus 5^e boek, hoofdstuk 6.

1. De hoofden des volks.
2. De edelen des lands.
3. De richters.
4. De reizende kooplieden.
5. De dorpelingen.
6. De stedelingen.

1. De hoofden des volks, namelijk de wetgevers, zijn de eerste in rang, die tot 's Heeren lof opgewekt worden.

Zeker, zij verklaard vooraf haar hartelijke toegenegenheid, liefde en hoogachting omtrent de hoofden des volks, die uit liefde voor het vaderland, in die benauwde en drukkende tijdsomstandigheden, hun goed en bloed gewaagd en de eerste waren die zich gewillig aangeboden hadden om met Barak op te trekken, in vergelijking van de andere hoofden der stammen, die hun voorbeeld niet gevolgd hadden³⁰. *Mijn hart* (dit is haar openlijke betuiging) *is tot wetgevers van Israel, die zich gewillig aangeboden hebben onder het volk*. Dan, 't was haar niet voldoende, om slechts haar liefde, toegenegenheid en hoogachting, omtrent deze hoofden des volks wegens hun standvastigheid, kloekmoedigheid en bewezen trouw, openlijk te verklaren en de verdiende lof hen toe te zwaaien. Neen, haar voornaam werk was, om hen op te wekken tot des Heeren lof, om dus met haar in God te eindigen. Haar opwekkende taal is: looft den Heere. 'Looft den Heere den God Israëls, Die alleen wonderen doen kan! Hem alleen komt de eer en heerlijkheid toe, voor deze gunstige en wonderdadige omwenteling. Looft den Heere, met uw hart en mond, niet alleen in het verborgen in uw binnenkamer, maar ook in 't openbaar, in de vergadering der heiligen. Looft den Heere, dat Hij uw hart hiertoe geneigd heeft, om uzelf, in onderscheiding van de andere hoofden der stammen, gewillig aan te bieden onder het volk. Ja looft den Heere, roept Zijn Naam aan, maakt Zijn daden bekend onder de volken, zingt Hem, Psalm zingt Hem, spreekt aandachtelijk van al Zijn wonderen³¹. Bij deze voegt onze dichteres:

2. De edelen in het land. *Gij, die op witte ezelinnen rijdt*. Een poëtisch schilderij, om de edelen des lands, in hunnen hoge aanzienlijke staat, af te tekenen. In Judea, geen paarden zijnde, dan die men uit andere landen derwaarts bracht, waren de ezels tot het algemeen gebruik, niet slechts om lasten te dragen, maar ook om op te rijden³². Dan, de *witte ezelinnen*, wegens haar witte kleur en zeldzaamheid, van grote waarde zijnde, werden dus alleen door de edelen en aanzienlijken des lands bereden. Deze dan, namelijk de edelen des lands, konden gedurende de tijd der onderdrukking, in hun luisterrijken staat niet voor de dag komen. Maar nu de gunstige omwenteling daar zijnde en zij in hun volle luister en statie, als de edelen des lands op *witte ezelinnen* rijdende, voor den dag konden komen, waren zij ook ten hoogste verplicht, gelijk de wetgevers, God te loven en de God van Israel de eer te geven. Bij deze voegt onze Debora:

3. De richters gij, die aan het gerichte zit. Zij wil zeggen: 'Gij oudsten des volks, die met deze aanzienlijke en zeer gewichtige bediening bekleed zijt, om als rechters het vonnis uit te spreken tussen de man en zijn naaste. Gij, die nu in uw aanzienlijke ambten en gewichtige bedieningen volkomen herstelt zijt en weer aan het gericht in de poort zit, om 't volk te rechten met een gericht der gerechtigheid³³. Gij zijt dan ten hoogste verplicht, om u

³⁰ Zie de onderscheiden namen van de hoofden der stammen en hun onderscheiden gedrag, door Debora zelf opgeschreven in vers 14-18.

³¹ Psalm 105:1 en 2.

³² Dit blijkt uit de voorbeelden van Abigaïl, 1 Sam. 25:20. Van Achitofel 1 Sam. 17:23. Van Mefiboset 2 Sam. 19:26. Van den Heere Jezus Matth. 21:7. Volgens de voorzegging van Zach. 9:9.

³³ Deut. 16:18.

met de wetgevers en de edelen des lands te verenigen en God te loven, wegens Zijn goedertierenheden en onveranderlijke trouw aan u bewezen.' Zij voegt er nog bij:

4. De reizende kooplieden en gij, die over weg wandelt, spreekt er van! Zij wil zeggen: 'O gij reizende kooplieden! Wat hebt gij niet stof van dankzegging? Gij hoeft nu niet meer langs paden en kromme wegen te reizen, om hierdoor, was het mogelijk buiten het bereik der geweldenaars en roofzuchtige benden te blijven, neen, gij kunt nu gerust en veilig langs s' Heeren wegen trekken. Niemand zal u aanhouden, niemand zal u beledigen, niemand zal u beroven. O heugelijke overwinning! *Spreekt er van.* Wie kan zwijgen? *Spreekt er van,* met verwondering en aanbidding. Vertelt uwe kinderen de loflijkheden des Heeren en Zijn sterkheid en Zijn wonderen die Hij gedaan heeft, opdat 't navolgende geslacht dit weten zoude en zij haar hoop op God zouden stellen en Gods daden niet vergeten, maar Zijn geboden bewaren. Ja *spreekt er van* met uw reisgenoten en geeft met elkander de God van Israel de eer, Wiens hand dit gewrocht heeft.' Onze Debora voegt er nog bij:

5. De dorpelingen Van het gedruis der schutters, tussen de plaatsen, waar men water schept, spreekt aldaar tezamen van de gerechtigheid des HEEREN, van de gerechtigheden, [bewezen] aan zijn dorpen in Israel.

De dorpelingen, boven al de andere rampen en ellenden, onder welke zij gebukt gingen, was ook dit hun smartelijk lot, namelijk, wanneer zij uitgingen (volgens de gewoonte in het oosten) om water te scheppen, door de *schutters*, die in de bossen en tussen de struiken zich verschuilden, werden aangevallen en met pijlen beschoten en dus in levensgevaar waren. Maar nu, daar zij 't *gedruis der schutters, tussen de plaatsen, waar men water schept*, niet meer te vrezen hadden, maar gerust en met vreugde water konden scheppen, hoe groot was dan niet ook hun verplichting, om God te loven, Zijn daden te roemen en met dankbaarheid te erkennen?

Trouwens, onze dichteres wekt hen hiertoe zeer nadrukkelijk op: *Spreekt aldaar tezamen van de gerechtigheid des HEEREN, van de gerechtigheden, [bewezen] aan zijn dorpen in Israel.* Aldaar, namelijk op die plaatsen, alwaar zij voor dezen, door 't *gedruis der schutters* in levensgevaar zich bevonden, aldaar moesten zij tezamen spreken, zo van de rechtmatige wrake Gods, omtrent hun onderdrukkers uitgeoefend, als van de trouw Gods³⁴ bewezen aan Zijn dorpen in Israel. Debora voegt eindelijk nog bij:

6. De stedelingen. Toen ging des HEEREN volk af tot de poorten. Toen, wanneer de wetgevers, de edelen des lands en de richters, in hun gewichtige ambten en bedieningen weder hersteld waren. Toen, wanneer de reizende kooplieden, langs 't Heeren wegen, veilig weer konden reizen en de dorpelingen voor 't *gedruis der schutters* niet meer te vrezen hadden en water gerust en met vreugde konden scheppen, *toen ging des HEEREN volk af tot de poorten.* 'De poorten die voorheen bezet waren met de benden der onderdrukkers, om de weerloze burgers onder hun gewelddadige overheersing te houden, in hun uit- en ingang te beledigen of geheel te beletten. Die *poorten* staan nu open voor *des HEEREN volk!* De vijandelijke benden hebben dezelve, door vreze die God op hen geworpen heeft, op een schandelijke wijze verlaten! Zij zijn ijlings gevlucht! Zij zijn als kaf door den wervelwind verstoven en zijn niet meer te vinden! Zodat *des HEEREN volk*, ook van andere plaatsen, ongestoord en zonder vreze derwaarts weer kan opgaan, om de nodige zaken te verrichten en met elkander, wegens deze onverwachte, wonderbare en gunstige omwenteling, zich te verblijden! Hoe groot is dan ook niet uw verplichting, om de God van Israel te verheerlijken?'

God verheerlijkende opwekking! Debora wil dus de erekroon van deze heugelijke en wonderdadige omwenteling niet dragen, neen, zij merkt zich alleen aan als 't middel, dat God naar Zijn vrijmacht in Zijn hand had willen gebruiken, om Israel te verlossen uit deze gewelddadige onderdrukking; zij wekt 't ganse volk op, iedereen in die betrekking waarin

³⁴ Dat het woord צַדֵּק (tsadek), ook nu en dan in de zin van Gods trouw genomen wordt, blijkt uit Psalm 103:17.

God hem gesteld heeft, om in God te eindigen, Zijn wonderen ter vertellen en Zijn Naam groot te maken en te verheerlijken.

TOEPASSING

Ziedaar geliefde toehoorders de woorden van mijn tekst maar kortelijk toegelicht. Dan, de tijd roept mij, om van 't gezegde een toepasselijk gebruik te maken en aan 't doeleinde van onze bijeenkomst op deze heugelijke dag te beantwoorden. Wij zullen dan tot dit einde, enige leerringen uit mijn tekstwoorden trekken en tot een grond van nadere toepassing leggen.

A. Zal een volk uit benauwde omstandigheden verlost, recht dankbaar zijn? Dan moet eerst de ellendige staat waarin 't zelve zich bevonden had, met nadruk aan 't volk onder 't oog gebracht worden.

B. Hoe ellendig en betreuenswaardig de staat van een volk ook zijn mag, des Heeren hand is niet te kort om te helpen. Hij kan onverwachte middelen in Zijn hand gebruiken, tot redding en verlossing.

C. De grote verplichting die er dan op zulk een volk ligt, dat door den Heere verlost is. Namelijk, zijn wonderen te vertellen en Zijn Naam groot te maken en te verheerlijken.

A. **De eerste leer is deze:** 'Zal een volk uit benauwde omstandigheden verlost, recht dankbaar zijn? Dan moet eerst de ellendige staat waarin 't zelve zich bevonden had, met nadruk aan 't volk onder 't oog gebracht worden'.

Een waarheid die ik onnodig acht te betogen. Debora gaat ons in onze tekstwoorden voor. Zal zij Israel opwekken tot dankbaarheid, om God te loven? Zij schildert eerst met levendige kleuren af, den ellendigen en zeer betreuenswaardige staat, waarin zij een geruime tijd zich bevonden hadden.

Welaan toehoorders, vergun mij enige ogenblikken en laten wij ons herinneren den ellendige en zeer betreuenswaardige staat, waarin ons lieve vaderland, in de laatste afgelopen jaren zich bevonden had.

Dan, zal ik in dit ruime en uitgestrekte veld treden? Waar zou ik beginnen en waar zou ik eindigen? ³⁵ Zal ik spreken van de hoon, smaad en onderdrukking die aan het voortreffelijke hoofd, Nederlands teerbeminde erfstadhouder, prins Willen de Vijfde op een onbeschaamde en snode wijze jaren achtereen zijn aangedaan? Hoe de schutters hem bitterheden aangedaan, beschoten en gehaat hebben? Dit heb ik reeds gedaan in een opzettelijke leerreden over Gen. 49:22, 23 en 24 op de 8^e maart van dit jaar, ter gelegenheid van de heugelijke verjaring van onze doorluchtige vorst en op verzoek der gemeente, door de druk gemeen gemaakt.

Ik zal dan volgens de aanleiding van mijn tekstwoorden uw aandacht alleen bepalen, bij de ellendige en zeer betreuenswaardige staat, waarin 't lieve vaderland een geruime tijd zich bevonden had.

1. Ten opzicht van des Heeren wegen.
2. Ten opzicht van het platte land.
3. Ten opzicht van de steden.
4. Ten opzicht van de weerloze staat.

³⁵ Zeer nadrukkelijk zijn de leerredenen, uitgesproken op de biddag 1788 door den hoog eerwaarde en zeer geleerde heer P. Abresch, hoogleraar aan 's lands universiteit te Groningen en de weleerwaarde heer J. Bril, predikant te Rijswijk. Leerredenen, die overwaardig zijn, door ieder oprecht vaderlander gelezen en als een kleinoot bewaard te worden, voor onze nakomelingen.

1. Hoe ellendig en betreurenswaardig was het niet gesteld omtrent des Heeren wegen? Waren die veilig? Waren dezelve niet overal bezet, door de zogenaamde vrijheidszonen? En kon men wel van de ene provincie naar de andere onbelemmerd reizen? ³⁶ Werden niet degenen die de oude gezegende en bezworen constitutie³⁷ en het doorluchtig huis van Oranje getrouw bleven aankleven, op een baldadige wijze mishandeld? Werden niet de passerende rijtuigen, schepen³⁸ en jachten³⁹ door de gewapende arm aangehouden?

Wat zeg ik, van de ene provincie naar de andere! Kon men wel zelfs in onze eigen provincie ongestoord en onbeledigd de wegen passeren? Kon men van hier, van deze plaats, naar Amersfoort (alwaar de vergadering van onze zeer geëerbiedigde soeverein was) zonder gevaar en zonder vrees voor geweld, de gewone wegen gebruiken? Werd men niet door de gewapende corporisten aangehouden, ondervraagd, onderzocht en op een baldadige wijze gemolesteerd? Werden niet de landspenningen, die men derwaarts naar 't kantoor wilde brengen, tot een roof van deze geweldenaars en de personen (van wat karakter zij ook waren) voor vijanden en verraders des vaderlands verklaard en gevankelijk opgebracht? Moest men daarom niet zoeken, langs paden, bijwegen, omwegen en kromme wegen derwaarts te reizen, om was 't mogelijk langs dezelve, buiten 't bereik der roofzuchtige benden te blijven? En was men niet hartelijk verblijd, wanneer men hun handen gelukkig ontkomen en behouden bij de zijnen terug gekomen was? Wat zeg ik! Waren de wegen, 's Heeren wegen niet zo onveilig, dat men eindelijk genoodzaakt was de landspenningen op een zeer bedekte en heimelijke wijze op een en ander kantoor te Amsterdam, door de Staten des lands van Utrecht aangewezen, te bezorgen? Er zijn hier tegenwoordig die de waarheid door hun eigen ondervinding getuigenissen zullen geven en nader bevestigen.

En was 't ook niet gesteld op de rivieren, op de Lek, op de IJssel, op de Maas, op de Zeeuwse stromen en vooral op de Zuiderzee? Lagen daar niet op alle plaatsen gewapende schepen met gewapende manschappen? Moesten niet de vrachtvarende schepen, op hun gegeven sein (der waaiende bloedvlag) ogenblikkelijk bijdraaien en zo dit niet geschiede, werden zij niet door een toegezonden gloeiende kogel, genoodzaakt om door alle hevige stormen en baren, al was het zelfs met doodsgevaar te moeten bijdraaien? ⁴⁰ Werden zij niet onderzocht en op een snode baldadige wijze mishandeld? Ja, werden niet zelfs de

³⁶ Is niet de heer bode burgermeester te Hasselt, in de maand mei 1787 op zijn reis naar Zutphen, door de gewapende vrijheidszonen te Deventer aangehouden, gearresteerd en van alle bij zich hebbende brieven en papieren beroofd geworden?

³⁷ Dat is de grondwet of de manier waarop de staat is ingericht en wordt bestuurd. (KJB)

³⁸ Werden niet te Haarlem op 8 september 1786, drie schepen, geladen met bagage, zieken, vrouwen en kinderen van een der bataljons van Onderwater en naar Gelderland patent hebbende, door een afdeling gewapende burgers met scherp geladen, aangehouden en die ook hun reis niet verder mochten vervolgen?

³⁹ Heeft niet zelfs het jacht der Gelderse staten op 15 mei 1787 met de heer baron Nyvinheim naar Rotterdam varende, op de rivier voor de stad Wijk en Duurstede, door enige gewapende burgers verregaande aanvallen moeten ondergaan, zo door aanhouding als doorzoekingen en ongehoorde bedreigingen? Zie de brief van hun ed. mog. de heren Staten van Gelderland aan h. h. mog. geschreven te Arnhem op 2 juni 1787.

⁴⁰ Is niet op de 24^e juli 1787 een schip met haver geladen varende naar Amersfoort, door een gewapende kotier (waarop 300 gewapende manschappen waren) liggende aan de mond van de Eems, naar alvorens door een schoot de schipperte hebben gedwongen bij te draaien, aangehouden en gearresteerd? Zie de brief van de heren staten van 's lands Utrecht aan h. h. mog. geschreven te Amersfoort op 25 juli 1787.

goederen, die naar hun zin waren, geroofd en andere als smokkelgoederen naar de inquisitie plaatsen, onder 't gejuich van triumpf opgebracht? ⁴¹ Ellendige staat! Dan

2. Hoe ellendig en betreuenswaardig was 't ook niet gesteld op het platte land? Had aldaar ook niet geweld en heerszucht de overhand? Werden niet batterijen opgeworpen en wachthuizen opgetimmerd ten koste der dorpelingen? Moesten niet de arme werklieden, wekelijks gelden opbrengen tot onderhoud van de daar geplaatste krijgsmannen, of 't brood uit de mond van hun behoeftige vrouw en kinderen nemen en hen toereiken? Moesten niet de arme landlieden, hun huizen openzetten en de slaapplekken ruimen voor de zogenaamde majesteiten? Moesten niet de aanhangers van de oude constitutie, de snoodste hoon, smaad en onderdrukking, door deze geweldenaars in hun eigen huizen ondergaan? Ja moesten zij niet zelfs met smarten aanhoren het vervloeken en de verdoemenis drinken van onze doorluchtige vorst? En dat wel op plaatsen! En door personen! Dan, laat ik hiervan niet meer zeggen. Moesten zij niet uit vrees voor geweld en plundering, zelfs de bloemen, die God heeft doen groeien, die maar enigszins naar de oranje kleur geleken, met hun eigen hand uitroeien? ⁴² Werden niet de snoodste baldadigheden bedreven zonder enige tegenstand? Werden niet op een onbeschaamde en Godonterende wijze, de jonge dochters verkracht, ja de heilige echtbanden geschonden? En wie durfde zich tegen hen verzetten? Wie durfde er een onvergenoegd aangezicht vertonen? Wat zeg ik! Werd niet helaas! De aarde door onschuldig oranjebloed besmet, dat nog tot God om wraak roept en waarover de bedroefde weduwen en wezen nog zuchten en treuren? Ellendige staat! Dan

3. Hoe ellendig en betreuenswaardig wat 't ook niet gesteld in de steden? Was er geen krijg in de poorten? Had ook daar niet geweld en heerszucht de overhand? ⁴³ Werd niet 't

⁴¹ 't Getal der opgebrachte schepen, is gedeeltelijk te vinden in de schandelijke Nederlandse courant Ao. 1787. NO 80.

⁴² Den 22^e augustus 1787 hebben wij hier te Mijdrecht de ondervinding hiervan gehad. Wanneer enige gewapende majesteiten uit Uithoorn (aldaar in garnizoen liggende) onze plaats met een bezoek vereerden, de snoodste baldadigheden eerst op de dijk bedreven, de kastelein Albert Garskamp, door vloeken en dreigementen dwongen, 't bord waarop de oude prins geschilderd was, in te trekken en dan overgingen tot het verwijderen van de Goudsbloemen en anderen die maar enige oranje kleur hadden, om was het mogelijk, hierdoor aan hun wraakzucht te voldoen! Waren dit geen heldendaden?

⁴³ Wel een toneel van geweld vertoonde zich niet, den 19^e en 20^e december 1785, zo voor als op 't stadhuis te Utrecht? Den 19^e 's morgens de vroedschap gewoon vergaderd, werd 't stadhuis door een groot getal van vrijheidszonen omsingeld en bezet en vijf geconstitueerde en gecommitteerden (gevolmachtigden, afgevaardigden KJB) leverden uit naam der majesteiten een adres in handen van heren burgermeesters, inhoudende een eis of begeerte: "Dat 't huishoudelijke regeringsbestel der stad, aan de commissie die naar 's Haagse stond te gaan, om met zijn doorluchtige hoogheid den heer prins erfstadhouder der Unie in gesprek te treden, niet overgedragen, maar direct afgedaan en 't reeds geappaleneerde nieuwe regeringsreglement, onmiddellijk gearresteerd zou worden." De vroedschap belovende, dat 't huishoudelijke niet aan de commissie overgedragen werd, maar te Utrecht afgedaan zou worden, was echter de vergaderde menigte voor 't stadhuis hiermee niet tevreden; eisende dat alles op staande voet afgedaan zou worden. De vroedschap ondertussen gescheiden zijnde, moest op last van de vrijheidszonen des namiddags andermaal vergaderen. Er verschenen 18 geconstitueerden en gecommitteerden in de raad, andermaal inleverende een adres, aandringende op volkomen afdoening en verklarende: "dat de burgerij, de vroedschap ontsloeg uit de eed op 't reglement van 1674 en dat zij niet van 't stadhuis konden gaan, voordat alles naar de zin van de burgerij geschikt was." De vroedschap uit te weinig leden bestaande om te besluiten, besloot om de volgende dag weer te vergaderen. De heer vroedschap van Haften, op de trappen van de

stadskelder zich geplaatst hebbende en ziende dat 't volk zeer onvergenoegd was, verklaarde, dat indien zij niet naar huis vertrokken, hij dan zijn raadsplaats aanstonds neerleggen zou. De vergaderende majesteiten hierdoor zeer gebelgd zijnde, riepen zijn edele met verachting toe: "Bedank maar aanstonds, wij kunnen u wel missen, wij zijn om u niet verlegen, voor u al weer een ander!" Dit onverwacht complement, ontstelde boven gemelde heer zodanig, dat zijn edele in de kamer komende, niet tot bedaren kon gebracht worden. in die tussentijd de vroedschap scheidende en de heren burgermeesters met veel moeite de koets bereikt hebbende, werd dezelve bij de raden vastgehouden, terwijl anderen ook de paarden vasthielden! Dan, door 't springen der paarden, de koets eindelijk los rakende, ontkwamen de heren burgermeesters gelukkig de overlastplegers, die zij verder zouden hebben moeten ondergaan. Des anderen daags de 20^e december was de vroedschap weer extraordinair vergaderd en 't stadhuis evenals de vorige dag, door een menigte volks omsingeld, besloot de vroedschap: "Uit vrees voor geweld, 't nieuwe reglement te arresteren, zodra de heren staten 't zelve staatswijze zouden doen". Dan, toen deze resolutie zou gepubliceerd worden, riep de menigte: "neen, neen, dat niet, afgedaan moet alles worden en eerder gaan wij niet heen". En zie daar! Geweld had hier de overhand! 't Was de wil van de soeverein, waarvan de burgermeesters en de vroedschap maar representanten zijn en dus verplicht waren, om de stem van hun gecommiteerden te gehoorzamen. De vroedschap dan, wilde zij voor haar leven zorgen, vond zich genoodzaakt te publiceren: "dat 't nieuwe regeringsreglement van die dag af, als gearresteerd werd aangemerkt, in zover 't huishoudelijke betreft en dat dezelve zou trachten het daarheen te dirigeren, dat 't zelve binnen drie maanden, staatswijze werd gereguleerd en zulks niet geschiedende, dat 't dan wederzijds zou beëindigd worden." En dus nam het akelig toneel van geweld op deze dag een einde. Laat ik er een tweede bijvoegen.

Welk een toneel van geweld vertoonde zich niet op 26 februari 1787 op 't stadhuis te Amsterdam? De vroedschap vergaderd zijnde, vervoegde zich een aanzienlijk aantal burgerofficieren, aan het hoofd hebbende de heer kolonel Goudoever bij burgermeesters en wel voornamelijk zo bij monde als schriftelijk aandrongen, op 't in dienst houden van 't corps van den Rijn Grave van de Salm. Welke instanties ter kennis van de raad werden gebracht. 't Gewicht der zaak, de vroedschap van 's morgens tien uur tot 's middags na drieën bezig gehouden hebbende, was er inmiddels een groot aantal mensen op de zaal van het stadhuis bijeen gevloeid, waardoor de leden van de raad niet zonder moeite van het stadhuis konden afgaan. Dan, hierop werd de toevloed en de aandrang des volks, groter en sterker voor de burgemeesterskamer verklarende: "Niet te zullen heengaan, voor en al eer derzelver billijke eis voldaan was enz." Burgermeester Hooft vertoonde zich aan de menigte en in het portaal van de burgemeesterskamer op een stoel geklommen zijnde, deed hij een korte toespraak aan de tezamen gevloeide menigte, die wel zijn aanspraak met genoeg aanhoorden, doch op 't houden van een vroedschap zonder uitstel, ten sterkste bleven aandringen.

De vroedschap nog ten zelve dage tegen zes uur beschreven zijnde, werd de burgermeester Hooft onder 't gejuich der menigte naar deszelfs huis geleid, maar de burgermeesters Deedel en Beels werden feitelijk belet om van 't stadhuis te gaan en werden verplicht naar de burgemeesterskamer terug te keren en daar te blijven! Tot zes uur. Vroedschap en burgermeesters opnieuw vergaderd zijnde, verklaarde de grote tezamen gevloeide menigte: "Niet te zullen heen gaan, voordat een voldoende en gunstig rapport door de vroedschap was bekend gemaakt." En zie daar! Geweld triumfeerde! Ca. 10 uren werd het besluit van de raad conform de instanties, door de secretaris Huygens aan de vergaderde menigte bekend gemaakt. En dus nam ook dit toneel van geweld een einde.

Dan welk een toneel van geweld vertoonde zich niet op 1 maart eerstvolgende, weer op dezelve zeer aanzienlijke plaats! De vroedschap vergaderd zijnde, werd 't stadhuis met drie

bezworen regeringsreglement van het jaar 1674 vernietigd en een nieuw onwettig regeringsreglement, door de heffe des volks naar hun smaak opgesteld, op een ongehoorde wijze, met zoveel plechtigheden en gejuich van triumf ingevoerd en beëdigd? ⁴⁴ Werden niet op de eis der geweldenaars, de heren gedeputeerden ter vergadering van hun ed. gr. mog. door den raad in herinnering gebracht ⁴⁵ en besloten, om voortaan de deputatie der staatsvergadering uit de minderheid te nemen? Werden niet de wettige regenten die de oude gezegende bezworen constitutie volgens hun eed en plicht getrouw bleven aankleven, op 't geroep der vrijheidszonen, gewelddadig van hun aanzienlijke ambten als raden der vroedschap afgezet? ⁴⁶ En anderen die voorstaanders, ja voorgangers van geweld waren,

compagnieën burgers bezet, terwijl een compagnie de reserve, in de Nieuwe Kerk geplaatst werd. De meerderheid van de raad beducht, om weer door 't gemene volk gedwongen te zullen worden, te meer, omdat deze vergadering belegd was, om een reeds vervaardigde publicatie te publiceren en afficheren, inhoudende: “dat de vergadering der menigte uit de burgerij, welke den 26 februari op 't stadhuis is geweest en haar gedane eisen, voor oproerige bewegingen werden verklaard en een premie van 3000 fl. beloofd wordt, voor 't aanbrengen van den gene, die de eerste aanleiding tot zodanige samenrotting had gegeven”. Dan, ook deze publicatie, hoe rechtmatig, werd door geweld en gedane bedreigingen terug gehouden. De heren officieren (hiervan verwittigd zijnde) vervoegden zich tenzelve dage met een verzoek bij de vroedschap “waarin zij tegen 't doen van zulk een publicatie ten sterkste protesteerden, omdat zij zelf op de 26^e februari, aan 't hoofd van 't volk zich geplaatst hadden en bedreigden de raad, dat, wanneer bovengemelde publicatie doorging, zij en hun opdracht gever niet ongevoelig zouden kunnen zijn wegens de hoon, hun en 't volk daardoor aangedaan en ook niet willen instaan voor de onaangename gevolgen, welke hierdoor zouden kunnen worden veroorzaakt, waarom zij ten ernstigste erop aandrongen dat hun ed. gr. achtb. Van 't doen dezer publicatie moest afzien.” De raad wel begrijpende, op wat grond deze bedreigingen werden gedaan, vond zich door geweld verplicht om te gehoorzamen en de gereed zijnde publicatie terug te houden.

Zie daar! Maar enige stalen kortelijk opgegeven, voor de verdere tonelen van geweld zal ik een gordijn schuiven.

⁴⁴ Te Utrecht op de Neude, den 20^e maart 1786. En te Haarlem op de Grote Markt, den 5^e september 1787.

⁴⁵ Te Amsterdam de 3^e april 1787. De heren Muylman, Munter en Van der Goes.

⁴⁶ Te Wijk bij Duurstede, den Maart 1786. De heren W. Verhel, L. B. Frykenius, J. Bruyn, H. van Mierloo, N. van Bern en W. de Ruyter.

Te Utrecht de 2^e augustus 1786. De heren Van Beek, Looten, Verbeek, Van der Dussen, H. van Dorthuyzen, Wieling, Van Musschenbroek, Van Bronkhorst, Boddens, Van Westreenen, Van der Does, Van Romond, Daunis, Craayvanger, de Jonckheere, Verschoor, Pestors, Falk, Zaal, Ewyk, Abbema, Woertman, De Leeuw, Van der Meulen, Van Dielen, Ivoy, D. J. Martens, J. A. Martens, Nahuys en Van Winsen.

Te Amsterdam den 21^e april 1787. De heren W.C. Deedel, M.A. Beels, N. Calkoen, A. J. C. Lampsius, C. Munter, J. J. H. Muylman, F. van der Goes, F. Alewyn en Grafland. En de 22^e juni 1787. De heren Deedel en Beels in kwaliteit als burgermeesters.

Te Rotterdam den 23^e april 1787. De heren J. van de Heim, J.A. van der Hoeven, J. M. Collet d'Escury, J. van Teylingen, J. F. van Hoogendorp, R. F. van Staveren en A. U. van Basel.

Te Delft den 21^e augustus 1787. De heren A. van der Goes, T. van Lith de Jeude, W. Verbrugge, J. H. van Royen, C. Onder de Wyngaart, B. Lambregts, A. van der Goes, A. W. van Hoecke, J. C. van Alderwaareld, E. Pauw en W van Blommestyn.

Te Gorinchem den 29^e augustus 1787. De heren J. Schilthouwer van Hoey, A. van Kruyskerke, A. Pompe, Theod. van Diepenbrugge, M. Snoek, T. D. A. Verboom, L. van Meerten, H. van Bercharen en J. van Gennep.

door geweld op een onwettige wijze, in hun plaatsen aangesteld? ⁴⁷ Werden niet ook op zondanige wijze de heren kolonels, die getrouw naar hun eed en plicht zochten te handelen,

Te Hoorn den 6^e september 1787. De heren J. Jager, J. Berkhout, J. van Breedehoff, P. Opperdoes, A. van Straalen, C. C. van Akerlaken, H. Berkhout, D. Jongemaats en H. de Hart.

Te Medenblik den 13^e september 1787. De heren H. G. de Lange, F. Pont, J. Morenvliet, C. Elias en Van Homrig.

⁴⁷ Dit moest noodzakelijk doorgedrongen worden, zou men de meerderheid der stemmen in de hoge staatsvergaderingen kunnen machten worden en de vastgestelde plannen van geweld, zonder tegenstand kunnen uitvoeren. De nadrukkelijke protesten en declaraties, zelfs door sommigen der brave en nog aangebleven raden der grote wereldstad Amsterdam, zo tegen 't ongehoorde gepleegde geweld aan hun mede raden, als de onwettige aanstelling van anderen in hun plaats, waren vruchteloos. Zie hier een nadrukkelijke verklaring waardig in Nederland zijn gedenkboeken tot een eeuwige gedachtenis, woordelijk geplaatst te worden.

VERKLARING

Edele groot achtbare heren!

De ondergetekende raden, meest alle, op de 3^e mei jongstleden, aan ued. groot achtb. Doormiddel van een brief gecommuniceerd hebbende redenen, om welke zij zich voorlopig van de verklaring van de vroedschap moesten onthouden. Gelijk zij ook op de 21^e april jongstleden, voor zoveel zij toen aanwezig zijn geweest, zich niet hebben in gelaten in de beraadslagingen wegens de afzetting van 9 hunner mede raden en de ondergetekende vervolgens tot besluit van de 3e mei, zo min als tot de verkiezing van 9 personen in de vergadering van 7e van deze maand hebben geconcurréerd, maar integendeel doormiddel van brieven geschreven den 6e van deze maand, tegen de voorgenomen verkiezing hebben geprotesteerd, vinden zich verplicht ter kennis van ued. groot acht. te brengen, de gewichtige en beslissende reden, die hen volstrekt weerhoudt in vergaderingen, welke door ued. groot achtb. in de tegenwoordige tijdsomstandigheden staan beschreven te worden, te verschijnen; hierin bestaande, dat zij al 't geen op en sinds 21 april is voorgevallen, ten opzicht van de ed. achtb. raad, de afzetting van 9 van die leden en de dadelijke introductie van 9 andere personen in dezelve, ter vervulling van de plaats der evengemelde afgezette leden, niet anders kunnen aanzien en houden, dan als ten enenmale informeel, wederrechtelijk en onwettig als zijnde dezelve afzetting strijdig, zo met de privilege van vrouw Maria van Bourgondiën van maart 1476. Volgens 't welk de vroedschappen hun leven of poorterschap gedurende fungeren, als met het besluit van haar ed. groot mog. op de datum 9 augustus 1658. Bij welke uitdrukkelijk vastgesteld is, dat aan de vroedschappen geenszins rechtmatig toekomt het recht of de dispositie tot uitzetting of schorsing van haar medeleden uit dezelve vroedschap en vloeiende uit de illegaliteit van gedane afzetting van zelfs voort, de illegaliteit van de opvolgende verkiezingen.

Indachtig derhalve aan hun eed en plicht, ter bewaring en handhaving der rechten, privileges en gewoonten dezer stad, zo kunnen zij van zich niet verkrijgen te assisteren bij een vergadering, tot welke niet al de leden, die tot dezelve vergadering behoren, zijn opgeroepen en in welk tegendeel op een gans informele en illegale wijze, met verkrachting van de oudste en heiligste privileges, 9 andere personen zijn gekozen en toegelaten geworden.

Neen edele groot achtb. heren, zij zouden hun eer en consciëntie verzaken, zij zouden te kort doen aan hun verplichting jegens de goede burgerij en aan 't vertrouwen dat een groot gedeelte van dezelve in hun is stellende, indien zij door 't verschijnen in vergaderingen

van deze aanzienlijke posten gedimiteerd (onbekend woord KJB)? ⁴⁸ Wat zeg ik! Werden niet zelfs hun ed. mog. de heren staten 's lands Utrecht, de enige soeverein van het land, op een ongehoorde en honende wijze, gestaafd met de snoodste bedreigingen, op last der majesteiten bekend gemaakt? ⁴⁹ En vonden zich dan niet hun ed. mog. gedrongen, hun vergadering tegen de 30ste augustus 1786, naar Amersfoort te verplaatsen? Werden niet door de aanwezige vroedschap te Utrecht ⁵⁰, de belastingontvangers, uitmaanders (beroep), admodiateurs (beroep), die geweigerd hadden, de plechtige eed onder welken zij stonden te verbreken, geschorst? ⁵¹ Werden niet (om was het mogelijk de ware volkstem te smoren, of ten minste aan de wraakzucht te voldoen) de snoodste baldadigheden en geweld gepleegd? Hier zag men de huizen er voorstanders van de oude constitutie en onze doorluchtige vorst, door de roofzuchtigen plunderen en de kostelijkste goederen op de straten vernielen en in

zoals die thans gecomponeerd zullen zijn, derzelver wettigheid wilden erkennen en bekrachtigen!

Zij vinden zich integendeel genoodzaakt op het plechtigste te protesteren, zo tegen de veronderstelde afzetting van 9 hunner medeleden, als tegen de gans constitutionele aanstelling van andere personen in derzelve plaatsen, verklarende al 't zelve te houden voor nul, krachteloos en van onwaarde, als omvattende een manifeste schending en dadelijke verbreking van de aloude handvesten en grondwetten, waarop de burgerlijke vrijheid, veiligheid en goede orde, binnen deze aanzienlijke stad gevestigd is en alleen bestendig gevestigd kan blijven.

Zij reserveren dienvolgende aan zich, het gebruik van al zodanige verdere maatregelen en stappen, als zij op een wettige en constitutionele wijze, in tijden en wijlen raadzaam en gepast zullen oordelen.

Amsterdam den 10^e mei 1787.

(Was getekend)

P. Clifford, Huydekoper van Maarseveen, Jacob Elias Arnoudsz.
N. Faas, Z. H. Alewyn, J. Witzen, Joan Frederik d'Ourville,
Harman Van de Pol en P. Elias.

Nog een dergelijk nadrukkelijk protest volgde uit den Haag op 14 mei 1787. Door de heer N. Geelvink afgevaardigd in het college van hunner ed. gr. mog. gecommitteerde raden.

⁴⁸ Te Amsterdam op 20 april 1787. De heren Frans Bosboom, Jan Marselis Junior, Mr. Nicolaas Warin Antz. en Jan Danser Nyman.

⁴⁹ Te Utrecht op 8 augustus 1786. Een bekendmaking: "Waarbij aan de heren gedeputeerden van hun ed. mog. alsmede aan heren gekozen raden, aan heren van de Ridderschap en aan heren gecommitteerde ter staten vergadering vanwege de stad en dus aan de drie leden van staat, op 't allerserieuste werd aangezegd en gewaarschuwd, om zich zorgvuldig te zullen hebben te onthouden, over enigerhande punten te beraadslagen, rekende de magistraten bestelling dezer stad, direct of indirect, of ook de afgezette raden ter staatsvergadering toe te laten, of iets te doen tot ondersteuning van derzelve; onder protest van alle gevolgen, waardoor de tegenstellende handelingen van voornoemde bekendmaking hen in deze mochten brengen, alzo zij zulks alsdan aan zichzelf te zullen hebben toegeschreven.

⁵⁰ Den 26^e april 1787.

⁵¹ Namelijk W. Wilmerink, R. A. Bonebakker, A. P. Corff, L. de Visser, J. van Eyk, B. Sluyterman, J. W. van Schalkwyk, W. van der Wel, Neuman, S. Ysbrand, J. van Schalkwyk, D van Zorgen en M. Bor.

de grachten werpen;⁵² en daar zag men, dezen en genen geboeid naar de gevangenis slepen, of op schavotten geselen, omdat zij een woord van hoogachting voor onze doorluchtige vorst zich hadden laten ontglippen of enige oranje kleur vertoond hadden! Dit was een doodschuldige misdaad in de ogen der vrijheidszonen, die met de koord behoorden gestraft te worden. Werden niet 's landspenningen uit stads en lands kantoren met geweld geroofd⁵³ en verkwist tot bederf en ondergang van 't lieve vaderland? Wat zeg ik! Werden niet de vuilste en de honendste adressen, zo tegen Nederlands erfstadhouder, als tegen den soeverein van het land, door de vrijheidszonen op de alleronbeschaamdste wijze gepresenteerd?⁵⁴ Werden niet door de gewelddadige overheersers, de aller

⁵² Men behoeft zich alleen te herinneren de gruwelijke plunderdagen van de 29^e en 30^e mei 1787 te Amsterdam, alwaar over de dertig huizen tot een prooi van 't woedend

⁵³ Welk een ontroerende dag was niet de 5^e juli 1787 voor ons Mijdrechtse inwoners? Wanneer de exploitateur R. Kokkengen geassisteerd door vijf groene jagers deze plaats passerende, 's lands penningen, van de belastingontvangers zo te Uithoorn, als hier en te Wilnis opeiste en als een roof wegvoerde.

⁵⁴ Wie moet niet eisen als men maar het vuilste en honende adres aan de aanwezige vroedschap te Utrecht, gepresenteerd op 6 augustus 1787 leest. Waarbij hoofdzakelijk werd aangedrongen: “dat 't bij de aanwezige staten te Utrecht vergaderd, daarheen werd gedirigeerd, dat Willem de Vijfde, uit hoofde van die zijn vijandelijke gedragingen, worde gedeclareerd, daardoor verbeurd te hebben: *de waardigheden van stadhouder, kapitein en admiraal generaal dezer provincie en dat in beslag en arrest worden genomen al zijn goederen binnen deze provincie gelegen*, om voor zover dezelve zullen kunnen strekken, daaruit te verhalen alle nadeel en schaden, welke door zijn gedragingen zijn aangebracht en overgekomen. En wijders, dat alle leden van Staat, welke niet onkundig konden zijn van de intentie van de burgerij dezer stad, vervat bij dezelve gedane bekendmakingen, waaraan zij zich niet hebben gelieve te gedragen, mede zullen gehouden worden, van hun posten die zij in dienst van deze provincie bekleed hebben, vervallen te zijn, tot gevolg dat zij als een gevolg van die hun vijandelijke gedragingen, zullen verklaard worden, *onbekwaam te zijn in dienst van deze landen tot enig regeringsbestuur bekwaam te mogen worden, derzelver namen, voor zoveel zij edelen zijn, uit dat lid uitschrijvende en ben ten aanzien van deze provincie te ontadelen, alsmede de Ridderhofsteden waaruit zij beschreven zijn, insgelijks voor altoos uit te schrijven, uit de lijst van de Ridderhofsteden, met verklaring dat voortaan niemand uit dezelve, niet zal kunnen beschreven, of ter vergadering van Staat zal toegelaten worden; en voorts, dat alsmede in beslag genomen, al hun goederen, roerende en onroerende, welke dezelve leden met de anderen te Amersfoort vergaderende, binnen deze stad en provincie zijn hebbende en van hen op enige wijze zullen ontdekken. Enz.*”

(was getekend) Uit naam en last van 't gekwalificeerd college
van gecommiteerde der burgerij.

Gerard Bettink.

Uit naam en last van gecommiteerde van
1368 burgers en inwoners

G. C. Harmsen.

Uit naam en last van gecommiteerde tot
de zaken van de 2^e augustus 1785

J. van Lidt De Lude J. R. Secret.

geduchtste en schrikverwekkendste verklaringen tegen de aanhangers en voorstanders van de oude constitutie en 't doorluchtig huis van Oranje openlijk gedaan? ⁵⁵ En werd niet 't

Uit naam en last van de vergadering
van officieren dezer stadsburgerij

B. F. V. Liebherr

⁵⁵ Ik zal niet aanhalen de verklaring van de commissie van het gewapende burgerkorps ter expeditie der militaire zaken in Holland, gedaan te Woerden op 13 juli 1787 en uit naam van bovengemelde commissie getekend, door P. Vreede secretaris. Noch de verklaring van de nationale vergadering der gewapende korpsen, getekend door J. Steenwinkel secretaris. Maar ik zal alleen opgeven 't snode en de vuile verklaring van de commissie der directie van het genootschap, onder de spreuk: *tot herstel der Delftse schutteri, voor vrijheid en vaderland*, den 12^e september 1787 getekend door F. W. Buyser, secretaris.

Verklaring

Aan den wel ed. gr. achtbaren raad der stad Delft.

Geven met de vereiste eerbied te kennen, de leden, der commissie ter directie van 't genootschap van de wapenhandel, onder de spreuk: *tot herstel der Delftse schutteri, voor vrijheid en vaderland*, als daartoe door de gezamenlijke leden gekwalificeerd.

Dat daar de eisen van zijn majesteit de koning van Pruisen, op de 9^e van deze maand bij een nota, vernederende en onbillijk zijn, dat geen waar en vooral geen gewapend vaderlanders, dezelve zonder verontwaardiging en rechtvaardige gramschap te horen of herdenken kan deze eisen, wel verre van een rechtschapen patriot, vreze aan te jagen, hem veeleer op zijn eigen wardij op de eer van zijn vaderland en op 't welzijn van 't algemeen bedacht doen zijn en hem bijtijds die maatregelen doen nemen, welke de goede zaak des volks verdiend en zijner waardig bevonden worden.

Dat 't genootschap van wapenhandel alhier, uit wiens naam de ondergetekende de eer hebben te spreken, met recht, over die eisen verontwaardigd zijnde en veronderstellende, dat de waardige representanten van vrije burgers nimmer zullen toestemmen, om gemelde eisen overeen te stemmen, zich verplicht rekent de ed. achtb. raad deze stad, daaromtrent 't generaal besluit, door de leden des gemeld genootschap genomen, bekend te maken, ten einde den ed. acht. raad, waarin de leden volkomen vertrouwen stellen, zodanige maatregelen zouden kunnen nemen, als de nood des lieve vaderlands vordert.

Bij 't afslaan dezer vernederende eisen, zou het mogelijk kunnen gebeuren, dat de koning van Pruisen, welke deze eisen aan een vrij volk heeft durven doen, zijn militaire macht gebruiken om ware het mogelijk, met geweld ons te dwingen, om dat geen overeen te stemmen, waartoe geen eerlijk, geen vrij en moedig vaderlander, immer vrijwillig besluiten kan.

In zodanig een geval wel ed. achb. heren! Heeft het genootschap van wapenhandel besloten, om met alle mogelijke macht uit te trekken en deze provincie te dienste te staan, op al zulke plaatsten, als de nood zal vereisen en bevonden zal worden, ter meest afwering van alle vijandelijk geweld te kunnen strekken, niet twijfelende, of de gewapende burgermacht van Holland, zal met zulke of dergelijke krachtdadige pogingen, insgelijks den algemene vijand te keer gaan en zijn heilloze oogmerken helpen verijdelende; het genootschap althans, zal van zijn zijde, alle te werk stellen, om hun gewapende medeburgers hiertoe aan te sporen.

Dan, daar 't zee hachelijk en ten hoogste onvoorzichtig zou wezen, deze stad van alle gewapende en weldenkende vaderlanders te ontbloten, daar er met zekerheid, een aantal van de aanhang van Oranje in deze stad zou overschieten, die, wanneer de gewapende

snoodste geweld onder den misbruikte naam van vrijheid en vaderlandse liefde, ja onder de naam van echt en gerechtigheid, op een onbeschaamde en snode wijze uitgevoerd? ⁵⁶ Ellendige staat! Dan:

macht van 't genootschap was uitgetrokken, zich denkelijk of liever zeker, verzetten zou, zo tegen de waardige en vaderlandlievende leden van deze ed. achtb. raad, als tegen de vrouwen, kinderen en verder achterblijvende vrienden der uitgetrokken manschappen, welke alsdan zeer licht ten prooi der verbitterde Oranje ijveraars zouden kunnen worden; zo heeft 't genootschap, ter geruststelling van deze ed. achtb. raad en verdere weldenkende, tevens besloten, *om, in geval de inval door Pruisen geschied, zich direct meester te maken van, en te arresteren alle zodanige lieden, zonder aanzien van personen, die bij 't genootschap bekend staan, voor aanhangers en handhavers van de snode en verradelijke belangen en oogmerken van Willem de Vijfde. Deze gearresteerde personen, zal 't genootschap met zich tegen de vijand aanvoeren; alle diensten, tot welke zij zonder vrees gebruikt kunnen worden, opleggen; hen aan het meeste vuur, blootstellen; en in geval de goede partij moest bukken, gemelde gearresteerde personen de eerste slachtoffers der nederlaag doen worden.*

Insgelijks, zo na de uittrekking, de aanhang van Oranje in deze stad, den ed. achtb. raad of de goede burgerij, iets in 't allerm minst mocht beledigen, of gewelddadig aanvallen, zullen de gearresteerden mee gevoerde personen, daarvoor aansprakelijk gesteld worden en voor alles moeten boeten, wat hun aanhang in deze stad tegen de ed. achtb. raad of goede burgerij misdoet en de billijke straf hunner aanstokingen en volksmisleidingen, zonder enige vorm van proces, dadelijk ontvangen.

Verder verlaat zich 't genootschap op de vaderlijke en wijze voorzorg van de ed. achtb. raad, waarover zij den Goddelijke zegen en bijstand afsmeekt.

De commissie ter directie van 't genootschap onder de spreuk:
Tot herstel der Delftse schutterij, voor vrijheid en vaderland.

En uit aller naam
(was getekend)

Delft, den 12^e september 1787.
F. W. Buyser secretaris.

Wat dunkt u aandachtige lezer! Kan wel de bovenstaande bloedverklaring, zonder ontroering gelezen worden? Zou men wel hebben kunnen geloven, dat er zulke snode ontaarde monsters in Nederland te vinden waren? In hoedanige benauwdheden, schrik en vreze, moesten zich dan niet de aanhangers en voorstanders van 't doorluchtig huis van Oranje, te Delft bevonden hebben? Wie kan kun bleke aangezichten en ontroerde gemoederen met levendige kleuren afschilderen? Alle ogenblikken bloot te staan, van zijn geliefde echtgenoot en dierbare panden, door de handen der gewelddenaars ontruikt en het voorwerp van hun onmenselijke wraakzucht te worden! En is 't niet helaas! Drie dagen na deze gedane verklaring, vier leden der afgezette raden, benevens de secretaris, op 't allergevoeligst ondervonden? Dan, de ontfermende God heeft hun gered door de tussenkomende onverwachte omwenteling! Gelijk in 't vervolg nader blijken zal.

⁵⁶ Ik zal niet aanroeren de vergaande aanvallen, gepleegd te Utrecht op 12 februari 1878 aan het huis van Paus Adriaan en hoe de heren Van der Pauw advocaat, J. de Vaal diacon. Schalkwyk à Velde notaris, Mulder, Van Dorsten en L. de Koff, onder de ijselijkste vervloekingen en het geroep 'sla dood!' door een gewapende afdeling hebben moeten geëscorteerd worden, zouden zij hun woonplaatsen veilig hebben kunnen bereiken! Ik zal niet spreken van de gewelddadige gevangenneming van 9 burgers in de stad Hoorn, op de

4. Hoe ellendig en betreurenswaardig was het ook niet gesteld omtrent den weerloze staat van de aanhangers en voorstanders der oude constitutie en het doorluchtig huis van Oranje? Om dezelve onder een volstrekte onderwerping en slavernij te houden en alle mogelijke tegenstand te ontnemen, moesten zij in een weerloze staat gebracht worden. En zie daar! De overheersende geweldenaars, voerden ook in dezen, hun ontworpen plan onder de toejuiching van triumf uit! De brave kapiteins en officieren werden gedimiteerd, de goede burgerijen ontbonden en de Oranje genootschappen op vele plaatsen ontwapend!⁵⁷ En die nog enige wapenen hier en daar verborgen hadden, moesten wel toezien en

23^e, 24^e, en 25^e maart 1787. Ik zal niet gewagen van het arresteren van de boekverkoper J. ten Bosch te Utrecht op 7 april 1787 en dat zonder toestemming van praktizijn (rechtsbeoefenaar, zakenwaarnemer, procureur KJB), noch van vrouw of kinderen hem te willen vergunnen. Ik zal ook niet aanhalen het arresteren van den diacon J. de Vaal op 16 juni 1787 en de weigering om onder borgtocht ontslagen te worden. Neen, dit is slechts gedaan aan burgers, aan particuliere personen. Maar ik zal alleen een flauwe schets tekenen van het ongehoorde en vergaande geweld, dat zelfs omtrent staats en regeringsleden bedreven is.

Werden niet uit de stad Utrecht gewapende patrouille uitgezonden, om was het mogelijk van de leden van hun ed. mog. te Amersfoort vergaderd, zich meester te kunnen maken? Zie de brief van hun ed. mog. de heren staten van het land Utrecht, aan hun ed. gr. mog. geschreven te Amersfoort op 19 januari 1778.

Werden niet te Utrecht op 9 juli 1787, op bevel van de (aanwezige) vroedschap, door een deurwaarder aan de afgezette raden De Jonck-heer en Voet, benevens mevrouw Rheede van Nyvelt met haar dochter en nicht, als ook de heer Van Muyden secretaris van den Leckendyk, benevens zijn huisvrouw en gehele familie, huisarrest aangezegd? En werden niet eindelijk de opvolgende 19 juli 's avonds 10 uur, de heren afgezette raden Mr. J.A. Martens en P. E. Voet van Winsen met twee koetsen door een bekend burger, in een der vertrekken van de stads Latijnse school, in verzekering gebracht en door een wacht van binnen en van buiten bewaard?

Werden niet te Leerdam op 9 juli 1787, de heer Knyf burgermeester en de heer De Main schepen van bovengemelde stad, door een afdeling gewapende corporisten, op een gewelddadige wijze gearresteerd en gevankelijk naar Vianen weggevoerd.

Werd niet door het vliegend legertje omtrent Naaldwijk kamperende, de heer A. Douglas, baljuw van het Westland gearresteerd en door een commando naar Endeldijk getransporteerd en aldaar door gewapende manschappen in bewaring gehouden?

En werden te Delft des nachts tussen de 15^e en 16^e september 1787 (en mogelijk juist terzelver ure, dat de stad Utrecht verlaten werd) de heren afgezette raden mr. H. J. van Rooyen, mr. A. W. van Hoeken, mr. C. onder de Wyngaart, de heer B. Lambregts en mr. J. L. D. Bruyn secretaris, door een afdeling gewapende corporisten (volgens hun gedane verklaring, zie de vorige noot gearresteerd en naar het stadhuis gevankelijk gebracht? Behalve de andere heren afgezette raden die nog op tijd door de vlucht gelukkig zich gered hebben.

⁵⁷ Te Hoorn 29 maart 1787.

Te Overschie 24 augustus 1787.

Te Rijswijk en Loodsduinen 30 augustus 1787.

Te Vlaardingen 15 september 1787.

Te Maassluis 17 september 1787.

Te Delft 17 september 1787 werden zelfs de wapenen van de gehele afgezette burgerij op order van de toenmalige raad, door elk hoofdman in zijn district opgehaald en naar het stadhuis gebracht! Dan, dit zal mogelijk hun laatste inquisitiedaad geweest zijn, vermits de stad Utrecht door de krijgshelden reeds verlaten was en de befaamde Wybo Fynje het

nauwkeurig zorg dragen dat het niet ruchtbaar werd, om dan niet als oproermakers en vijanden van het vaderland aangemerkt en met het zwaard gestraft te worden! Zodat men in die benauwde dagen, in volle nadruk kon vragen: ‘Werd er een schild gezien, of een spies onder veertigduizend in Nederlands Israel’?

Ellendige staat! Is wel ooit het lieve vaderland in zulke ellendige en betreuenswaardige staat geweest? O, Nederland, Nederland! Vanwaar zou nu uw hulp kunnen komen? Wie zou u kunnen redden? Wie zou u in uw verloren vrijheid weer kunnen herstellen?

Dan, Nederlands God leeft, die de moeite en het verdriet aanschouwd. Nederlands God leeft, Die het geroep der ellendigen hoort! Nederlands God leeft, Die ons uit zoveel noden en doden verlost heeft, nog verlost en verder verlossen zal! Dit was ook het vertrouwen op oprechten in het land, zelfs dan wanneer ’t water tot aan de lippen kwam! En dus kom ik tot:

B. De tweede leer. ‘Hoe ellendig en betreuenswaardig de staat van een volk ook zijn mag, des Heeren hand is niet te kort om te helpen; Hij kan onverwachte middelen daar stellen en gebruiken, tot redding en verlossing’.

Een waarheid, die ik onnodig acht te betogen. Heeft Israel niet meer dan eens, de aanbiddelijke uitreddingen Gods in tijden van benauwdheden ondervonden? Laten wij maar onze aandacht alleen bepalen bij onze tekstwoorden zoals dezelve in hun verband voorkomen. Al was Israëls ellendige en betreuenswaardige staat *van de dagen Samgars af*, nog zo groot, des Heeren hand was niet te kort om te helpen! Hij heeft Debora *de huisvrouw van Lapidoth*, als een middel in Zijn hand willen gebruiken, om een gunstige en wonderdadige omwenteling op ’t alleronverwachtst daar te stellen.

En deze waarheid heeft ook Nederlands volk, meer dan eens en vooral in onze dagen, in volle nadruk ondervonden. Hoe ellendig en betreuenswaardig de staat van Nederland ook was, ziet! de Heere heeft getoond dat Hij regeert en meer kan doen, dan wij bidden of denken kunnen!

’t Middel dat de vrijmachtige God in Zijn hand had willen gebruiken tot redding van het zinkend vaderland is Nederlands Debora, hare koninklijke hoogheid mevrouw de prinses van Orange!

Heb ik nodig dit te betogen? Verklaren dit niet zelfs hun ed. mog. de heren Staten van ’s lands van Utrecht, in de publicatie van den 18^e juli 1788? “Dat aan de moed en standvastigheid van deze vorstin, de gehele republiek en in ’t bijzonder deze provincie, de herstelling van derzelver oude constitutie, mede verschuldigd is.”

Dan, laat ik ter gelegenheid der heuglijke verjaardag van hare koninklijke hoogheid, een dag! den welke wij met reden zo plechtig vieren, een korte schets opgeven van de aanbiddelijke weg der Goddelijke Voorzienigheid in dezen gehouden. .

Nederlands Debora, hare koninklijke hoogheid, gemalin van Nederlands verdrukte erfstadhouder, met de ellendige en betreuenswaardige staat van ’t lieve vaderland begaan en haar liefderijk moederlijk hart met innige droefheid vervuld, bood zichzelf gewillig aan onder het volk en poogde de 28^e juni 1787 van Nijmegen (sinds enige tijd haar verblijf aldaar gehouden) een reis naar ’s Hage te doen om was het mogelijk door haar tussenkomst de rust te herstellen.

Maar ziet! Ik ontroer! Wal gebeurt er! Deze grote edelmoedige vorstin wordt in haar liefderijk voornemen verhinderd! Verhinderd! Door wie? Een kort verhaal van deze ontzettende gebeurtenis moet iedereen verbaasd doen staan! Hare koninklijke hoogheid op haar reis naar ’s Hage de stad Schoonhoven gepasseerd zijnde werd door verscheidene

hoofd der landberoerders, benevens de andere inquisiteurs, door de vlucht zichzelf moesten redden.

afdelingen gewapende corporisten aangehouden⁵⁸ en in een boerenhuis gebracht, alwaar de schildwachten voor en achter geplaatst werden die niemand naar buiten lieten gaan, terwijl de officier⁵⁹ 't vertrek waar hare koninklijke hoogheid zich bevond, niet verliet. Na verloop van enige uren de commissie der Staten van Holland, die te Woerden hun verblijf hadden, gekomen zijnde, konden dezelve na lang onderhoud; echter niet bewogen worden om de reis van hare koninklijke hoogheid te laten voortgaan. Zelfs haar voorstel om de nacht te Gouda door te brengen werd geweigerd! En alleen de keuze tussen Schoonhoven en Woerden gelaten, in welke eerste plaats, hare koninklijke hoogheid verplicht was te wachten tot den 30^e juni, wanneer eindelijk zij onverrichter zake naar Nijmegen moest terug keren.⁶⁰

Ontzettende gebeurtenis! De koninklijk prinses! De gemalin van Nederlands Erfstadhouder, word op 's Heeren wegen door gewapende corporisten aangehouden! Met een blank zwaard (of sabel) geleid! In een boerenhuis gebracht! 't Verzoek zelfs om te Gouda te overnachten afgewezen! En wordt genoodzaakt onverrichter zake terug te keren! Wie moet niet verbaasd staan? Is er wel een dergelijk geval in Nederlands gedenkboeken te lezen? Is er wel onder de beschaafde volken een voorbeeld van te vinden? Zou ons nakroost dit kunnen geloven? Een gebeurtenis! Die tot een eeuwige schande van de zogenaamde vrijheidszonen in Nederlands gedenkboeken zal aangetekend blijven.

⁵⁸ Aan de Vlis bij Bonrepas. Deze vergaande stap gedaan zijnde, ging de kapitein Van Leeuwen met vier mannen vooruit en de luitenant Brotier, mevrouw de prinses, door de twee gelederen, staande met gepresenteerd geweer, hebbende laten rijden, plaatste bij iedere koets 2 mannen en bij ieder rijtuig een man en hijzelf met de overige manschappen, dekte de stoet. Ruim een kwartier, op de gegeven order van de kapitein, stapvoets gereden hebbende, kwam de luitenant Van Marle met 20 ruiters, op order van hun ed. mog. te Woerden afgezonden, om alles aan de Vlist te moeten aanhouden en rapport te doen. Naar 't nabij gelegen dorp Haastrecht zich te begeven, kwam de kapitein Van Leeuwen zeer bedenkelijk voor, omdat aldaar niet meer als tien of twaalf patriotten waren en gaf den heer Van Marle in overweging, of 't niet veiliger zou zijn, dat men zich niet naar de weg van Oudewater begaf? 't Welk ook door de laatst gemelde goedgekeurd werd. Vervolgens aan het einde van de Zijdeweg aan de oprei of stoep op de Haastrechtse dijk gekomen zijnde, wilde de heer Benting, zodra de ruiters rechtsom gereden waren, linksom naar Haastrecht te rijden, maar ofschoon de dijk vol stond met mensen, om de prinses tegemoet te gaan en het volk schreeuwde: 'Hierheen deze weg!' werden de paarden rechtsom geleid en hun de passage naar Haastrecht belet door de kapitein Verzijl. Op deze wijze, werd hare koninklijke hoogheid met haar gevolg gebracht aan het veer te Goejanverwellesluis en werd daar onthaald door de luitenant van de Goudse artilleristen Daniël van Genderen, met een afdeling van zes mannen, hetwelk de pond bewaarde en waarmee hij hare koninklijke hoogheid en gevolg overvoerde, geleide met een blank zwaard (of sabel) en bracht in 't huis van den landman Adriaan Leeuwenhoek. Zie 't relaas, geschreven op Goejanverwellesluis den 15^e juli 1787, getekend door H. Costerus secretaris

⁵⁹ De luitenant Van Genderen 'dewelke tijding krijgende, dat er elders sterk geschoten werd, hare koninklijke hoogheid vroeg, of er nog meer gevolg te wachten was? Waarop hare koninklijke hoogheid zeide, op haar woord, dat er geen gevolg meer was te wachten'. Zie 't boven aangehaalde relaas, ondertekend door H. Costerus secretaris.

Gelukkig! Dat nog hare koninklijke hoogheid op haar woord van eer, in deze geloofd werd! 't Is den Hemel bekend hoedanig geduchte maatregelen, de bovengemelde luitenant Van Genderen, mogelijk beraamd zou hebben.

⁶⁰ Zie de brief van hare koninklijke hoogheid mevrouw de prinses van Oranje en Nassau, aan de heren Staten van Gelderland, Zeeland, Utrecht, Friesland, Overijssel, Stad en lande en landschap Drenthe, geschreven te Nijmegen den 2^e juli 1787.

Maar, o wonder! Juist deze ontzettende gebeurtenis moest dienen tot onze redding! 't Is waar, alle pogingen die er gedaan werden, hadden geen de minste uitwerking.⁶¹ Wat zeg ik! Zelfs de nadrukkelijke memories van zijn excellentie, de baron Thulemeyer buitengewoon gezant van zijne Pruisische majesteit, aan den raadspensionaris van Holland overhandigd⁶² waren vruchteloos! Dan, ook deze weigering van een geweldige voldoening te geven, wegens de hoon en belediging hare koninklijke hoogheid aangedaan, moest medewerken ten goede en dienen tot redding van 't zinkend Nederland!

De Pruisische monarch geen voldoening kunnende bekomen, vond zich eindelijk gedrongen met zijn troepen Nederland in te rukken! En zie daar! Utrecht! Die vermaarde stad, waaraan zoveel miljoenen ten kost zijn gelegd; die stad, met zoveel schansen en bolwerken omringd; met zulk een aantal van kanonnen en andere oorlogstuigen voorzien; met zoveel duizenden krijgshelden, hulptroepen en waardgelders opgepropt; die stad, die door gemaakte sterkten en beproefde inundaties⁶³ ⁶⁴ voor onoverwinnelijk werd uitgeroepen; ja die stad, alwaar onlangs de helden openlijk verklaard hadden: “desnoods liever de stad aan vier hoeken in brand te steken, dan dezelve ooit over te geven”,⁶⁵ Zie daar! Die stad, werd 's nachts tussen de 15^e en 16^e september 1787 door de Rijngraaf Van der Salm, hulptroepen en waardgelders op 't alleronverwachtst verlaten!⁶⁶ De sterke

⁶¹ Hare koninklijke hoogheid klaagde bij hun ed. gr. mog de heren Staten van Holland en West-Friesland (in de brief geschreven te Schoonhoven den 28^e juni en te Nijmegen den 1^e juli 1787) wegens de hoon en geweld haar aangedaan, maar helaas tevergeefs. De sterke instanties, adviezen, verklaringen en protesten zo van hun hoog mog. in 't gemeen, als van de heren Staten van verscheiden provincies in 't bijzonder en vooral van de heren van de ridderschap en edelen (den 23^e augustus 1787) benevens de heren afgevaardigden van de steden Delft, Brielle, Edam, Medemblik, Hoorn en Enkhuizen, hadden geen de minste uitwerking bij de meerderheid van hun ed. gr. mog. Maar bleven volharden bij hun gedane goedkeuring (op den 29^e juni 1787) omtrent de gehouden gedragingen door de heren afgevaardigden ter verdediging van de provincie Holland en de stad Utrecht.

⁶² Den 10^e juli en 6 augustus 1787.

⁶³ Doorgaans defensieve onderwaterzetting van een terreingedeelte voor militaire doeleinden KJB

⁶⁴ Den 20^e augustus 1787 werd bevonden, dat men door dezelve volkomen in staat was, om in weinige minuten, 't gehele vlakke land, zowel aan de Vaart als aan de ene zijde van de stad, in een ruime uitgestrektheid te doen onderlopen en binnen even korte tijd, door middel der gemaakte duikers te doen aflopen.

⁶⁵ Zie de verbazende resolutie der officieren der schutterij, in hun generale vergadering genomen op de 23^e juli 1787.

⁶⁶ Verlaten! Hoe is het mogelijk! Wat is er gebeurd? Zie hier een omstandig relaas. Des avonds om half negen, werden bijeengeroepen, om tegen negen uur aan het stadhuis te vergaderen, alle de gecommiteerden (dienaren officieel belast met een omschreven opdracht KJB), geconstitueerden en de officieren uit de burger schutterij, op een voordracht van de hoogste aangelegenheid. 't Was ruim tien uren dat de raad, na het scheiden van de vergadering der afgevaardigde heren, bij den andere vergaderde, wanneer door de secretaris De Reuver, in naam van de raad verzocht werd, dat een commissie, bestaande uit gecommiteerden van de respectieve collegiën, geliefden binnen te komen; dewelke ogenblikkelijk benoemd en binnen gekomen zijnde, werd aan dezelve door de heer burgermeester Eyk, in naam van de raad bekend gemaakt, de opening van de geduchte en allerverbazendste bevelen, welke aan de Rijngraaf van der Salm, als chef over de Hollandse militie, dien namiddag waren gegeven en waarmee hij van Woerden, binnen de stad die avond was terug gekomen. Dezelve waren in korte woorden vervat en werd door de vroedschap Van Haften (alzo de heer Van Eyk, getroffen door de omstandigheden, zich buiten staat bevond) daarvan verder opening gegeven. De originele last werd voorgelezen

en bevatte de volgende stof: “Dat de ed. mog. heren afgevaardigden van haar ed. gr. mog. heren Staten van Holland en West-Friesland, gelasten aan den Rijngraaf Van Salm in kwaliteit als generaal en chef over te troepen en gewapende mannen, welke van hun ed. gr. mog. binnen Utrecht werden bevonden, zich terstond te begeven naar de provincie van Holland, ter bezetting van die posten, welke hij ter dekking van die provincie zou oordelen nodig te zijn”. En werd ook een eerder gegeven order opgelezen, welke van de commissie *onbepaald in tijd was*, maar beide getekend door de heer Blok en ter ordonnantie van de commissie, getekend door de secretaris Costerus. Deze orders opgelezen zijnde, verzorgd de commissie uit de burgerij te mogen weten, of die orders zo positief gegeven waren, dat daar geen verandering in kon vallen? En werd daarop opening gedaan, dat de orders reeds gegeven waren, dat het legioen van de Rijngraaf gecommandeerd was tegen half 2 deze nacht, tot de uittocht, welke om drie uur bepaald was. Waarop door de commissie gezegd werd, dat zij oordelen, dat zulks diende voorkomen te worden; werd aan hen gezegd, dat de raad geïnformeerd was dat de orders zo stellig waren gegeven, dat ingeval de burgerij die wilden voorkomen, dezelve dan met geweld zouden uitgevoerd worden; dat de vroedschap niets ter verandering daarin kon doen; dat zij uit hoofd van vorig genomen besluit, ter verdeling van de stad verplicht waren, de burgerij daarvan kennis te geven en hierop het oordeel en de gedachten van de commissies collegiën van de burgerij, wat in deze perplexe omstandigheid te doen verzochten. Daarop werd bij lasthebbende erop aangedrongen, om de stad te beschermen voor zo een korte tijd, als tot een voegzame terugtrekking nodig en mogelijk was; doch, zo daarop, als op de tijd der opschorting van de order om de stad te verlaten, werden de lasthebbende geadviseerd om met de Rijngraaf te spreken. Daar aan de commissie tevens opening werd gedaan “dat de uittocht niet enkel stond te geschieden van al de voorzegde militairen, maar dat daaronder ook begrepen waren, al de gewapende Hollandse korpsen en hulptroepen; dus dat binnen de stad niets anders zou blijven, dan de burgerij; dat alle bombardiers, kanonniërs, ja zelfs de aangeworven manschappen van het regiment van Van der Burch enz. mee zouden uittrekken; dat al en een ieder de vrijheid zou hebben, om met die gewapende manschappen uit te trekken en die in de stad wilden blijven, zulks kon doen, maar dat zij die mee wilden vertrekken, ’t zelve tot voorkoming van onveiligheid, dienden te doen bij de voorzegde uittocht en dat daar tot dekking van ’t zelve, een corps bij wijze van achterhoede zou geschikt worden”.

Men kan zich een denkbeeld van deze gesteldheid vormen, als een burgerij binnen haar muren, ter verdediging van haar en ’s lands zaak een doeltreffende ondersteuning verwachtende, zich eensklaps van alle hulp en assistentie opgezegd ziet. ’t Geschut werd overal ingehaald; dat niet meegevoerd kon worden, werd onbruikbaar gemaakt; en de orders ter intrekking van alle posten, tot de uittocht gegeven werden dadelijk uitgevoerd!

In deze geduchte omstandigheden bleef voor de afgevaardigde uit de burgerij niets over, dan door een commissie, bij de Rijngraaf, de opschorting van die orders zo mogelijk uit te werken en de stad te verdedigen. De Rijngraaf door de commissie verzocht zijnde, is aan het stadhuis gekomen, in de vergadering van de afgevaardigden uit de burgerij en heeft op het te kennen geven van het een en ander, uit zijn zak gehaald en laten lezen een geschrift woordelijk overeenkomende, met ’t geschrift in de raad voorgelezen, behelzende “de onverwijlde orders, om dadelijk met alle militairen enz. deze stad te verlaten”. Waarop aan hem is voorgesteld, of zulks geen twee maal vierentwintig uur kon uitgesteld worden? Heeft hij en de generaal Van der Burch, vraagswijze voorgesteld, wat zij op die last in haar kwaliteit verplicht waren te doen? En het antwoord door hun zelf opgemaakt, was, hun orders op te volgen. Hierop nader zijnde voorgesteld, of men dan geen vierentwintig uur tijd kon hebben? Werd het antwoord niet alleen op dezelve als vorige wijze gegeven, maar men voegde daarbij een beklag over de omstandigheden waarin de stad zich bevond, alzo zeide de Rijngraaf: “dat hij kon verzekeren, dat die dag, elfduizend man Pruisische troepen met de militie in het kamp te Zeist zich zouden verenigen; dat zij tegen die verenigde

helden vloden daar geen vervolger was! En zo werd het gehele gebouw, waaraan zoveel jaren gearbeid is, in een nacht tot in de grond omver geworpen. De hoofden der landberoerders zijn ijlings gevlucht met het doodvonnis in hun consciëntie naar andere gewesten. Nederlands verdrukte erfstadhouder werd door hun ed. gr. mog. hersteld in al deszelfs hoge waardigheden en dadelijk verzocht “Naar ’s Hage te willen komen, ten einde met hun ed. gr. mog. alles aan te wenden tot behoud der provincie en herstel der waggelende constitutie en tot demping der vernielende tweespalt, de oorzaak van alle rampen”.⁶⁷ En hoe werd de teergeliefde vorst de vader des vaderlands⁶⁸ en weinige dagen daarna hare koninklijke hoogheid Nederlands moeder⁶⁹ benevens de vorstelijke spruiten, onder ’t gejuich van VIVAT ORANJE, waardoor de lucht weergalmde, ingehaald en met liefde en blijdschap tranen verwelkomd? Toen kon men zien en horen, wat de oprechte volksstem was⁷⁰ al verder, de edelen des volks werden weer op de stoelen der eer geplaatst.

macht niet bestand waren; dat de verdediging wel was ingericht tegen de macht van Willem de Vijfde, maar niet tegen een gecombineerde macht van Pruisen, welke zijn macht in drieën verdeeld had, namelijk door Gelderland naar Gorkum met vijf a zes duizend man, een gelijk getal naar Overijssel en elfduizend man naar deze provincie en stad. Dat hij buiten staat was, om met de macht die binnen deze stad was, een tegenmacht van zeventienduizend man af te wachten; en zo hij een dag vertoefde te vertrekken, dat wij ons dan bloot stelden, dat alle posten, zo aan deze als aan de overzijde van de Vecht, met vijandelijke troepen zouden bezet worden en alzo van Holland zouden afgesneden kunnen worden, dat de onzen naderhand geheel geen achterhoede zou overblijven”. Waarop wel nadere instanties tot een verdediging, hoe kort ook, werden gedaan, dan was daartegen geen andere oplossing dan de uitvoering van de gegeven orders, getekend door de heer Blok en dat een ieder zich wilde terugtrekken, dan daartoe zich moest in gereedheid maken, alzo niets zekerder was, dan de ogenblikkelijke nadering van de Pruisische troepen naar deze stad en de onmiddellijke uittocht en verlating van dezelve, van alles dat de wapenen kon dragen, met medevoering van zoveel geschut als mogelijk was en het onbruikbaar maken van al hetgeen men niet mee kon voeren.

Na dit alles uit de mond van de Rijngraaf, de heer Van der Burch, als door andere berichten vernomen was en dat geen verandering in de bepaalde orders kon uitgewerkt worden, heeft de Rijngraaf met de generaal Van der Burch de afgevaardigden verlaten.

Waarop de afgevaardigden uit de Collegiën van de burgerij, in de raad zijn binnen gestaan, nadat dezelve tot twee a drie reizen, daartoe gedurende de bezigheden met de Rijngraaf, verzocht waren geworden en hebben het gewerkte met de Rijngraaf Van der Salm, gecommuniceerd, inhoudende, “dat de uitmars alzo onveranderd bepaald zijnde, zij hun ed. gr. achtb. daarin niet anders konden adviseren dan, dat onmiddellijk, de burgerij behoorde opgeroepen te worden om daarvan kennis te geven en alzo de burgerij zelf te adviseren”. Zijnde het toen meer dan twaalf uur in de nacht, zodat ’t meer dan één uur werd, voordat hetzelfde kon uitgevoerd worden.

Daar deze schrikbare mare alom uitbarstte en een ieder alle voorbereidselen tot de algemene uitmars voor zijn oog zag en gewaar werd, bleef aan Utrechts raad en afgevaardigden niets over dan ogenblikkelijk partij te kiezen en door deze noodzakelijke en voor hun treffende verwijdering van de stad, dezelve en hun bezittingen vaarwel te zeggen en alzo bij duizenden, zoals zij gaan en staan; liever uit de stad te vertrekken, dan zich het slachtoffer te maken van een woede, waartegen zij niet bestaan konden enz.

⁶⁷ Zie de besluiten van de heren Staten van Holland en West-Friesland in haar ed. gr. mog. vergadering genomen op dinsdag 18 september 1787.

⁶⁸ 20 september 1787.

⁶⁹ 24 september 1787.

⁷⁰ Wat zeg ik! Zelfs diegenen die onlangs hadden uitgeroepen: “*Wat deel hebben wij aan David, ja geen erve hebben wij aan de zoon van Isai*” (2 Kronieken 10:16) riepen nu uit

's Heeren wegen konden van iedereen, zonder enige vreze voor de geweldenaars, veilig gebruikt worden. De dorpelingen werden van de drukkende overheersers verlost. De oude constitutie werd bij vernieuwing door allerlei ambtenaren, geestelijken, deken en leden der gilden en de schutterijen beëdigd. Wat zeg ik! Dezelve is nu door de gewenste gezegende alliantie met de hoven van Londen en Berlijn ⁷¹ en door de gewenste gezegende bondgenootschappelijke garantie nog ⁷² nader bevestigd!

Aanbiddelijke omwenteling! Wie had dezelve zo spoedig en zo gunstig kunnen verwachten? Wie moet niet in verwondering weg zinken en uitroepen: *Dit is van de Heere geschied en 't is wonderlijk in onze ogen!*

Hebben wij dan geen reden om te zeggen: *De Heere heeft grote dingen aan ons gedaan, dies zijn wij verblijd*⁷³. Hebben wij dan geen reden om deze onze rechtmatige blijdschap, deze dag, ter gelegenheid der heugelijke zevenendertigste verjaring van hare koninklijke hoogheid mevrouw de prinses van Oranje en Nassau, NEDERLANDS DEBORA, welke de Heere naar Zijn vrijmacht als een MIDDEL had willen gebruiken tot redding van 't zinkend vaderland, door een blij gejuich en prachtige feestelijkheden openlijk te vertonen? En vooral, daar de vaderen des vaderlands, hun ed. mog. de heren Staten 's lands van Utrecht, bij publicatie hiertoe ons vrijheid hebben gegeven. Welaan, laat ons dan blijde zijn. Ik zal u voorgaan. Laat ons juichen van ganser harte en uitgalmen: Lang leve NEDERLANDS DEBORA, hare koninklijke hoogheid, mevrouw de prinses van Oranje en Nassau!

Dan, geliefde toehoorders, ik moet u als weer bij vernieuwing dezelve zaken onder het oog brengen, die ik in de gedane leerreden op de 8^e maart u onder het oog gebracht hebt. Namelijk onze blijdschap moet binnen de palen blijven en niet buiten de publicatie van onze soeverein zich uitstrekken. Onze blijdschap, moet gematigd zijn en niet bevlekt worden door dronkenschap, losbandigheid, baldadigheid, vuile woorden en onreine zonden. Onze blijdschap moet een oprechte hartsverenigende en geen geveinsde blijdschap zijn. Onze blijdschap moet een christelijke blijdschap zijn, om blijde te zijn met de blijden. Maar vooral, onze blijdschap moet in God eindigen met hartelijke dankzeggingen, voor Zijn goedertierenheden aan 't lieve vaderland bewezen. En dus kom ik tot de:

C. Derde leer! 'De grote verplichting die dan op zulk een volk ligt, dat door de Heere verlost is. Namelijk Zijn wonderen te vertellen en Zijn Naam groot te maken en te verheerlijken'.

Heb ik nodig deze waarheid te betogen? Was dit niet van de oudste tijden af, de werkzaamheid der heiligen? Denk alleen aan Mozes, David, Josafat en anderen.

En laat ik uw aandacht alleen bepalen bij onze DEBORA. Zij wekt gans Israel op, iedereen in zijn betrekking, om voor deze gunstige en wonderdadige omwenteling God te loven.

Hoe groot is dan niet ook deze verplichting, om Nederlands God te verheerlijken? Het zij wij overdenken den ellendige en betreurenswaardige staat, waarin 't lieve vaderland zich bevonden had. 't Zij wij letten op 't MIDDEL dat de Heere naar Zijn vrijmacht had willen gebruiken tot redding van 't zinkend vaderland. 't Zij wij overpeinzen, de heugelijke en wonderdadige omwenteling in al dezelve omstandigheden en gewenste gevolgen, alles roept ons toe: LOOFT DEN HEERE! En vooral gij, die in de benauwde dagen, om bewaring, verschoning en uitredding tot God geroepen hebt, hoe groot is dan niet uw verplichting, om nu daar God uw verzuchtingen verhoort en uitkomsten geschonken heeft, Nederlands God te danken en te verheerlijken?

met bevende lippen: "Wij zijn uw o David! En met u zijn wij gij zoon van Isai! Vrede, vrede zij u en vrede uw helpers"! (1 Kronieken 12:18)

⁷¹ 15 april 1787.

⁷² 3 juli 1788. Door een plechtige deputatie aan zijne doorluchtige hoogheid overhandigd.

⁷³ Psalm 126:3

Dan, zullen wij recht danken? Onze dankzegging, moet geschieden, met ons hart; daar moet de dankbaarheid haar begin nemen, met een heilige verlegenheid, wat zullen wij de Heere vergelden voor al Zijn weldaden aan ons bewezen! Onze dankzegging moet geschieden met onze mond en tong als de echo van onze harten, om de Heere de eer te geven en te erkennen dat Hij het gedaan heeft. Onze dankzegging moet geschieden door onze daden en een heilige wandel, om voor des Heeren aangezicht te wandelen in het land der levenden. Maar vooral, onze dankzegging moet geschieden in den Naam van onzen Heere Jezus Christus. Buiten Christus kan onze dankzegging Gode niet aangenaam zijn. Komt dan geliefde toehoorders, laten wij onze harten verenigen en om den bekwaammakende Geest smeken, om Nederlands God recht te kunnen danken, *Geloofd zij de Heere de God Israëls van Eeuwigheid en tot in eeuwigheid en al 't volk zegge AMEN!*

Halleluja.

Nagezongen Psalm 105:24

Toelichting op de brieven.

Salomon Duijsch was aanvankelijk rabbijn in Hongarije. Door de Goddelijke leiding en voorzienigheid is hij uit de duisternis geleid tot het Licht; van het Jodendom tot het Christendom overgegaan. En dat wel door de krachtige werken van Gods Woord en Geest. Nadat hij op 25 juni 1767 in de Oude Kerk te Amsterdam werd gedoopt. Ontving hij de naam Christiaan. Vanaf nu heette hij Christiaan Salomon Duijsch. Duijsch kon zijn volksgenoten niet vergeten en heeft ook een boek aan hen geschreven. De titel luid: “Jeschugnat Israëel ofte Israëls Verlossinge en eeuwige behoudenis. Voorgesteld uit Gods Heilig Woord, gestaafd en bevestigd met de Talmud en de schriften der Oudste en vermaardste Rabbijnen, tot opwekking, overtuiging en bekeering van het in de vier hoeken der wereld verstrooide Israel”. Het eerste deel hiervan verscheen in 1769. Het 2^e deel in 1770. Na een aantal jaren, namelijk in 1793 kwam het 1^e stuk van het derde deel uit. Dit deel is omvangrijker dan de andere 2 delen bij elkaar.

In het eerste deel staat de opdracht: ‘Aan de in de vier hoeken der wereld verstrooide Israel en in het bijzonder aan de geleerde Rabbijnen en de heren Parnassijns van deze stad Amsterdam’. Hij schrijft het boek aan het Joodse volk en smeekt hen, ‘dat ik dit niet heb geschreven om u te ergeren, nee ik zoek uw eeuwig behoud’. Uit dit oogmerk schreef Duijsch dit boek. Duijsch deelde het derde deel in 2 stukken. Het eerste stuk werd uitgegeven. Het 2^e stuk is zover bekend nooit bij een drukker geweest. En misschien is Duijsch er wel nooit aan begonnen.

Duijsch verlangde dat de boeken hun uitwerking zou hebben. Hij hoopte dat de boeken als middel gebruikt zouden worden, ter opening van de zielsogen van het Joodse volk. In hoeverre dit werkelijk plaats heeft gevonden is onbekend. Wel zijn er in de vorm van diverse brieven reacties.

De eerste brief die hier weergegeven wordt is een brief van Ds. Duijsch aan de echtgenote van de burgermeester van Groningen. Ze heette Margaretha Theodore, baronesse Collot D’Escury. In deze brief schrijft ds. Duijsch iets over de uitwerking van zijn schrijven.

Het 2^e stuk bevat een viertal brieven tussen Ds. Duijsch en de Jood met de naam Peloni Almoni. Deze Joodse man schrijft een reactie op het boek ‘Israëls Verlossing’. Duijsch reageert hier weer op. Deze briefwisseling vond plaats in 1794. Een jaar na het verschijnen van het 3^e deel.

De brieven zijn zoveel mogelijk in de huidige spelling overgezet.

Korte toelichting op de brief die C.S. Duijtsch schreef aan de baronnes Collot D' Escury.

Op 24 januari 1791 ontving ds. Duijtsch een brief uit Groningen van de echtgenote van de burgemeester van die stad. Ze heette Margaretha Theodore, baronesse Collot D' Escury. Haar man, meneer Balthazar Daniël van Idsinga, was tevens lid van de Staten-Generaal. Deze brief is niet bewaard gebleven. Maar op 1 februari schreef ds. Duijtsch haar een uitvoerige antwoord. Deze brief wordt hieronder weergegeven. Uit deze brief kunnen we afleiden, dat de barones hem gevraagd heeft of hij haar iets wilde vertellen van een ontmoeting die hij gehad had met een Jood in een trekschuit, varende van Hoorn naar Amsterdam. Over deze ontmoeting en het gesprek had de barones gehoord en zij wilde er meer over weten. In zijn antwoordbrief licht Duijtsch de barones daar uitvoerig over in. Verder verteld ds. Duijtsch in deze brief wat over de uitwerking van zijn boek: 'Israëls verlossing en eeuwige behoudenis'. Ook schrijft hij het een en ander over zijn gemeente en zijn arbeid.

DE BRIEF

Weledelgeboren Mevrouw!

Op 't alleronverwachts werd ik maandag de 24ste Jan. verrast door uw edelgeborene's zeer gewaardeerde letteren van de 15de dito. Hoe bereidwillig ik ook was ze te beantwoorden, door de woensdagavondbeurt en de daarop volgende catechisaties werd ik verhinderd aan mijn verlangen te voldoen. Daar ik nu enige ogenblikken tijd vind, zal ik deze daarvoor gebruiken. Maar ik moet eerst aan uw edelgeb. 't een en ander meedelen.

Toen ik in het jaar 1769 nog in Amsterdam woonde en het eerste deel van Israëls verlossing en Eeuwige behoudenis, opgedragen aan de parnassijnen en rabbijnen aldaar, verschenen was, ontstond onder dat oude volk veel beroering. Velen onder hen eisten van de rabbijnen óf nadere verklaringen en oplossingen, óf ze moesten tegen mij schrijven en mij weerleggen. Daar zij het laatste niet konden doen, raakten zij omtrent het eerste in 't gedrang. Dat had zeer droevige gevolgen. Velen werden in de ban gedaan, anderen moesten vluchten en sommigen moesten het met de dood bekopen, gelijk voldoende bekend is van een joodse mevrouw en een juwelier. Het is mij te veel en het ontroert me nog te zeer om er over te schrijven.

Toen in het jaar 1770 het *Tweede deel* uitkwam, veroorzaakte dat weer nieuwe bewegingen, maar niet met die gewenste gevolgen waarnaar ik reikhalzend had uitgezien. Toen ik voor de studie naar Utrecht vertrokken was en na verloop van 7 jaren door de goede Voorzienigheid in deze talrijke gemeente in de heilige bediening geplaatst was, werd ik verhinderd het *Derde deel*, dat zeer veel werk vroeg, in 't licht te kunnen geven. Ondertussen hoorde ik menigmaal tot mijn innerlijke blijdschap, dat er onder mijn broeders naar het vlees, bewegingen waren en door velen het Nieuwe Testament gelezen werd. Verschillende malen kwamen zelfs zeer deftige Joden om mij te horen preken. Eens maakten wij een eigenaardig en zeer aandoenlijk geval mee. Twee zeer rijke Joden en een Joodse mevrouw hadden hier de godsdienstoefening bijgewoond en kwamen onder veel hartstochtelijke aandoeningen aan mijn huis en spraken met ons zeer uitvoerig over de godsdienst (oefening?). De genoemde mevrouw nam met tranen en zeer aandoenlijke woorden afscheid van mijn lief vrouwtje en kort daarna hoorden wij dat een van de twee Joodse heren, wonend te Londen, de christelijke godsdienst omhelsd had . . . Maar, om dan nu tot de zaak te komen en een antwoord te geven op het punt waarnaar u vroeg, het volgende.

De gepasseerde zomer ontving ik een brief van Mejuffrouw Schuyt, geb. Guthrie, wonende te Enkhuizen, met het vriendelijk verzoek haar uit liefde een bezoek te brengen en voor de weleerwaarde heer Esveld een preekbeurt te vervullen. Ik volgde als een blinde en voldeed aan dit verzoek. Toen ik daar de 31ste oktober gepreekt had, was ik voornemens de 3^e november te vertrekken. Maar mijn plannen werden verijdeld door een vriendelijk verzoek om vrijdagavond voor de weleerwaarde Esveld en de volgende zondagvoormiddag voor de weleerwaarde Tiedeman te preken. Toen ik zondag 7 november op de predikstoel kwam, zag ik achter in de kerk een van mijn broeders naar het vlees. Dat verwekte wel aandoeningen in mij, maar ik werd zeer geholpen. Onder 't preken over Hand. 5:30, 31 en 32⁷⁴ stroomden de woorden mij toe en ik verloor mijzelf als 't ware onder de prediking. Het was mij alsof ik stond in de vergadering van de Joodse Raad en met kracht als een levendige en sprekende getuige, de opstanding en verhoging van Jezus van Nazareth

⁷⁴ Hand. 5:30, 31 en 32: “De God onzer vaderen heeft Jezus opgewekt, Welken gij omgebracht hebt, hangende [Hem] aan het hout. Deze heeft God door Zijn rechter [hand] verhoogd [tot] een Vorst en Zaligmaker, om Israel te geven bekering en vergeving der zonden. En wij zijn Zijn getuigen van deze woorden; en ook de Heilige Geest, Welken God gegeven heeft dengenen, die Hem gehoorzaam zijn”.

verkondigde, mijn gezegende Borg en Verlosser, Die mijn voorvaderen gekruisigd hadden. Toen ik 's avonds in een godvruchtig gezelschap was en daar van de bovengenoemde Jood hoorde spreken, begon mijn hart opnieuw te zuchten tot de God van Israël om aan Zijn oude volk te denken en Zijn belofte, Hosea 3:4 en 5 te vervullen. Met mijn werk in Enkhuizen klaargekomen, vertrok ik 's maandags met blijdschap naar Hoorn. Daar preekte ik vrijdagavond (13 nov.) voor de weleerwaarde heer Verlooren en vertrok daarop om de volgende zondag in mijn gemeente te preken. Maar zie! in de hut zittend, zag ik een Jood! Mijn gedachten vermenigvuldigden zich in mij! Een Jóód op sabbat in de schuit! Was het niet dezelfde die te Enkhuizen in de kerk was? En ziedaar, ik sprak hem eindelijk aan: „Zoon van Abraham, reist gij op de sabbath!“ „Wel ja,“ was zijn antwoord, „hiertoe heb ik de vrijheid!“ „Vrijheid!“ hervatte ik, „wie heeft u die vrijheid gegeven?“ „Jezus van Nazareth“, zei hij, „Die verhoogd is tot een Vorst en Zaligmaker, heeft mij vrijgemaakt van de wet.“ Door dit treffend antwoord ontroerd en bemerkend dat het dezelfde Jood was, zei ik: „Ik ben nog niet voldaan, maar zeer begerig te vernemen, hoe zijt gij hieraan gekomen? Jezus van Nazareth is immers de Joden een ergernis!“ „Ja“, was zijn antwoord, „dit was Hij eertijds ook voor mij. Maar ik moet u een wedervraag doen: Was dan Jezus van Nazareth ook niet voor u een ergernis toen u nog rabbijn was? En nu predikt u diezelfde Jezus als de verhoogde Vorst en Zaligmaker!“ Mijn gemoed werd overstelpt en ik vroeg hem nogmaals: „Hoe zijt gij toch hieraan gekomen?“ Toen vertelde hij een zeer breedvoerig verhaal van ongeveer twee uur lang (en dus ondoenlijk om het uw edelgeb. mee te delen) betreffende de bewegingen, die nu 20 jaren geleden onder de Joden ontstaan zijn door 't lezen van *Israëls verlossinge*, de vervolgingen die velen hadden moeten ondervinden, de omstandigheden waarin hij zichzelf bevonden had en hoe hij eindelijk met veel anderen aan 't onderzoeken was gegaan, gezelschappen had georganiseerd, waar niet alleen de profetische boeken, maar ook het Nieuwe Testament gelezen werd. En wel met dat gevolg dat er een groot aantal, waaronder zelfs verscheidene rabbijnen, in de overtuiging zijn, dat volgens de voorzeggingen van de profeten, de bepaalde tijd van de komst van de Messias reeds lang voorbij was. Daar de moeilijkheden en tegenstrijdigheden in het Nieuwe Testament hen echter onoplosbaar voorkwamen, waren ze toch in het donker blijven zitten. Doch ze hielden aan in het onderzoek en in de gebeden tot de God van Abraham. „Maar wat mij betreft,“ zo vervolgde hij „hoe de moeilijkheden mij ook heen en weer slingeren, met betrekking tot de hoofdzaak ben ik overtuigd: Jezus van Nazareth moet de beloofde Messias zijn, Die volgens de voorzeggingen der profeten op de bepaalde tijd gekomen is, onze zonden gedragen heeft en Zijn ziel heeft uitgestort in de dood, volgens Jes. 53. En Hij is door de God onzer vaders opgewekt en verhoogd tot een Vorst en Zaligmaker.

En Deze verhoogde Vorst heeft ook mij vrijgemaakt van de wet! Als mijn ziel in Hem rust mag vinden, dan is 't voor mij sabbath!“ In verwondering wegzinkend, vroeg ik hem: „Wel mijn lieve broeder! hoe is het dan mogelijk dat gij in 't Jodendom kunt blijven?“ „Verschillende redenen,“ zo antwoordde hij, „zal ik u hiervoor noemen. Ten eerste word ik door de natuurlijke liefdesbanden van mijn lieve vrouw en 4 kinderen zo vastgehouden, dat het mij volstrekt onmogelijk is ze te kunnen verbreken. Ten tweede leef ik nog niet geheel zonder hoop met betrekking tot mijn lieve vrouw, dat zij ook eens overtuigd zal worden en met de kinderen mij zal volgen. Ten derde: ik kan, zolang ik in 't Jodendom blijf, nog nuttig zijn in de gezelschappen. En wie weet wat er nog gebeuren zal! Die gelooft, zal niet haasten.“

Zo in gesprek zijnde, naderden wij Buiksloot. „Dat spijt mij!“ zei hij, „maar ik zou graag willen, dat er één of twee van ons met u zouden mogen spreken en de moeilijkheden, die ze hebben, aan u voorleggen.“ „Wel,“ zo antwoordde ik, „dat zou mij uiterst aangenaam zijn.“ „Dat verblijdt mij,“ zei hij, „ik zal het aan de gezelschappen te kennen geven en met twee rabbijnen bij u komen.“ En hiermee beëindigde hij ons gesprek.

Ziedaar mevrouw! Een verhaal als antwoord op de vraag, door uw edelgeborene gesteld. Ach, mochten mijn ogen nog zien de vervulling van de belofte van Jer. 50:4 en 5. Wie zal

leven als deze dingen gebeuren! Laten wij veel in onze gebeden en smekingen voor de troon der genade aan dat oude volk, de beminden om der vaderen wil, denken! Dat de gezegende Jezus, Die verhoogd is tot een Vorst en Zaligmaker, Zich moge verheerlijken en Israël geven bekering en vergeving der zonden!

Wat mij betreft, de Heere ondersteunt mij bijzonder in het heilig dienstwerk en is met Zijn genade en Geest in het midden der gemeente. Aan de laatste (avondmaals) bediening is een man, die enige dagen tevoren in de grootste wanhoop als verzonken lag, in de volle ruimte gebracht! Onder de jeugd is zeer veel aandoening. Moge de Heere met zijn Geest doorwerken.

Van mijn twee studerende zoons te Utrecht verneem ik de alleraangenaamste berichten omtrent de grote vorderingen die ze maken. Wat zou het voor mij een blijdschap zijn mijn kinderen het zalig Evangelie te horen verkondigen! Dan zou ik wensen heen te gaan in vrede.

Nu dan, de algenoegzame Verbondsgod vervulle al de begeerten van uw ziel uit de volheid zijner Algenoegzaamheid! Hij zij een Bethel en een Pniël. Ik blijf na ootmoedig complement aan uw edelgeborene's waardige echtgenoot en liefde-groet aan allen die de Heere Jezus liefhebben, met alle hoogachting en liefde

Mijdrecht den 1 febr. 1791.

Weled. geb. mevrouwe
uw ed. geb. 's D(ienst)w(illige) dienaar
C.S. Duijtsch

't vriendelijk compliment van mijn lieve huisvrouw

N.B. Zodra ik bezoek mocht krijgen van de rabbijnen, waarnaar ik reikhalzend uitzie, zal ik de eer hebben zo spoedig als maar mogelijk is, uw edelgeborene deze aangename tijding mee te delen.

Nog een zaak van groot belang moet ik evenwel uw edelgeb. kort meedelen. De opperrabbijn te Amsterdam is reeds voor 3/4 jaar overleden; door protest van vele rabbijnen en anderen is echter besloten om tenminste de eerste 3 jaren geen opperrabbijn te beroepen! Een besluit, dat veel te denken geeft en de tijd zal 't leren, maar 't geeft mij althans veel moed.

Korte toelichting op de briefwisseling tussen de predikant C.S. Duytsch en Peloni Almoni.

Toen in 1793 het 3^e deel uitkwam van *Israëls Verlossing*, schreef kort daarop in Februari 1794 een Joodse man een reactie daarop aan Ds. Duytsch. Deze eerste brief is heel kort. De schrijver ondertekent de brief met Peloni Almoni.

Peloni Almoni is een Hebreeuwse uitdrukking die betekent: een zeker iemand. Wij zouden zeggen: N.N. (nomen nescio, een Latijnse uitdrukking die betekend: de naam weet ik niet). Deze Hebreeuwse uitdrukking komt voor in 1 Sam. 21:3, 2 Kon. 6:8 en Ruth 4:1

De schrijver wilde dus anoniem blijven. Om toch ondanks zijn anonimiteit bereikbaar te zijn, schrijft hij in zijn eerste brief in het slot: 'Zo het u behaagt, om over uw uitgegeven 'Derde deel, eerste stuk' briefwisseling met mij te houden, verzoeken alsdan deze in 't ligt te geven en mij te antwoorden.

Dit antwoord is ook bewaard gebleven en is kort daarna verschenen. Al in maart 1794 is de brief door Duytsch geschreven. In deze brief gaat Duytsch in op de bezwaren van de Jood tegen de christelijke religie. Maar de Jood is niet tevreden. Peloloni Almoni heeft de brief van Duytsch gelezen en daarop weer geantwoord. Deze brief is getekend 8 mei 1794. In deze brief schrijft hij dat hij enige dagen geleden Duytsch antwoord op zijn eerste brief bij de boekverkoper zag liggen. Hij deelt zijn brief in 4 paragrafen. Hij kan niet begrijpen hoe Duytsch toch de Drie-eenheid kan onderschrijven daar Mozes er toch geen uitleg over geeft. Ook weerlegt hij de stelling dat de Messias nog niet gekomen is. Deze brief die hij in Amsterdam schrijft is door Peloni Almoni in het licht gegeven. In is 'bij alle de boekverkopers en verder alom door de zeven Provinciën te bekomen'.

In de laatste brief die getekend is 26 juli 1794 gaat Duytsch redelijk uitvoerig in op de bezwaren van de Jood. Hij probeert hem te overtuigen van de waarheid der Christelijke religie. Hij noemt de Jood: 'Mijn Heer, Zoone Abrahams'. In 4 paragrafen die parallel lopen aan de vorige brief beantwoordt Duytsch de tegenwerpingen van de Jood.

De meeste toegevoegde noten zijn van C. S. Duytsch zelf. Sommige noten heb ik zelf toegevoegd. Deze zijn te onderscheiden door de toevoeging KJB als de noot door mijzelf geschreven is.

De puntjes die hier en daar staan zijn ook in de oorspronkelijke geplaatst. De brief is min of meer in de huidige spelling weergegeven zonder aan de inhoud te kort te doen.

(EERSTE BRIEF)

Joodse brief
Getekend
Peloni Almoni
Beantwoord door
C.S. Duytsch,
Predikant te Mijdrecht

Vrede zij de zeer eerwaarde en geleerde heer!
 Salomon Duytsch!

Ik heb het eerste stuk van het derde deel van 'Israëls verlossing en eeuwige behoudenis' aan ons geschreven, gelezen en met verwondering gezien dat u nog bij de aangenomen geloofsbelijdenis blijft en ons broederlijk vermaand en zoekt te overtuigen en op te wekken om ons Systema te veranderen. Maar aanmerkt gij niet de tijden die wij beleven? Straalt 't niet een iegelijk in de ogen dat Israëls verlossing nabij is? Daar de Christen Godsdienst zo verminderd, dat gehele natiën, deze varen laten en vernietigen! De Mohammedanen, laten hare gedachten zelfs varen omtrent Mohammed zijn leer! Zo schikt zich alles tot de komst van Vorst Messias! Die alleen Koning zijn moet. Gij zijt zelf een leraar der Joden geweest, en dus wel weet, dat Elia eerst komen moet. Ik vermaan u ook broederlijk om weder te keren tot 't Jodendom en te zeggen: *Wij zullen met ulieden gaan, want wij hebben gehoord dat God met ulieden is.* Zach. 8:23.

Zo het u behaagt, om over uw uitgegeven 'Derde deel, eerste stuk' briefwisseling met mij te houden, verzoeke alsdan deze in 't ligt te geven en mij te antwoorden.
 De eer hebbende mij te noemen.

Peloni Almoni

Den 24 februari 1794

(TWEEDE BRIEF)**MIJN HEER! ZOONE ABRAHAMS!**

Jehova, gebiede over u het leven en de vrede!

Hoe werd ik door uw geëerde letteren van den 24 februari 1794 op het alleronverwachtst verrast en in een diep gepeins gebracht! Welk een verschijnsel! Een brief van een mijner broederen naar het vlees, de beminden om der vaderen wil! En hoe werd mijn hart door blijdschap overstelpt, vernemende uit dezelve: “Dat u het eerste stuk, derde deel van Israëls verlossing en eeuwige behoudenis, door mij in ’t licht gegeven, gelezen hebt”. Mocht het Jehovah de God Abrahams met Zijnen zegen bekronen, dat u en ach! was het dat de ganse Joodse natie door het lezen van hetzelfde en de bewerkingen van de Heilige Geest tot een ware overtuiging mocht komen, om de God onzer vaderen, als de enigen waarachtige God en Jezus Christus Die Hij gezonden heeft, recht te leren kennen! Wat zou ik mij dan verblijden en stof vinden de God Israëls te danken en te verheerlijken. Mijn hart is dan bereid en zal mij dus spoeden een broederlijk antwoord u toe te zenden.

Ik heb uit uw geëerde brief bemerkt, “dat u het bovengenoemde werk lezende met verwondering gezien hebt, dat ik nog bij mij aangenomen geloofsbelijdenis blijf en uw natie broederlijk vermaan en zoekt te overtuigen en op te wekken om van hun Systema te veranderen”. Maar mijnheer, ik moet mij verwonderen over deze uw verwondering! Welke is toch de grond waarop dezelve rust? Heb ik dan u enige aanleiding tot zulk een verwondering gegeven? Is er dan niet in hetzelfde, de gronden van mijn aangenomen geloofsbelijdenis, volgens de zuivere leer der Christelijke kerk, zo omtrent den רִצּוֹן הַשְּׁלוֹם rasa haschiloosch, de grote verborgenheid der Heilige Drie-eenheid in het gemeen, als de Godheid des Zoons en des Heiligen Geestes in het bijzonder; als ook de eeuwige generatie des Zoons van de Vader en het eeuwig verbond der verlossing tussen de Vader en de Zoon, op een klare en zeer nadrukkelijke wijze uit Mozes en de profeten betoogd en zelfs ter overtuiging der Joodse natie, met menigvuldige woordelijke aanhalingen uit de Targumisten, het heilige boek Zohar en der oudste, beroemdste Rabbijnse geschriften nog nader gestaafd en aangetoond, dat dit geen nieuwe leer, maar de oude beproefde zuivere geloofsleer onzer Godvruchtige voorvaderen van Eden af is en dat wij op dezelfde wijze wensen zalig te worden gelijk als zij!⁷⁵ Wel Mijnheer, wat is toch de grond van uw verwondering, dat ik nog in mijn aangenomen geloofsbelijdenis blijf. Daar ik immers volgens de zuivere leer der Christelijke kerk alleen geloof, hetgeen vader Abraham geloofde en hem tot rechtvaardigheid gerekend werd!⁷⁶ En zie daar, alleen op deze vaste gronden, wens ik ook verder in mijn aangenomen geloofsbelijdenis, door Goddelijke genade te volharden tot het einde toe en volgens de belofte van Vorst Messias zalig te worden!

Dan, laat ik ter zake zelve overgaan. U vraagt mij: “Maar aanmerkt gij niet de tijden die wij beleven? Straalt het niet een iegelijk in de ogen dat Israëls verlossing nabij is? Daar de Christen Godsdienst zo verminderd, dat gehele natiën, deze varen laten en vernietigen? De mohammedanen laten hare gedachten zelfs varen omtrent Mohammed’ zijn leer! (En hieruit trekt u het gevolg) Zo schikt zich alles tot de komst van Vorst Messias Die alleen

⁷⁵ En dat Jezus van Nazareth door onze vaderen op Golgota gekruist, de Messias, de Zone Gods, de JEHOVAH ZIDKENU, de Heere onze gerechtigheid, de waarachtige God en het eeuwige leven zijn moet, zal ik volgens mijn belofte in het slot van het bovengenoemde werk, zo de Heere wil en wij leven, in het tweede stuk op dezelfde wijze uit Mozes en de profeten betogen, en zelfs ter overtuiging mijner broederen, met de oudste beroemdste Rabbijnse geschriften nader bekrachtigen.

⁷⁶ Zie het ‘eerste stuk, derde deel’ van ‘Israëls verlossing’. Pag. 112.

Koning zijn moet'! Wel mijnheer! Zoude ik als Christen en vooral als leraar der Christelijke gereformeerde kerk aan dit onverantwoordelijke verzuim mij schuldig maken, om niet te letten op de tekenen der tijden die bij beleven⁷⁷ door de heilige profeten en Jezus en Zijn apostelen zo duidelijk voorzegt? Zou ik niet aanmerken de tijden die wij beleven? Daar wij horen van oorlogen en geruchten van oorlogen; daar het ene volk tegen het andere volk opstaat en het ene koninkrijk tegen het andere! Zou ik niet aanmerken de tijden die wij beleven? Daar vossen de wijngaard bederven; ik bedoel de valse leraars (gelijk ook onder uw volk valse profeten zijn geweest) verderfelijke ketterijen bedektelijk invoeren. Door welke de weg der waarheid gelasterd word! Zou ik niet aanmerken de tijden die wij beleven? Daar spotters met God, met Zijn albesturende voorzienigheid, met Zijn Woord, met Zijn dienst, met Zijn beloften en bedreigingen, met dood en eeuwigheid, openlijk op een onbeschaamde wijze den spot drijven! Maar vooral, zou ik niet aanmerken de tijden die wij beleven? Daar een groot deel van het geestelijk Babel zichzelf zo verwoest! ... Hunnen valse godsdienst in de grond vernietigd!... En dus de tijd van Babels gehelen val in het Goddelijk Getuigenis voorzegt zo zichtbaar nadert, dat het beest en met hetzelfde, de valse profeet gegrepen en geworpen zal worden in de poel des verderfs! En waarlijk mijnheer! Als men de tijden die wij beleven recht aanmerkt, dan moet men volgens de voorzeggingen besluiten dat de gewichtige tijd aller tijden nadert, *dat de volheid der heidenen zal ingaan en gans Israel zalig worden!* Laat ik uw eigen woorden zelf gebruiken, "zo straalt het in ieders ogen dat Israëls verlossing nabij is en zich alles schikt tot de komst van Vorst Messias. Niet zoals Hij in Zijn eerste komst in het vlees gekomen is tot de verloren schapen van het huis Israëls, om te zoeken en zalig te maken dat verloren was; om aan de Goddelijke rechtvaardigheid voor de gegevene des Vaders te voldoen, de zonden te verzoenen en een eeuwige gerechtigheid aan te brengen. Neen mijnheer, maar Hij zal komen met Zijn Woord en Geest, gunst en genade, volgens de belofte Jes. 59:20: *En daar zal een Verslosser tot Sion komen, namelijk voor die, die haar afkeren van de overtredingen in Jacob spreekt Jehovah ! O! Zalige heugelijke tijd! Wie zal leven als deze dingen geschieden! Dan zal Vorst Messias volgens Zijn belofte over het huis Davids en*

⁷⁷ Helaas! Dit was het onverantwoordelijke verzuim, waaraan onze vaders in de welaangename tijd den welken zij beleefden; dat Jezus van Nazareth als de beloofde Messias onder hen verkeerde, op het allerhoogst zich hadden schuldig gemaakt! Dat zij wel het aanschijn der aarde en des hemels wisten te beproeven en uit de onderscheiden tekens, welke op de aarde of in de lucht gezien werden, omtrent de natuurlijke gevolgen, of er regen of hitte volgen zal, wel nauwkeurig wisten te oordelen, maar dezen tijd, den gewichtigste tijd aller tijden, daar zoveel voortekenen omtrent de tijd van Vorst Messias komst in de wereld, om Israel te verlossen met een eeuwige verlossing, de zonde te verzoenen en een eeuwige gerechtigheid aan te brengen, in de oude Godsspraken bepaald en zo duidelijk voorzegt, nu haar vervulling hadden, niet beproefden! Daar de tijd der zeventig jaarweken door Daniël voorzegt ten einde liep; en de scepter van Juda reeds geweken en in de handen van Herodes (een Idumeër) door de Romeinen gegeven was en bijgevolg de bepaalde tijd omtrent de komst van Silo Dewelke de volken zullen gehoorzamen, daar moest zijn, door hen niet opgemerkt werd; om volgens de voorzeggingen der profeten, te besluiten, dat Israëls verlossing nabij was en dat Jezus van Nazareth, Die de blijde boodschap verkondigde en Zijn Goddelijke leer met zoveel tekenen en wonderen bevestigde, de ware beloofde Messias zijn moest. Een onverantwoordelijk verzuim! Hetwelk hen ook tot een eeuwig verwijt en verzwaring van hun oordeel verstrekken zal! Herlees met aandacht wat hiervan reeds kortelijk is aangestipt, in het 'Eerste stuk, derde deel van Israëls verlossing' Pag. 52-54. En helaas! Aan ditzelve onverantwoordelijke verzuim, heeft zich de Joodse natie schuldig gemaakt, gedurende de tijd van 18 eeuwen hunner ballingschap, dat zij niet gelet hebben en nog niet willen letten op de tekenen der tijden!

over de inwoners van Jeruzalem uitstorten den Geest der genade en der gebeden en zij zullen Hem aanschouwen Dien zij doorstoken hebben; en zij zullen over Hem rouwklagen; als men rouwklage over enen enigen zoon; en zij zullen over Hem bitterlijk kermen, gelijk men bitterlijk kermt over enen eerstgeborenen! Zach. 12:10. Dan zullen de kinderen Israëls zich bekeren en zoeken Jehovah haren God en David haren koning; en zij zullen vrezende komen tot Jehovah en tot Zijn goedheid in het laatste der dagen! Hosea 3:5. Dan, ja dan zal die heerlijke belofte in vollen nadruk vervuld worden en Jehovah zal tot Koning zijn over de ganse aarde; ten dien dage zal Jehovah één zijn en Zijn Naam één! Zach. 14:9.

Ziet daar mijnheer! Uw gedane vraag kortelijk beantwoord. U begrijpt wel dat ik deze gewichtige stukken, in enen brief, alleen tot antwoord op uw geëerde brief dienende, niet verder kan uitbreiden; dan zou het geen brief, maar een geheel boekdeel moeten uitmaken. Ik heb alleen dezelve maar kortelijk aangestipt, om u onder het oog te brengen, hoe dat ik juist door een nauwkeurige oplettendheid omtrent de tijden die wij beleven, in mijn aangenomen geloofsbelijdenis, rustende op het vaste Fundament van het Goddelijke Getuigenis, op het nadrukkelijkste nog nader bevestigd worde. Daar alles wat er in, of omtrent de kerk gebeurd is, nu gebeurd en nog verder gebeuren zal, alleen is, en zijn zal de vervulling der voorzeggingen van de Heilige profeten, Jezus en Zijn apostelen! Zoekt in het Boek des Heeren en leest, niet een van dezen zal er feilen! Wie is wijs? Die bekenne ze! Want des Heeren wegen zijn recht! In het laatste der dagen zult gij daarop letten!

Mijnheer zegt verder in uw geëerde brief: “Gij zijt zelf een leraar der Joden geweest en dus wel weet dat Elia eerst komen moet”. Zeker mijnheer! Gedurende de tijd dat ik een leraar der Joden geweest ben, wist ik zeer wel, dat Elia wel eerst komen moest; maar nu door Goddelijke genade een Christen, ja een leraar der Christelijke Gereformeerde kerk zijnde, geloof ik volgens het Goddelijk getuigenis dat Elia gekomen is en zij, (namelijk onze voorvaderen) hebben hem niet gekend, doch zij hebben aan hem gedaan, al wat zij hadden gewild! Dan deze gewichtige waarheid, zal in het ‘tweede stuk, derde deel’, van ‘Israëls verlossing’ zelfs uit de oudste en beroemdste Rabbijnse schriften, ter overtuiging der Joodse natie, met nadruk betoogd worden.

Uw Broederlijke vermaning: “om weder te keren tot het Jodendom en te zeggen: *wij zullen met ulieden gaan, want wij hebben gehoord dat God met ulieden is. Zach. 8:3*” Neem ik in broederlijke liefde aan; en ik moet u getuigenis geven, dat gij een ijver tot God hebt maar, (neemt het mij niet kwalijk en waarlijk het spijt mij dat ik er moet bijvoegen,) zonder verstand! Want ik moet al weer vragen: op welke grond rust ook deze uw broederlijke vermaning? Is dit waarheid dat *God met ulieden is*? Helaas! Verbergt Jehovah Zijn aangezicht niet voor ulieden! Is Jehovah niet van u geweken? En is dan Israel tot den huidige dag toe, niet overgegeven aan de verharding van hun hart? Hoe zou men dan kunnen zeggen: *God is met ulieden*! En boven dit alles heeft u dan vooraf bondig betoogt en mij overtuigt dat ik dat ik van de zuivere oude geloofsleer onze vaders ben afgedwaald? Heb ik dan niet (gelijk reeds gezegd is,) in het bovengenoemde werk het tegendeel breedvoerig aangetoond, dat mijn aangenomen geloofsbelijdenis, volgens de zuivere leer der Christelijk Gereformeerde kerk, alleen rust op het vaste Fundament van het Goddelijke Getuigenis? Wel mijnheer! Waarop is toch deze uw broederlijke vermaning gegrond? En zou ik nu, daar ik door Goddelijke genade, de tijd van 28 jaren, de weg der zaligheid hebben leren kennen en bewandelen, den rechte weg verlaten? Zou ik nu als een hond wederkeren tot zijn uitbraaksel en als een gewassen zeug tot de wenteling in het slijk? Zou het dan niet beter voor mij zijn, dat ik de weg der gerechtigheid niet gekend had, dan dien gekend hebbende, weder van dezelve af te dwalen en te verlaten? Ja zou het dan voor mij niet beter zijn, dat ik nooit geboren was? Neen mijnheer! Jehovah ! Mijn getrouwe Verbondsgod, Die mij lief gehad heeft met een eeuwige liefde en daarom mij getrokken heeft met goedertierenheid! Die mij bij de rechterhand gevat, tot hiertoe zo

wonderlijk geleid en bewaard heeft, dat ik door genade ben die ik ben; zal mij ook verder leiden naar zijn raad en bewaren door Zijn kracht, dat ik getrouw zal blijven tot de dood toe; en dan zal Hij volgens Zijn belofte, mij geven de kroon des levens.

Het voorstel in uw slot van uw geëerde brief, waar u zegt: “Zo het u behaagt om over uw uitgegeven ‘Derde deel, eerste stuk’ briefwisseling, met mij te houden, verzoeken alsdan deze in het licht te geven; en mij te antwoorden”, is mij zeer aangenaam. Ja het is mij tot zonderlinge blijdschap, om met één van ’t oude volk openlijk briefwisseling te houden. Ach! mocht dit ook noch tot een gezegend einde dienen! En ziedaar mijnheer, hetgeen in mij is, is volvaardig, om zoveel de tijd mij toelaat aan uw begeerte te voldoen. En tot dit einde, wordt deze uw brief, met mijn antwoord, volgens uw vriendelijk verzoek, door mij in het licht gegeven.

Blijve met alle hoogachting!

MIJNHEER!

Uw dienaar en heilwensende
Broeder naar het vlees
C.S. Duytsch.

Mijdrecht,
Den 12 maart, 1794

(DERDE BRIEF)

**Joodse brief
Getekend
Peloni Almoni
Aan
C.S. Duytsch,
Predikant te Mijdsrecht**

Gedrukt te 1794 te Amsterdam

Vrede zij de zeer eerwaarde en geleerde heer!
Salomon Duytsch!

Enige dagen geleden, vond ik alhier bij een boekverkoper, uw antwoord, op mijn brief aan u geschreven in dato 24 februari 1794, door u op mijn verzoek in 't licht gegeven, waarop deze dient tot antwoord.

Ten hoogste aangenaam was mij het slot van uw brief, om met mij, als een waar Israëliet, die de vaderlijke godsdienst op 't allerhoogste waardeert, in openlijke briefwisseling te willen treden! Ik zal alleen mij vergenoegen, deze weinige aanmerkingen, op uw antwoord, u onder ogen te brengen.

I

Voor eerst. "U verwondert zich over mijn verwondering en vraagt: welke is toch de grond waarop dezelve rust? Heb ik dan u enige aanleiding tot zulk een verwondering gegeven".... Maar mijnheer, heb ik geen grond en heeft u mij geen aanleiding tot zulk een verwondering gegeven? Waar is toch dit door u (geschreven) geloofstuk van de DRIE-EEN-HEID, waarover u een geheel boekdeel aan onze natie heeft geschreven, in Mozes en de profeten met duidelijke woorden te vinden? U zoekt wel gelijk alle MINIM⁷⁸, van de oudste tijden af gedaan te hebben, dit zogenaamde geloofstuk, door verschillende plaatsen uit Mozes en de profeten in 't afgetrokkene te betogen; dat er van God gesproken wordt in het meervoudig getal; op andere plaatsen weer van onderscheidene Personen; en dan weer op andere plaatsen van drie Personen enz. enz. ... En uit al deze plaatsen tezamen genomen, wilt u dit zogenoemde geloofstuk betogen en onze natie (was het mogelijk) op een dwaalweg te brengen ... Doch mijnheer, bedenk eens; indien een Jood en vooral een eenvoudige Jood, alle de door u aangehaalde plaatsen leest, zal hij deze waarheid in dezelve kunnen vinden? ... Kan hij door dezelve tot overtuiging komen van dit zogenoemde geloofsstuk? Laat ik uzelf tot getuige roepen; hoelange tijd bent u Joodse Rabbijn geweest en hoe menigmaal heeft u deze aangehaalde plaatsen gelezen; heeft u dit zogenoemde geloofsstuk in dezelve ooit kunnen vinden? ... Maar daarenboven, indien dit zogenoemde geloofsstuk waarachtig was; zou Mozes die de zuivere Godsdienst en geloofsleer aan onze vaders zo nadrukkelijk geleerd en op hun hart gedrukt heeft, om de ware God te kennen en te dienen, dit geloofsstuk niet met ronde woorden geleerd hebben? ... Zou hij dan niet gezegd hebben: *Hoort Israel de Heere onze God is een drie-enig God, Één Wezen bestaande in drie Personen...* Maar 't tegendeel Deut. 6:4: *Hoort Israel, Jehovah onze God is een enig Jehovah !* .. En derhalve een krachtig bewijs, dat dit zogenoemde geloofsstuk door u laatst in 't licht gegeven boek betoogt, volstrekt strijdig is

⁷⁸ (Noot, niet van Duytsch) Degenen die niet tot het Joodse volk toebehoren worden ook wel 'minim' genoemd. KJB

tegen de leer van Mozes... Mijn verwondering is dus wel gegrond over het blijven volharden in uw aangenomen geloofsbelijdenis.

Ten tweeden. Dit zogenoemde geloofsstuk strijd ook tegen de reden Kunt u of een mens in de wereld dit begrijpen? .. Één Wezen bestaande in drie Personen! En is dit niet de grootste dwaasheid te geloven, hetgeen men niet kan begrijpen? ... Neen mijnheer, wij zijn redelijke mensen ... En strijd dit zogenoemde hoofdstuk volstrekt niet tegen het gezond verstand? .. Ik vind in het gemelde boek deze woorden: “De Zoon is gegenereerd van de Vader en de Heilige Geest gaat uit door blazing van de Vader en de Zoon”! Kan dit in de Godheid, een oneindig volmaakte Geest zijnde, begrepen worden? .. Ja volgens uw eigen leer zou immers, noch de Zoon, noch de Heilige Geest, zo eeuwig niet kunnen zijn, als de Vader eeuwig is, hoe zou dan de Zoon en de Heilige Geest, waarachtig God kunnen zijn? Mijnheer, neem het mij niet kwalijk, bent u dan geheel met blindheid geslagen, of van uw zinnen beroofd? Waarlijk ik moet met reden zeggen: uw geleerdheid heeft u tot razernij gebracht!

Ten derde. Ik zou nog ten overvloede, uit het zogenoemde Evangelie, hetwelk vele van onze natie ook lezen, kunnen betogen dat dit door u breedvoerige beredeneerd geloofsstuk, volstrekt strijdig is; maar laat ik hiervan afstappen, dit zal ik sparen tot een andere tijd en gelegenheid. ...

II

Hetgeen u als christen en vooral als leraar der Gereformeerde kerk aanmerkt, aangaande de tijden die wij beleven, “Omtrent de vossen die de wijngaard bederven enz. De spotters met God en Zijn Woord enz. Dat een groot deel van ’t geestelijk Babel zichzelf verwoest en hun valse godsdienst in de grond vernietigd; en dat dus de tijd van Babels gehelen val zo zichtbaar nadert”enz. Wil ik wel bekennen, niet recht te kunnen vatten, wie u door die vossen, spotters en geestelijk Babel eigenlijk bedoeld? .. U moet zich als christen en vooral als leraar der Gereformeerde kerk, in de beantwoording van een Joodse brief, omtrent zulk een gewichtig stuk, met klaardere woorden uitdrukken; opdat dezelve, niet alleen door mij, maar door een ieder, die dezelve mocht lezen, duidelijk verstaan kan worden. Evenwel, hoe onvatbaar dat ik voor u eigenlijke bedoeling ben, nochtans de tijden die wij beleven, door u zo stiptelijk aangemerkt, zijn zelfs krachtige bewijzen, dat de Messias nog niet gekomen is.... Immers zal de Naam van de Messias waarmee men Hem noemen zal, zijn, Vrede Vorst, Jesaja 9:5. En volgens de voorzegging der heilige profeten, zullen na de komst van de Messias geen oorlogen meer plaats hebben, ziet Jesaja 2:4. *En Hij (namelijk de Messias) zal richten onder de heidenen, en bestraffen vele volkeren, zij zullen hare zwaarden slaan tot spaden en haar spiesen tot sikkels, het ene volk zal tegen het andere geen zwaard opheffen, nog zij en zullen geen oorlogen meer leren.* En zo wordt ook de vredestaat na de komst van de Messias met nadruk voorzegt door de profeet Hosea 2:17. *En Ik zal te dien dage een verbond voor hen maken met het wild gedierte des velds, en met het gevogelte des hemels, en het kruipend gedierte des aardbodems; en Ik zal den boog, en het zwaard, en den krijg van de aarde verbreken, en zal hen in zekerheid doen nederliggen...* Dit zijn de duidelijke voorzeggingen der profeten mijnheer; wanneer zijn dezelve vervuld? ... En hoe kan dan volgens uw oplettendheid, omtrent de tijden die wij beleven, de Messias reeds gekomen zijn? En wat meer is, na de komst van de Messias zullen geen spotters met God en Zijn Woord meer zijn, maar volgens de voorzeggingen der profeten, *zal de aarde vol kennis des Heeren zijn, gelijk de wateren de bodem der zee bedekken*, Jesaja 11:9. .. *En zij zullen niet meer, een iegelijk zijn naaste, en een iegelijk zijn broeder, leren, zeggende: Kent den HEERE! want zij zullen Mij allen kennen, van hun kleinste af tot hun grootste toe, spreekt de HEERE*; Jer. 31:34. En hoe kan dan volgens uw oplettendheid, omtrent de tijden die wij beleven, daar spotters met God en Zijn Woord openlijk op een onbeschaamde wijze de spot drijven, de Messias reeds gekomen zijn? ... En nog meer, na de komst van de Messias, zal geen valse godsdienst, nog afgoden meer

plaats hebben, maar *al de koningen zullen voor Hem nederbuigen en alle heidenen zullen Hem dienen* Psalm 72:11. Ziet ook de voorzegging van Zach. 13:2: *En het zal te dien dage geschieden, spreekt de HEERE der heirscharen, dat Ik uitroeien zal uit het land de namen der afgoden, dat zij niet meer gedacht zullen worden; ja, ook de profeten, en den onreinen geest zal Ik uit het land wegdoen.* Hoe kan dan volgens uw oplettendheid, omtrent de tijden die wij beleven, dewelke volstrekt strijdig zijn, tegen de voorzeggingen der profeten, de Messias reeds gekomen zijn? .. Maar het tegendeel blijkt uit de tijden die wij beleven (gelijk ik reeds in mijn eerste brief aangemerkt heb) dat Israëls verlossing nabij is enz. ...

III

Op pag. 13 zegt u op mijn gedane vraag: “zeker mijnheer, gedurende de tijd dat ik een leraar der Joden geweest ben, wist ik zeer wel, dat Elia wel eerst komen moest; maar nu door Goddelijke genade een Christen, ja een leraar der Christelijke Gereformeerde kerk zijnde, geloof ik volgens het Goddelijk Getuigenis, dat Elia gekomen is en zij (namelijk onze voorvaderen) hebben hem niet gekend, doch zij hebben aan hem gedaan, al wat zij hebben gewild” ... Maar mijnheer, hoe kunt u geloven, dat Elia reeds gekomen is? Wanneer is dit gebeurd en zouden onze vaderen hem niet gekend hebben? Daar Elia volgens de voorzegging van de profeet Maleachi 4:5 en 6. *Het hart der vaderen tot de kinderen wederbrengen en het harte der kinderen tot haar vaders!* Wanneer is dit gebeurd? U voegt er wel aanstonds bij: “Van deze gewichtige waarheid, zal in ‘t ‘Tweede stuk, derde deel’ van ‘Israëls verlossing’, zelfs uit de oudste en beroemdste Rabbijnse geschriften, ter overtuiging der Joodse natie met nadruk betoogd worden”. Ik wil wel bekennen, dat u mij door dit korte bijvoegsel, zeer nieuwsgierig gemaakt hebt, om dit gewichtige stuk, uit onze eigen Rabbijnse geschriften betoogd te mogen zien! Nooit zal dit kunnen gebeuren! Ik beschouw dit bijvoegsel alleen maar als een uitvlucht, omdat u geen kans zag, deze mijn gedane vraag, omtrent Elia met reden te kunnen beantwoorden, zo min als u ooit zal kunnen beantwoorden aan uw gedane belofte pag. 7 in de noot letter A omtrent Jezus van Nazareth.

III

U vraagt verder pag. 13 op mijn gedane broederlijke vermaning, om tot het Jodendom weder te keren en te zeggen: *Wij zullen met ulieden gaan, want wij hebben gehoord dat God met ulieden is.* Zach. 8:3. “Is dit waarheid dat God met ulieden is”. Enz. Het is waar mijnheer, dit moet ik (tot mijn leedwezen) toestemmen, dat in vele opzichten van onze natie, gedurende onze tegenwoordige ballingschap, niet gezegd kan worden, dat God met ons is; in vergelijking der voorgaande tijden, toen wij onze koningen, priesters, offeranden en plechtige tempeldienst hadden, daar wij thans verstrooid, veracht en een onderdrukt volk onder alle natiën zijn; maar in zeer veel opzichten, kunnen wij evenwel zeggen, dat God met onslieden is! Waar is toch zulk een volk op de ganse aardbodem te vinden, waarvan men zeggen kan, dat God met hunlieden is, als van onze natie? Wij zijn verstrooit, in de vier hoeken der aarde en nochtans blijven wij een volk op onszelf, zonder vermengt te worden met andere volkeren! Onder alle verdrukkingen, vervolgingen, bloedstortingen, die onze natie gedurende onze ballingschap in Polen, Hongarije, Oostenrijk, Bohemen, Duitsland, Frankrijk, Engeland, Spanje, Portugal, etc. door de Christenen zijn ondergaan, evenwel onze natie is een groot en talrijk volk gebleven, tot den huidige dag toe, wier zaad nog is, als het zand aan de zee en de sterren aan de hemel, volgens de belofte Gods aan vader Abraham gedaan! Is dit geen doorslaand bewijs dat God met onslieden is!

Deze weinige aanmerkingen mijnheer, omtrent uw antwoord op mijn eerste brief, vond ik mij verplicht u onder 't oog te brengen en verzoek volgens uw gedane belofte een spoedig antwoord en geen duistere uitdrukkingen in te vlechten.

De eer hebbende, mij te noemen
Uw gewezen broeder
Peloni Almoni

Amsterdam den 8 mei 1794.

(VIERDE BRIEF)

Tweede
Joodse brief
Getekend
Peloni Almoni
Beantwoord door
C.S. Duytsch,
Predikant te Mijdrecht

MIJNHEER! ZOONE ABRAHAMS!

Uw tweede brief van de 8^e mei 1794 heb ik ontvangen en zal dus volgens belofte omtrent uw vriendelijk verzoek mij spoeden, uw aanmerkingen op mijn antwoord van uw eerste brief, zo kort doenlijk is te beantwoorden en het voetspoor der gemaakte verdelingen in de brief door u in den druk uitgegeven, waarin u ook enige veranderingen gemaakte heeft, zoeken in het oog te houden, om dezelve te volgen.

I

De eerste verdeling behelst drie tegenwerpingen, omtrent het gewichtigste geloofsstuk der heilige Drie-eenheid, door mij in het uitgegeven werk aan uw natie, uit Mozes en de profeten betoogt en ter hunner overtuiging door de verklaringen der oudste en beroemdste Rabbijnse schriften nader bekrachtigd.

Tegenwerpingen, die reeds zo oud zijn als het boek CHIZUK EMUNA, geschreven door Rabbi Isak Ben Abraham en het boek NIZACHON geschreven door Rabbi Lipman, ⁷⁹ waarin niet alleen dit, maar de ganse Christelijke Godsdienst op het allerhevigst bestreden werd. ⁸⁰ Echter vind ik mij verplicht dezelve, door u bij vernieuwing als uw eigen wapenen gebruikt, om dit gewichtig geloofsstuk zoveel u doenlijk is te bestrijden, met nadruk te beantwoorden.

Mijnheer vraag: “heb ik geen grond en heeft u eerwaarden mij geen aanleiding tot zulk een verwondering gegeven? Waar is toch dit uw geloofsstuk van de Drie-eenheid waarover u een geheel boekdeel aan onze natie geschreven heeft, in Mozes en de profeten met duidelijke woorden te vinden? U zoekt wel gelijk alle de MINIM van de oudste tijden af gedaan hebben, dit zogenoemde geloofsstuk, door verschillende plaatsen uit Mozes en de profeten in het afgetrokkene te betogen; dat er van God gesproken werd in het meervoudig getal; op andere plaatsen weer, van onderscheidene Personen; en dan weer op andere plaatsen van Drie Personen enz. En uit al deze plaatsen tezamen genomen, wilt u zogenoemde geloofsstuk betogen en onze natie (was het mogelijk) op een dwaalweg te

⁷⁹ In het jaar 5219 na de schepping der wereld, dat is in het jaar 1458, volgens de telling der nazireeërs, volgens de aantekening van Rabbi David Ganz in zijn boek ZEMACH DAVID I deel pag. 30 Col. 1.

⁸⁰ Uit welke stinkende bronwel, de Socinianen, al het slijk en modder geput en hun tegenwerpingen woordelijk overgenomen hebben; en zo als ook de zogenoemde nieuwe verlichters, Jozef Priestly en andere dwaalgeesten hun voetspoor volgen, met deze oude reeds lange versleten Joodse vodden zich nu versieren, met dezelve als een nieuw licht pronken en dit hoofdstuk en de ganse Christelijke Godsdienst op het allerhevigst bestrijden.

brenge". Wel zoon Abrahams! Ik zal deze uw redenering niet breedvoerig zoeken te betwisten, maar alleen dit weinige u onder het oog brengen.

U ontkent dan niet (en derhalve een volkomen stilzwijgende toestemming,) dat er in Mozes en de profeten met nadruk van God gesproken wordt in het meervoudig getal, van onderscheiden Personen, ja van drie Personen en wel met name van Vader, Zoon en Heilige Geest en dat deze drie Personen, aan welke Goddelijke Namen, Eigenschappen, Werken en Eer worden toegeschreven, Goddelijke Personen moeten zijn, zoals door mij in het uigegeven werk aan uw natie breedvoerig betoogd is. Want anders moest dit uw eerste en voornaamste werk geweest zijn, om in uw tweede brief, de bewijsplaatsen uit Mozes en de profeten ter bekrachtiging van deze GRONDWAARHEDEN door mij aangehaald, waarop (volgens uw zeggen) mijn gehele betoog rust, met kracht te ontzenuwen en met nadruk te betogen, dat uit deze aangehaalde schriftuurplaatsen, niet bewezen kan worden, hetgeen ik gepoogd heb te bewijzen. En zeker door zulk een betoog (indien het u doenlijk was) zou u het gehele betoog door mij voorgesteld, omver geworpen en de overwinning behaald hebben. Dan, dit kon u niet ondernemen; de aangehaalde bewijsplaatsen zijn al te klaar en zelfs door de verklaringen der oudste en beroemdste Rabbijnse geschriften, voor welke uw natie de hoogachting heeft, nader bekrachtigd. Oordeel nu zelf; kunt u deze grondwaarheden niet betwisten en moet u dezelve niet stilzwijgend toestemmen? Hoe kunt u dan als een ware Israëliet evenwel het geloofsstuk der Heilige Drie-eenheid nog zoeken te bestrijden en mij als een der MINIM, die uw natie zoekt, (was het mogelijk) op een dwaalweg te brengen, met een zwarte kool tekenen? Daar het ganse betoog omtrent dit gewichtig geloofsstuk, alleen rust op Mozes en de profeten! Neen, zoon Abrahams! God is mijn getuige, *de toegenegenheid mijns harten en het gebed dat ik voor Israel doe, is tot haar zaligheid!* Al mijn pogingen zijn alleen, om mijn broederen die mijn maagschap zijn naar het vlees en helaas van de zuivere leer des geloofs onzer Godvruchtige voorvaderen zijn afgedwaald, was het mogelijk op den rechte weg, de weg der zaligheid in het Goddelijk Getuigenis geopenbaard, te brengen; om den God onzer vaderen als den Drie-enige God, één Goddelijk Wezen, bestaande in drie Personen, Vader, Zoon en Heilige Geest, recht te leren kennen! Dan, laat ik verder gaan.

U laat er nog op volgen: "Doch mijnheer, bedenkt eens; indien een Jood en vooral een eenvoudige Jood, al de door u aangehaalde Schriftuurplaatsen leest, zal hij deze waarheid in dezelve kunnen vinden?

(En om deze vraag nader aan te dringen, voegt u nog bij.) Laat ik u zelf tot getuige roepen; hoelange tijd bent u Joodse Rabbijn geweest en hoe menigmaal heeft u deze aangehaalde bewijsplaatsen gelezen; heeft u dit zogenoemde geloofsstuk in dezelve ooit kunnen vinden?" Dit moet ik volkomen toestemmen en ik wens het ook tot roem van vrije genade openlijk met schaamte te belijden. Ja mijnheer, zo blind was ik helaas in mijn onbekeerde staat! Ik was van nature gelijk alle mensen, een blindgeborene! En dus, al was ik een Rabbi in Israel, ik kende God niet en ik kende mijzelf niet, dat ik zo blind was! 'Er lag een deksel op mijn hart onder het lezen van het Oude Testament' en dus bleef deze grote verborgenheid des geloofs voor mij, als een blinde leidsman der blinden verborgen. En even zo is het ook gesteld niet alleen omtrent een eenvoudige Jood, maar zelfs omtrent de geleerdste Rabbijnen onder uw natie. *Tot de huidige dag toe, wanneer Mozes gelezen wordt, ligt het deksel op haar hart!* En hoe wijs zij ook in haar eigen ogen zijn, hun verstand is verduistert en hun ogen zijn gesloten, dat zij het klare licht der waarheid in Mozes en de profeten schijnende, niet kunnen zien! Ja zij zijn helaas van nature zo blind, dat zij haar blindheid niet kunnen zien en gemeenlijk zouden vragen, *zijn wij dan ook blind?* Is het dan wonder mijnheer, dat een Jood en al was het zelfs een geleerde Jood, de aangehaalde bewijsplaatsen in Mozes en de profeten lezende, deze grote geloofsverborgenheid der Heilige Drie-eenheid in dezelve niet kan vinden? Maar zou daarom een Jood, omdat hij wegens zijn natuurlijke aangeboren blindheid deze geloofsverborgenheid in het Goddelijk Getuigenis geopenbaard niet kan zien, durven

ondernemen dezelve te bestrijden? Dit zou immers een dwaze onderneming zijn! Even als in het natuurlijke, wanneer een blindgeboren mens zou willen ondernemen te bestrijden dat er een zon is, omdat hij wegens zijn aangeboren blindheid dezelve, noch haar lichtgevende stralen niet kan zien!

Dan, u trekt eindelijk het zwaard geheel uit de schede, in volle verwachting de overwinning te behalen! “Maar daarenboven (zegt u) indien dit zogenoemde geloofsstuk waarachtig was, zou Mozes die de zuivere Godsdienst en geloofsleer aan onze vaders zo nadrukkelijk geleerd; en op hun hart gedrukt heeft, om de ware God te kennen en te dienen, dit geloofsstuk niet met ronde woorden geleerd hebben? Zou hij niet gezegd hebben: Hoor Israel de Heere onze God, is een Drie-enig God, één Wezen bestaande in drie Personen! ... Maar integendeel zegt hij Deut. 6:4: *Hoort Israel, Jehovah, onze God is een enige Jehovah!* En derhalve krachtig bewijs, dat dit zogenaamde geloofsstuk, door u laatst in het licht gegeven boek betoogt, volstrekt strijdig is tegen de leer van Mozes! Mijn verwondering is dus wel gegrond over het blijven volharden in uw aangenomen geloofsbelijdenis!” Laat ik vooraf uw gedane vraag (waarop uw valse getrokken sluitreden rust,) met een wedervraag beantwoorden.

Ik veronderstel op goede gronden, dat u als een ware Israëliet die voorgeeft de vaderlijke Godsdienst op het hoogste te waarderen, de wederopstanding der doden met uw ganse hart geloofd. Trouwens, dit is het laatste van uw dertien geloofsartikelen⁸¹, (en dagelijks door iedere Israëliet na het eindigen van het morgen gebed met de hoogste eerbied en aandacht opgezegd moet worden). “Ik geloof door een waarachtig en een volkomen geloof, dat er zijn zal een wederopstanding der doden, op zulk een tijd, die God den Schepper behagen zal, Zijn Naam zij geloofd en Zijn gedachtenis zij hoog geprezen tot in alle eeuwigheid en altoos”. En de volstreckte noodzakelijkheid van dit geloofsartikel tot Zaligheid te geloven, geeft zelfs den Talmoed zeer nadrukkelijk op, in het Tract. Sanhedrin Cap II Pag. 90. Alwaar uw Rabbijnen zeggen: “Deze zijn het die, die geen deel hebben aan de toekomstige wereld, (namelijk het eeuwige leven) die de opstanding der doden loochent, enz.”⁸² Zeer wel. Maar mijnheer, wanneer nu een Sadduceeër uw eigen zwaard uit uw hand wrong om u te bestrijden en met dezelve tegenwerping u mocht aanvallen; “indien dit zogenoemde geloofsstuk waarachtig en volstrekt noodzakelijk tot Zaligheid om te geloven, zou Mozes, onze voorvaders dit geloofsstuk van de opstanding der doden niet met ronde woorden geleerd hebben? Maar waar is toch dit in de vijf boeken van Mozes te vinden? Dus, dit geloofsstuk is volstrekt vals en strijdig tegen de leer van Mozes”! Hoe zou u toch als een waar Israëliet, die zo ijvert voor de vaderlijken Godsdienst, zich kunnen verweren om dezelve bondig op te lossen? Zou u, of enige van uw Rabbijnen wel in staat zijn, een enige bewijsplaats met ronde woorden uit de boeken van Mozes te kunnen aanwijzen, om dit gewichtig geloofsstuk te handhaven en de mond van een bestrijdende Sadduceeër te stoppen? Gelieve, deze tegenwerping uw Rabbijnen voor te stellen, en u zult mij grotelijks verplichten (indien het hun mogelijk is) in uw volgende brief, hun oplossing weer te geven.

⁸³ Mogelijk zal u met verwondering zelf vragen: “Wat is toch de reden hiervan? Waarom

⁸¹ Opgesteld door de zeer beroemde Rabbi Mosche Bar Maimon. Zie het ‘Eerste stuk derde deel Israëls verlossing’. Pag. 98-101

⁸² Breedvoeriger is hiervan te lezen, in Sepher Haëmunoth Wehadoth Pag. 36. Col. 2. Sepher Ikarim Pag. 151. Col. 1. En Nischmath Chaiim. Pag. 39. Col. 2.

⁸³ Ik weet zeer wel, dat in de Talmoed, Tract. Sanhedrin Pag. 90. Col. 2. Enige bewijsplaatsen, zelfs uit de boeken van Mozes worden aangehaald, om het geloofsstuk van de opstanding der doden te betogen; maar hebben de Talmoedische Rabbijnen een enige bewijsplaats uit Mozes opgegeven, waar dit geloofsstuk met ronde woorden geleerd wordt? Wat zeg ik! Hoe gedrongen, ongerijmd en belachelijk zijn niet zelfs deze hunne aangehaalde bewijsplaatsen? Ik schaam mij dezelve hier aan te stippen. Ja ik vraag uzelfven gemoedelijk af: zou u als een waar Israëliet, wel durven ondernemen, op deze gebroken

heeft Mozes dit gewichtig geloofsstuk niet duidelijk met ronde woorden onze vaderen geleerd?" Deze gewichtige vraag zal u beantwoord vinden in de verklaring van de zeer beroemde Rabbi Bechai over de boeken Mozes, Parascha Hazinu, Pag. 225 Col. 3. Te breedvoerig in een brief te plaatsen; leest dezelve in het aangehaalde boek met aandacht en dan zal ook deze uw gemaakte tegenwerping omtrent het gewichtig geloofsstuk der Heilige Drie-eenheid vanzelf als een rook verdwijnen.

Maar boven dit alles; is wel uw tegenwerping enigszins gegrond? Heb ik dan niet in het uitgegeven boekdeel, dit gewichtig geloofsstuk zelfs uit Mozes met nadruk betoogd en ter overtuiging van uw natie met de verklaringen der oudste en beroemdste Rabbijnen nog nader bekrachtigd? Laat ik u, alleen als met een vinger wijzen naar Pag. 320-329 en Pag. 348- 357. En ziedaar, ik zal nog ten overvloede omdat velen met uw natie het gemelde boekdeel niet zullen hebben, de moeite nemen, hier alleen aan te stippen hetgeen zelfs over Deut. 6:4 (waarop eigenlijk uw tegenwerping rust) in hetzelfde pag. 406 uit de verklaringen van de zeer beroemde Rabbi Schimon Ben Johai, in zijn boek Zohar, hetwelk uw natie heilig noemt, reeds woordelijk aangehaald is. Zo leest men in zijn verklaring over Gen. 1:1 Pag. 3. Col. 2. Waar hij de woorden uit Deut. 6:4 aanhalende, met nadruk zegt het volgende: "Hoort Israel Jehovah , Elohenu (onze God) Jehovah ; deze zijn drie Dargin⁸⁴, om te kunnen begrijpen die allerhoogste verborgenheid, in de beginne schiep Elohim⁸⁵ den Hemel en de aarde", enz. Zodat Rabbi Schimon ben Johai, de geloofsverborgenheid der Heilige Drie-eenheid, in het begin van zijn verklaring over Gen. 1:1 als de allergewichtigste waarheid tot een grond legt en zelfs de aangehaalde woorden uit Deut. 6:4 gebruikt, om dezelve nader te bekrachtigen. Maar voornamelijk leest men in zijn verklaring over Exodus pag. 19 Col. 15. Waar hij ook de woorden uit Deut. 6:4 aanhalende het volgende zegt: "Hoort Israel Jehovah enz. Het eerste woord Jehovah , Elohenu, (onze God) en Jehovah , deze alle (drie) zijn één; en daarom leest men er bij Echad⁸⁶, zijn één⁸⁷. Maar (word er gevraagd) nademaal deze Namen Drie zijn, hoe kunnen dezelve één zijn? Want ofschoon wij erbij lezen Echad, zijn één (waardoor de eeuwige eenheid te kennen gegeven wordt,) zijn zij dan ook waarlijk één? Waarop geantwoord wordt: dit kan niet anders begrepen worden, dan door de verlichting van de Heilige Geest, om met verlichte ogen te kunnen begrijpen, dat DEZE DRIE ZIJN ÉÉN"! En enige regels lager op dezelve pagina voegt hij er nog bij het volgende: "En deze is de eenheid, die dagelijks door de verborgenheid van de Heilige Geest geopenbaard wordt, dat er zoveel Personen (namelijk drie), in de eenheid op het allernauwste met elkaar verenigd zijn, dat ieder Persoon is de Waarachtige! Wat Deze doet, doet ook Die; en wat Die doet, doet ook Deze enz."⁸⁸. Nadrukkelijke taal!

Ziedaar, hoe deze zeer beroemde Rabbi Schimon Ben Johai, die reeds bijna zeventienhonderd jaar geleden, geleefd, en zijn heilige boek Zohar geschreven heeft, deze geloofsverborgenheid der Heilige Drie-eenheid, zelfs uit de woorden Deut. 6:4 door u aangehaald, op het nadrukkelijkste bekrachtigd heeft. Wat dunkt u mijnheer? Of zou u wel durven ondernemen, om de verklaringen van het heilige boek Zohar, waarvoor uw natie de hoogste achting heeft, ook te bestrijden en deze beroemde Rabbi in Israel ook met de

rietstaven der Talmoedische Rabbijnen te willen leunen of dezelve als wapenen te gebruiken, om dit gewichtig geloofsstuk tegen een bestrijdende Sadduceër te verdedigen?

⁸⁴ Drie Dargin; waardoor hij Drie Personen bedoeld, zie Pag. 321. In de noot.

⁸⁵ Namelijk de Drie-enige God. Zie pag. 321, de verklaring van de Zohar over het aangehaalde woord Elohim en vooral Pag. 331.

⁸⁶ Het Hebreeuwse woord Echad betekend één. KJB

⁸⁷ Namelijk in wezen

⁸⁸ Zie verder zijn nadrukkelijke verklaringen over Num. Pag. 77 Col 307. En Pag. 94 Col. 376. En voorts over Deut. Pag. 126 Col. 500- 502. Die waardig zijn, met verdubbelden aandacht gelezen te worden.

zwarte kool der MINIM te tekenen? Dit kan ik immers van u als ware Israëliet, noch van enige uwer Rabbijnen, nooit verwachten! Oordeel nu zelf, of de sluitreden die u trekt niet volstrekt vals is? En of de grond, waarop uw verwondering, dat ik in mijn aangenomen geloofsbelijdenis blijf volharden, eigenlijk rust, niet een zandgrond is?

Dan deze pijlen verschoten hebbende, verschijnt u in het strijdperk omgord met nog meer andere wapenen, dewelke u ook maar ter leen hebt overgenomen, van den onder uw natie zo beroemde Goliath, ik bedoel Rabbi Isac ben Abraham, uit zijn boek OHIZUK EMUNA. Van Mozes en de profeten afstappende, klimt u op tot de reden en het gezond verstand! “Ten tweeden, (zegt u) dit zogenoemde geloofsstuk strijdt ook tegen de reden! ... Kan u eerwaarden of enig mens in de wereld dit begrijpen? Één Wezen, bestaande in Drie Personen! ... En is dit niet de grootste dwaasheid te geloven hetgeen de mens niet kan begrijpen? Neen mijnheer, wij zijn redelijke mensen....” Zeker zoon Abrahams! Wij zijn redelijke mensen. En ik moet ook met diepe ootmoed betuigen, hier schiet mijn bekrompen verstand verre tekort! *Deze kennis is mij te wonderbaar; zij is mij te hoog ik kan daar niet bij!* Maar laat ik u ook vragen; kunt u, als een redelijk mens alles begrijpen, hetgeen u evenwel geloofd? Ik bedoel niet slechts vele dingen in de natuur; noch de wijze hoe onze ziel met het lichaam op het allernauwst verenigd is; maar ik zal u alleen bij de volgende vragen bepalen. U geloofd als een waar Israëliet, dat er een God is! Zeer wel; maar, wat is God? U zal zeggen, een oneindig volmaakte Geest! Zeer wel; maar, wat is een Geest? Kunt u als een redelijk mens wel begrijpen (noch veel minder beantwoorden), wat eigenlijk een Geest, ja een oneindig volmaakte Geest is? En evenwel geloofd u het, alleen op het Goddelijk Getuigenis! Zou dat dit uw geloof strijden tegen de reden, dat u geloofd, hetgeen u niet kan begrijpen? Verder, u geloofd als een waar Israëliet, dat God van eeuwigheid bestaat, zonder begin. Zeer wel; maar kunt u als een redelijk mens begrijpen de eeuwigheid Gods, zonder begin? En evenwel geloofd u het, alleen op het Goddelijk getuigenis. Zou dan dit uw geloofsstuk strijden tegen de reden, dat u geloofd hetgeen u niet kan begrijpen? En laat ik er alleen dit nog bijvoegen; u geloofd als een ware Israëliet, de oneindigheid Gods? En evenwel geloofd u het alleen op het Goddelijke Getuigenis! Zou dan ook dit uw geloof strijden tegen de reden, dat u geloofd hetgeen u niet kan begrijpen? Oordeel nu zelf gemoedelijk zoon Abrahams! Of uw tegenwerping omtrent het gewichtig geloofsstuk der Heilige Drie-eenheid, gegrond op het Goddelijk Getuigenis, (zoals breedvoerig betoogd is) niet ten hoogste ongerijmd is? Daar uzelf vele andere zeer gewichtige geloofsstukken, alleen op het Goddelijk Getuigenis gelovig omhelst, niet tegenstaande u, noch enig mens in de wereld dezelve kan begrijpen? Laat ik meer zeggen; zou dit zelf niet strijden tegen de reden, dat een redelijk mens met zijn bekrompen eindig verstand, zou willen begrijpen, zulk een grote geloofsverborgenheid, die de reden oneindig ver te boven gaat en door de reden, ja zelfs niet door de engelen niet begrepen kan worden? Neen mijnheer, deze geloofsverborgenheid, waartegen het verduisterd verstand, de bedorven reden en het hoogmoedig hart zich verheft, omdat het dezelve niet kan begrijpen, moet God, door de verlichting van Zijnen Geest u leren, om dezelve alleen op het Goddelijk Getuigenis gelovig te omhelzen; zoals even aangetoond is, zelfs uit het heilig boek Zohar en ook volgens de nadrukkelijke verklaring van Rabbi Menachem Rakanti over Deut. 6:4 Pag. 192. Col 4 door mij in het uitgegeven werk aan uw natie, Pag. 328 woordelijk aangehaald. Ach mocht u veel bidden om de beloofden Geest! Dat die Geest uwe ogen mocht ontdekken om te aanschouwen de wonderen van Gods wet!

Ja maar zal u mogelijk zeggen, u stelt mijn tegenwerping, slechts in het afgebrokene voor en het voornaamste, gewichtigste argument gaat u stilzwijgend voorbij! Neen mijnheer, verwacht dit niet van mij; ik zal dezelve in haar volle kracht woordelijk hier plaatsen. Ziedaar, u laat er nog op volgen: “En strijd niet dit zogenoemde geloofsstuk volstrekt tegen het gezond verstand? Ik vind in het gemelde boek deze woorden: De Zoon is

gegenereerd van de Vader, en de Heilige Geest gaat uit door de blazing van de Vader en de Zoon; kan dit in de Godheid, een oneindig volmaakte Geest zijnde, begrepen worden? Ja zelfs volgens uw eigen leer, zou immers noch de Zoon, noch de Heilige Geest, zo eeuwig niet kunnen zijn, als de Vader eeuwig is; hoe zouden dan de Zoon en de Heilige Geest waarachtig God kunnen zijn? Mijnheer neemt het mij niet kwalijk, is dan uw eerwaarde geheel met blindheid geslagen, of van uw zinnen beroofd? Waarlijk ik moet met reden zeggen, uw geleerdheid heeft u tot razernij gebracht”!

Neen zoon Abrahams! Ik raze niet, maar ik spreek woorden van een gezond verstand, gegrond op de Goddelijke Openbaring. Ik neem ook deze uw veroordelende uitspraak omtrent mijn persoon, niet kwalijk, maar merk dezelve alleen aan, voortvloeiende uit een blinde verkeerden oosterse drift! Ja ik verblijde mijzelf in zoverre, dat ik door deze uw laatste uitdrukking, die u uit het Nieuwe Testament ontleend heeft, nader bevestigd worde omtrent de waarheid van hetgeen u laat volgen, “dat u en vele van uw natie het Evangelium ook lezen”. Dit geeft mij nog een strelend vooruitzicht en stille hoop; dat u en velen van uw natie het Nieuwe Testament lezende (al was het zelfs tot nog toe met verkeerde oogmerken), door de verlichting van de Heilige Geest tot nadere kennis der waarheid zou kunnen komen; het is toch den Heere niets te wonderlijk.

Maar omtrent uw tegenwerping, zal ik alleen deze vraag u kortelijk voorstellen. Ik veronderstel alweer op goede gronden, dat u als een ware Israëliet met uw ganse hart geloofd een eeuwig besluit van God, waardoor God van eeuwigheid besloten heeft, omtrent alle dingen die er zijn zullen.... Maar zou u durven ondernemen, omdat het eeuwig besluit, een inblijvende daad van God is, ook een sluitreden te willen trekken, “derhalve het besluit van God is zo volstrekt eeuwig niet als God volstrekt eeuwig is.” Nee, zulk een valse sluitreden verwacht ik niet van een ware Israëliet! Kan er dan in de eeuwigheid vroegere of latere tijd plaats hebben? Dit ontkent zelfs met nadruk die grote bestrijder van het Christendom, ik bedoel Rabbi Lipman, in zijn boek Nizachon, door mij in het uitgegeven werk woordelijk reeds aangehaald pag. 227. En even dit moet ook in het oog gehouden worden, omtrent de Eeuwige generatie des Zoons, zoals reeds pag. 271 zelfs uit het heilige boek Zohar woordelijk is aangetoond, namelijk: “Dat de generatie des Zoons van de Vader, alleen bestaat in een inblijvende daad, zodat er in dezelve volstrekt geen vroeger of later tijd plaats kan hebben”! Trouwens, Hij is de eeuwig Zoon, door een eeuwig generatie, van de eeuwig Vader ⁸⁹. En volgens dezelve grond moet ook uw tegenwerping omtrent de Heilige Geest, Die uitgaat van de Vader en van den Zoon door blazing, vanzelf als een schaduw verdwijnen.

Mogelijk zal u alweer zeggen, hoe is dit te begrijpen? Dit is zo mijnheer, (gelijk reeds meer gezegd is) het is een geloofsverborgenheid die niet begrepen kan worden, maar alleen door het geloof op het Goddelijk Getuigenis omhelst moet worden. Hier moeten wij alle overleggingen terneer werpen en alle hoogtens, die haar verheft tegen de kennis Gods en alle gedachten gevangen leiden. Dit leert ons zelfs de reden; dat de reden omtrent zulke geloofsverborgenheden moet wijken, voor de Goddelijke Openbaring! Dat Goddelijk Getuigenis moeten wij eerbiedig en gelovig omhelzen en alleen tot den enige grond van ons geloof leggen. Dit leert ons, dat de Zoon is gegenereerd van de Vader; dat Hij is geboren als de afgronden niet waren; dat Zijn uitgang is voor de dagen der eeuwen. Dit leert ons, dat de Heilige Geest uitgaat van de Vader en van de Zoon. Dit leert ons dat de Zoon en de Heilige Geest, zowel waarachtig God zijn, als de Vader. Met één woord, dit leert ons, dat Vader, Zoon en Heilige Geest, de enige waarachige en eeuwig God zijn! En dit moeten wij gelovig omhelzen en daarop alleen moet ons geloof rusten.

⁸⁹ Herlees met aandacht; wat hiervan breedvoerig gezegd is, ‘Israëls verlossing’ ‘eerste stuk, derde deel’ Pag. 231- 280.

Dan, het sterkste wapen om dit gewichtig geloofsstuk te bestrijden, geeft u voor tot nadere gelegenheid nog te bewaren; zoals u er nog bijvoegt: “Ten derde, ik zou nog ten overvloede uit het zogenoemde Evangelium, hetwelk vele van onze natie ook lezen, kunnen betogen, dat dit door uw breedvoerig beredeneerd geloofsstuk volstrekt strijdig is; maar laat ik hier van afstappen, dit zal ik sparen tot een andere tijd en gelegenheid.” Veel gezegd mijnheer! U maakt mij zeer nieuwsgierig en zal dus dit betoog gerust afwachten. Alleen dit verzoek ik vriendelijk, dat u in het oog gelieve te houden, om uw betoog niet over te nemen uit het boek Chizuk Emuna, door mij woordelijk aangehaald en bondig weerlegd in het meer genoemde, door mij uitgegeven boekdeel aan uw natie, Pag. 441- 463. Want hetgeen reeds daar gezegd is, weder bij vernieuwing te moeten herhalen, zou voor mij zeer vervelende en een lastig werk zijn.

II

De tweede afdeling behelst enige tegenwerpingen omtrent mijn oplettendheid de tekenen der tijden die wij beleven. Ik zal dezelve ook zo kort als mogelijk is zoeken te beantwoorden.

U laat vooraf gaan een zachte berisping omtrent mijn duistere uitdrukkingen. Zie hier uw eigen woorden: “Hetgeen u als Christen en vooral als leraar der gereformeerde kerk aanmerkt, omtrent de tijden die wij beleven; de vossen die de wijngaard bederven enz.; de spotters met God en Zijn Woord enz.; dat een groot deel van het geestelijke Babel, zichzelf verwoest en hun valse godsdienst in de grond vernietigd en dat dus de tijd van Babels gehele val, zo zichtbaar nadert enz. enz. wil ik wel bekennen niet recht te kunnen vatten, wie u door die vossen, spotters en geestelijk Babel eigenlijk bedoeld? U moet zich als Christen en vooral als leraar der Gereformeerde Kerk, in de beantwoording van een Joodse brief, omtrent zulk een gewichtig stuk, met klaardere woorden uitgedrukt hebben, opdat dezelve niet alleen door mij, maar door een ieder die dezelve mocht lezen, duidelijk verstaan kon worden”.... Dit is zo mijnheer, uw onvatbaarheid voor deze uitdrukkingen kan plaats hebben en hetgeen zelfs onder het opstellen van mijn antwoord ook bij mij in bedenking is gekomen, of u als Jood voor dezelve wel vatbaar zou zijn? Dan, u vroeg mij in uw brief met zoveel aandrang: “Aanmerkt u niet de tijden die wij beleven, enz. Straalt het niet een iegelijk in de ogen dat Israëls verlossing nabij is”? enz. Om nu deze uw vraag te beantwoorden, kon ik mij immers niet schikken naar uw bevattings- en verkeerde denkbeelden omtrent Israëls verlossing als Jood, maar ik vond mij verplicht om kortelijk op te geven, hoe dat ik door Goddelijke genade als Christen en vooral als leraar der Gereformeerde Kerk, ten hoogste verplicht was, omtrent de tekenen der tijden die wij beleven, door de heilige profeten, Jezus en de Apostelen zo nadrukkelijk voorspeld, nauwkeurig te letten en hieruit op te maken het heugelijk vooruitzicht, dat Israëls verlossing nabij is! Niet een verlossing, zoals uw natie op valse gronden verwacht; maar een verlossing gegrond op de Goddelijke Openbaring, in mijn antwoord kortelijk aangestipt, pag. 10-12. Maar mijnheer, nu uit uwen tweede brief tot mijn blijdschap vernemende, dat u ook het Evangelium leest, komt mij deze uw voorgewende onvatbaarheid zeer vreemd voor! Hoe! Zou u niet kunnen begrijpen, wie ik door die vossen, spotters en geestelijk Babel eigenlijk bedoelde? Zijn dan deze uitdrukkingen voor een kundige Jood, die niet alleen het Oude, maar ook het Nieuwe Testament leest, waar dezelve zo duidelijk voorkomen; ja die voorgeeft bij nadere tijd en gelegenheid, het gewichtig geloofsstuk der Heilige Drie-eenheid, zelfs uit het Evangelium te zullen bestrijden, zo duister, dat dezelve voor u onvatbaar zou zijn?

Dan mijnheer, achter deze uw voorgewende onvatbaarheid, waaronder u zich zoekt te verbergen, om mijn eigenlijke bedoeling niet recht te kunnen begrijpen, schuilt meer als men wel in de eerste opslag zou denken. Trouwens, uit deze bedekte batterij komt u met al uw gewapende macht op het allerhevigste aanvallen, in volle verwachting de triomfbazuin te zullen blazen! Dit blijkt duidelijk uit uw eigen taal, die u er op laat volgen: “Evenwel

(zegt u) hoe onvatbaar dat ik voor uw eigenlijke bedoeling ben, nochtans de tijden die wij beleven, door u zo stiptelijk aangemerkt, zijn zelfs de krachtige bewijzen, dat de Messias nog niet gekomen is! Immers zal de Naam van de Messias waarmee men Hem noemen zal, zijn, *Vrede Vorst* Jesaja 9: 5. En volgens de Voorzegging der Heilige profeten zullen na de komst van de Messias geen oorlogen meer plaats hebben; ziet Jesaja 2:4: *en Hij, (namelijk de Messias) zal richten de heidenen en bestraffen vele volkeren; zij zullen hare zwaarden slaan tot spaden en hare spiesen tot sikkelen; het ene volk zal tegen het andere volk geen zwaard opheffen, noch zij zullen geen oorlogen meer leren.* En zo wordt ook de vredestaat na de komst van de Messias met nadruk voorzegt: Hosea 2:17: *En ik zal ten dien dage een verbond voor hen maken met het wild gedierte des velds, met het gevogelte des hemels en met het kruipende gedierte des aardbodems; en Ik zal den boog en het zwaard en den krijg van den aarde verbreken en zal ze in zekerheid doen nederliggen.....* Dit zijn de duidelijke voorzeggingen der profeten, mijnheer; wanneer zijn dezelve vervult? ... En hoe kan dan volgens uw oplettenheid omtrent de tijden die wij beleven, de Messias reeds gekomen zijn?”

Welk een hevige aanval! Een tegenwerping die u alweer ontleend heeft, uit het boek Chisuk Emuna⁹⁰ en die bij uw natie voor onoplosselijk gehouden wordt. Het spijt mij, had ik alleen deze tegenwerping te beantwoorden, ik zou dezelve, breedvoeriger kunnen oplossen; maar daar u nog zoveel andere scherpe pijlen uit denzelven koker, in het volgende van uw brief nog verder afschiet, zal ik mij moeten bekorten en vergenoegen, om alleen dit weinige aan te merken. En ziedaar mijnheer, ik zal mij zo duidelijk uitdrukken als mogelijk is; maar of u, als Jood door de ingezogen valse leringen der mensen, voor dezelve vatbaar zal zijn, weet ik niet. Ach, mocht de Gezegende Vrede Vorst uw ogen verlichten, om de waarheid te leren verstaan, Hem gelovig te omhelzen, Zijn sterkte aan te grijpen en vrede, ja vrede met God te maken!

U stemt dan volkomen toe, dat deze heerlijke Naam Vrede Vorst, op den Messias toegepast moet worden⁹¹ en dus onnodig door mij vooraf te betogen. Maar mijnheer, mag ik u vragen, in wat opzicht zou men volgens deze profetie, Koning Messias met deze heerlijke Naam noemen? Niet, zoals uw natie reeds bijna achttien eeuwen op valse gronden een Messias verwacht heeft en nog verwacht; Die in aardse luister, uiterlijke pracht en heerlijkheid komen, Zijn Koninklijke troon te Jeruzalem oprichten en de oorlogende heidenen met elkaar bevredigen zou, zodat er gedurende Zijn regering geen oorlogen, maar een algemene vrede in de gehele wereld zou plaats hebben en dus uw natie als zijn bijzondere onderdanen een uiterlijke ongestoorde vrede onder alle volkeren zou genieten⁹²; dit zijn dwalingen die ik onnodig acht te weerleggen. Zou in het vooruitzicht van zulk een uiterlijke vredestaat, bestaan hebben de geloofsverwachting van onze Godvruchtige voorvaders omtrent de beloofde Messias? Zou in dit opzicht, vader Jacob met stervende lippen hebben kunnen uitroepen: *op Uw zaligheid wacht ik, o Jehovah !*⁹³ Zou dit de enige

⁹⁰ Cap. 1. Pag. 4 § 5. En Cap. 6. Pag. 22 § 12.

⁹¹ Zoals de zeer beroemde Jonathan ben Uziel, in zijn Chaldeeuse uitbreiding over deze heerlijke Naam met nadruk zegt: ‘Messias, wiens vrede over ons vermenigvuldigd zal worden in zijn dagen’. En zo leest men ook in de voorreden van het zeer oude, onder uw natie hooggeschatte boek Echa Rabbathi het volgende: ‘Rabbi Jose Hagelili zegt, ook is de naam van de Messias VREDE; zoals er geschreven staat Vader der eeuwigheid, Vredevorst’. Hoeveel verschillen deze verklaringen, van die der dwalende Rabbijnen, die zich hier verlegen vindende, deze heerlijke naam op Hiskia en andere onder hen op God Zelf toepassen; en welk dwalend voetspoor, zelfs verscheiden dwaalchristenen zeer nabij volgen.

⁹² Volgens de verklaring van Rabbi David Kimchi en Abarbanel over Jes. 2:4.

⁹³ Leest met aandacht de verklaring van den Chaldeeuse uitbreider over deze woorden, door mij reeds woordelijk aangehaald, ‘Israëls verlossing eerste stuk, derde deel’ Pag. 287.

troost van den Godvruchtige Job geweest zijn, wanneer hij onder de hoogste bezoeken en troosteloze omstandigheden, ter zijner bemoediging uitriep: *Ik weet mijn Verlosser leeft! Neen zoon Abrahams! Zulk een Messias en algemene uitwendige vredestaat bij en na Zijn komst, is nooit door de profeten voorzegt. Messias Koninkrijk is niet van deze wereld, maar het is een Geestelijk en Hemels Koninkrijk, zoals de zeer beroemde Rabbi Jehuda Bar Bazaleël woordelijk zich uitdrukt in zijn boek 'Nezach Israel'* ⁹⁴, Cap. 27. Pag. 39. Col. 4 en Cap. 38, in het begin.

Trouwens, Vorst Messias moest volgens de voorzeggingen der profeten, in een zeer diepe vernederden staat in de wereld verschijnen en *voortkomen als een rijsken uit de afgehouden tronk van Isai*, Jes. 11:1 ⁹⁵. En zo moest ook Zijn ganse leven zijn, een leven van lijden, smaad en verachting! *Zonder gedaante noch heerlijkheid, veracht, de onwaardigste onder de mensen* Jes. 53:2, 3. *Arm, rijdende op een ezel*. Zach. 9:9 ⁹⁶. En zo zouden ook Zijn onderdanen zijn, *een arm en ellendig volk, die op den Naam des Heeren zouden vertrouwen* Zef. 3: 12. Die in de wereld verdrukking zouden hebben en door vele verdrukkingen in het Koninkrijk Gods moeten ingaan! En boven dit alles, zelfs volgens de stellingen van uw Rabbijnen, zouden immers in de dagen van de Messias, de geduchtste oorlogen nog moeten plaats hebben. ⁹⁷ Maar men zou Koning Messias noemen: Vrede Vorst.

Vooreerst, zover Hij in het eeuwig Verbond des Vredes, als Borg op Zich genomen heeft, aan de Goddelijke Gerechtigheid voor de uitverkorenen volkomen te voldoen en dus de vredebreuk door de zonde in Eden veroorzaakt te herstellen ⁹⁸.

Ten tweede, in zoverre Hij in de volheid des tijds, als Profeet, vrede zou verkondigen en zelfs tot de heidenen vrede spreken, Zach. 9:10. *Vrede! Vrede! Dengene die verre zijn en degene die nabij zijn*, volgens de belofte Jes. 57: 19 ⁹⁹.

Ten derde, in zoverre Hij als Hogepriester den vrede zou verwerven; Zijn ziel tot een schuldoffer stellen; uit de lande der levendige uitgeroeid worden, om de ongerechtigheid te verzoenen en een eeuwige gerechtigheid aan te brengen, volgens Jes. 53:10 en Dan. 9:24 ¹⁰⁰.

En ten vierde, in zoverre Hij als Koning den verworven vrede Zijn volk dadelijk zou toepassen en de vrede hen geven, Hag. 2: 9. Trouwens in dit opzicht zou men Vorst

⁹⁴ Gedrukt te Praag in folio, in het jaar 5359 na de schepping der wereld, dat is in het jaar 1598 volgens de telling der Nazireeërs.

⁹⁵ Deze profetie wordt door de Messias toegepast, niet alleen door de Chaldeeuwse uitbreider, maar ook zelfs in de Talmoet, Tract. Sanhedrin Pag. 93. Col. 2.

⁹⁶ Zie de verklaring van Rabbi Salomo Jarchi en vooral Rabbi Mosche Hadarschan over Gen. 41:11, alwaar deze woorden aangehaald en op de Messias toegepast worden.

⁹⁷ Zo leest men in de talmoet Tract. Sabbath Pag. 63. 'Rabbi Eliëzer zegt: ook in de dagen van de Messias zullen de zwaarden des oorlogs niet ophouden, maar die zullen ophouden in de toekomstige tijd, namelijk in het laatste der dagen'.

⁹⁸ Deze zeer gewichtige en troostrijke waarheid, is reeds betoogd en woordelijk uit de oudste en beroemdste Rabbijnse geschriften aangehaald, 'Israëls verlossing', eerste stuk, derde deel, Pag. 245- 248.

⁹⁹ In dit opzicht moest Vorst Messias als profeet, zelfs Mozes zeer ver overtreffen, die alleen een profeet in Israel was! Dit bevestigt Rabbi Levi Ben Gerson in zijn verklaring, Pag. 198 en 245, waardig met aandacht te lezen en te herlezen.

¹⁰⁰ Zie de verklaring van Rabbi Abraham in zijn zeer beroemde boek 'Nevah Schalom' Cap. 5, waar deze woorden aangehaald en op de voldoening van de Messias aan de Goddelijke rechtvaardigheid, breedvoerig worden toegepast.

Messias ook noemen: *Jehovah, onze Gerechtigheid!* Volgens de zielsvertroostende belofte Jer. 13:6¹⁰¹. Waarheden die ik thans niet verder kan uitbreiden.

Ziedaar mijnheer, in wat opzicht men Koning Messias noemen zou: Vrede Vorst, kortelijk aangestipt. Laat ik bij deze gelegenheid een uitstap doen, om was het mogelijk, u (die volgens uw brief, het Evangelium ook leest) gemoedelijk te overtuigen, dat Jezus van Nazareth deze beloofde Vrede Vorst is, in Wien ook in dit opzicht de voorzeggingen der profeten in volle kracht vervuld zijn! Tot dien einde zal ik alleen het volgende aanmerken:

1. Als Vrede Vorst, heeft Hij komende door het Evangelium *vrede* verkondigd, die verre en die nabij waren! Dit was Zijn hoofdwerk gedurende de tijd van Zijn Profetische bediening; en de hoofdinhoud van al Zijn leerredenen was: Genade, vrede en Zaligheid. Armen van geest, treurigen, hongerige en dorstige naar de Gerechtigheid, sprak Hij Zalig. Ja, vermoeide en belaste zondaren nodigde Hij zelfs om tot Hem te komen, met belofte, *Ik zal u rust geven!* Zodat in dit Godverheerlijkende lied met blijde galmen kon opheffen; *hoe lieflijk zijn op de bergen de voeten desgenen die het goede boodschap, die de vrede doet horen; desgenen die goede boodschap brengt van het goede, die Heil doet horen, desgenen die tot Sion zegt; uw God is Koning!* Jes. 52:7¹⁰².

2. Als Vrede Vorst heeft Hij de vrede die in Eden tussen God en de mens, door de zonde gestoord is geworden, door Zijn volkomen genoegdoening aan de Goddelijke rechtvaardigheid, voor de gegevene des Vaders verworven. *Hij heeft Zijn ziel gesteld tot een schuldoffer*, en Zichzelf voor ons overgegeven tot een offerande en slachtoffer Gode tot een welriekende reuk! Hij heeft Zijn ziel uitgestort tot in de dood, ja tot in de dood des kruises, en ons verlost van de vloek der wet, een vloek geworden zijnde voor ons; want daar is geschreven: *vervloekt is een iegelijk die aan het hout hangt*, Deut. 21:23. Zodat de verlost Kerk nu in volle kracht kan zeggen; Hij is onze vrede! *Hij is om onze overtredingen verwondt, om onze ongerechtigheden verbrijzeld, de straf die ons de vrede aanbrengt was op Hem en door Zijn striemen is ons genezing geworden*, volgens Jesaja 53:5¹⁰³.

3. Als Vrede Vorst past Hij de verworven vrede Zijn volk ook dadelijk toe! Hij spreekt tot Zijn volk en gunstgenoten van vrede. Psalm 85:9 Dit is Zijn rijk en troostrijk woord: *Mijn vrede geef Ik u*; een vrede; die alle verstand te boven gaat en waardoor hun harte zodanig verwijdt en hun mond met vrolijke gezangen vervuld worde, dat zij tot roem

¹⁰¹ Aanmerkelijk is de taal van Rabbi Jozef Albo in zijn vermaarde boek 'Ikarim' Cap. 28. Pag. 54. Col. 2, waar hij met nadruk zegt: 'In de Heilige Schrift wordt de Messias genoemd Jehovah onze Gerechtigheid; omdat Hij is de Middelaar bij God, door Wien wij alleen de Gerechtigheid Gods erlangen'. Ziet ook den Talmoet Tract. Baba Bathra Pag. 75. Col. 2 en Nezach Israël Pag. 48. Col. 1.

¹⁰² Leest met aandacht de breedvoerige verklaringen van Medrasch Thehilim over Psalm 147, Tanchauma over Psalm 121:1. Pag. 127. Wajikra Rabba Pag. 153 en Schir Hanchirim Rabba Pag. 15 Col. 2, waar deze woorden aangehaald en op de Messias in volle kracht toegepast worden.

¹⁰³ Voortreffelijk is de verklaring van Bereschit Rabba over Gen. 24:7. En van Sohar 2de deel Pag. 212 en 3de deel Pag. 218, waar deze woorden op de voldoening van de Messias aan de Goddelijke rechtvaardigheid en de vrede door Zijn lijden en smadelijke dood voor de uitverkorene verworven, in volle kracht worden toegepast. Maar vooral is aanmerkelijk, de ootmoedige en Godverheerlijkende belijdenis die Abraham, Izak en Jacob, voor de Messias zouden afleggen, "wegens het zware en bitter lijden, dat Hij om haar zonden en van haar nakroost heeft moeten en willen ondergaan, om aan de Goddelijke rechtvaardigheid in hun plaats te voldoen en de vrede, heil en eeuwige zaligheid voor hen te verwerven" woordelijk te vinden in het boek Jalkut Schimoni, 2de deel, Pag. 56. Col. 4. Toch te breedvoerig hier te plaatsen.

van vrije genade met blijde galmen moeten uitroepen; *Wie is een God gelijk Gij, Die de zonden vergeeft!* Micha 7:18. *Wij dan gerechtvaardigd zijnde uit het geloof, hebben vrede bij God!*

4. Als Vrede Vorst, heeft Hij ook de vrede hersteld, tussen Engelen en mensen! Door Hem is alles tot een vergaderd, beide in de hemel en op de aarde. De engelen, die na Adams zondeval, door God met een vlammig lemmer eens zwaards dat zich omkeerde, tegen het oosten van de hof van Eden, geplaatst werden, om te bewaren de weg van de boom des levens, volgens Genesis 3:24. Deze zijn nu gediensstige geesten, die uitgezonden worden om dergenen wil, die de zaligheid beërven zullen ¹⁰⁴. Deze legeren zich rondom degene die de Heere vrezen. Ja, zij dragen en brengen hun zielen, scheidende van het stervende lichaam in de schoot van Abraham! ¹⁰⁵ En zij zullen ook de uitverkorenen bijeen vergaderen tot de jongste dag! Laat ik er eindelijk nog bijvoegen;

5. Als Vrede Vorst, heeft Hij ook vrede gemaakt tussen Joden en Heidenen! Die deze beide een gemaakt heeft, de middelmuur des afscheidsels verbroken hebbende. Nu is Jafeth uitgebreid en woont in Sems tenten! Volgens de belofte Gen. 9:27. Nu zijn de bekeerden uit de heidenen niet meer vreemdelingen en bijwoners, maar medeburgers en huisgenoten Gods. Nu wordt er van Sion gezegd, *de Filistijn, de Tyriër en de Moor is aldaar geboren!* Volgens Psalm 87:4. Met één woord, nu hebben wij door hen beiden (namelijk de gelovigen uit de Joden en de Heidenen) de toegang door een Geest tot den Vader. Ziedaar mijnheer, een korte uitstap. Ach, mocht u het Evangelie des Vredes lezende, door verlichtende genade, Jezus van Nazareth als de beloofde Vrededorst, recht leren kennen, met geloofsarmen omhelzen, en een onderdaan van deze heerlijke Vrede Vorst worden!

Ja maar zal u mogelijk zeggen: “met dit alles is mijn tegenwerping nog niet volledig beantwoord. Ik heb immers uit de voorzegging der Profeten. Jes. 2:4. Hos. 2:17 duidelijk aangetoond dat ‘er in de dagen van de Messias een *algemene uitwendige vrede*, onder alle volken zou moeten plaats hebben, zodat er geen oorlogen meer zijn zullen; maar wanneer zijn deze voorzeggingen wel ooit vervuld? En hoe kan dan volgens uw oplettendheid omtrent de tijden die wij beleven, de Messias reeds gekomen zijn?’ Ik zou omtrent deze uw bedenking, met de zeer beroemde Rabbi Mosche Bar Maimon kunnen antwoorden ‘dat men de profetieën niet slechts in een eigenlijke of letterlijke zin, maar voornamelijk in een zinnebeeldige of geestelijke zin moeten opvatten’¹⁰⁶. Zodat in deze aangehaalde voorzeggingen geen uiterlijke vrede naar de wereld, maar de geestelijke vrede die er in de dagen van de Messias plaats zou hebben, beloofd werd; overeenkomende met de aard en natuur van Messias Koninkrijk, dat niet van deze wereld, maar een Geestelijk en Hemels Koninkrijk is, zoals reeds uit de Rabbijnse schriften nader bekrachtigd is. En zulk een geestelijke vrede, heeft er van het eerste tijdstip aan, dat Jezus van Nazareth als de beloofde Vrede Vorst, Zijn Koninkrijk had opgericht, ook onder Zijn onderdanen der

¹⁰⁴ Een waarheid die bij de gelovige Hebreeën van de oudste tijden af, onwedersprekelijk was. Zo wordt er zelfs in de Talmoet van de dienst der engelen met veel verheffing gesproken. Zie Tract. Megila. Pag. 15. Col 2. Chagia Pag. 12. Col 2 en Thanith Pag.11. Col. 1.

¹⁰⁵ Deze troostrijke waarheid, zal zelfs uw natie met al hun vermogens verdedigen. Zo leest men in de Talmoet Tract. Kiduschin Pag. 70. Col. 2, dat de Rabbijnen, toen Rabbi Jehuda stierf, van hem gezegd hebben: ‘Heden zit hij in de schoot Abrahams.’ Ja zo leest men woordelijk in de Chaldeeuwse uitbreider over Hooglied 4:2. ‘Dat niemand in het Paradijs kan komen, dan de rechtvaardigen, welker zielen derwaards gebracht worden door de dienst der engelen’. Leest vooral met aandacht de zeer breedvoerige beschrijving die de Sohar van deze dienst der engelen geeft, in zijn verklaring over Gen. Pag. 65.

¹⁰⁶ Leest met aandacht zijn voortreffelijk boek More Nebuchim Pag. 3 en vooral zijn boek Jad Hachasaka. Hilchat Malachim Cap. 14.

bekeerde Joden en Heidenen, in volle kracht plaats gehad. Vrede, liefde en eensgezindheid heerste in hun harten! Zij waren een hart en een ziel! Trouwens, het Koninkrijk Gods is rechtvaardigheid, vrede en blijdschap door de Heilige Geest! Het verbond waarin zij staan is het Verbond des Vredes! Hun Koning, is de tegenbeeldige Melchizedek, de Koning der Vrede! Het woord waardoor zij tot dit Koninkrijk geroepen worden, is het Evangelie des Vredes. De dienaren die het Evangelium hun verkondigen, zijn gezanten des vredes! De Geest waardoor zij wedergeboren worden, is de Geest des Vredes! Den weg die zij bewandelen, is de weg des Vredes! En zij als onderdanen, zijn zonen des Vredes! Zij hebben enerlei hart en enerlei weg; en door de band des geloofs, der liefde en des vredes zijn zij zo nauw aan elkaar verenigd, dat zij als broeders samen wonen, in woonplaatsen des Vredes! En dus vrede hebben met God, met de Engelen, met de mensen, met hun consciëntie, ja met de dieren des velds!

Dan, twijfelende of wel u als Jood, (niettegenstaande dat u het Evangelium leest) voor deze taal vatbaar en of dus deze oplossing omtrent uw tegenwerping, voldoende zou zijn; zal ik bij de letterlijke zin blijven en alleen vragen, wanneer zou er toch volgens deze voorzegging, zulk een algemene uiterlijke vredestaat onder alle volken, dat er geen oorlogen meer zijn zullen, eigenlijk moeten plaatshebben?

De tijdsbepaling van deze heuglijke vredestaat, wordt door de profeet zeer duidelijk opgegeven in het tweede vers, namelijk *in het laatste der dagen*; waardoor zelfs uw Rabbijnen eenparig verstaan, de dagen van de Messias;¹⁰⁷ en welke dagen, volgens een zeer oude overlevering in het huis van Elia, de tijd van twee duizend jaar duren zouden¹⁰⁸. Zodat er van al hetgeen dat volgens de voorzeggingen der Profeten gebeuren moet, in de dagen van de Messias (hetzij in derzelver begin, midden of einde) in volle kracht gezegd kan worden dat het gebeurd in het laatste der dagen! Oordeel na zelf zoon Abrahams, of niet volgens deze aanmerking uw tegenwerping vanzelf als een rook moet verdwijnen? Want hier wordt immers door de profeet niet bepaald, dat zulk een uitwendige Vredestaat plaats zou hebben, in het begin, of midden in de dagen van de Messias, maar onbepaald in het laatste der dagen. En zulk een Heerlijke Kerkstaat, waarmee ook een algemene uitwendige vrede mee vergezeld zou gaan, dat de zachtmoedigen de aarde erfelijk zouden

¹⁰⁷ Leest alleen de verklaringen van Rabbi Aben Ezra, David Kimchi, en Arbabanel. Trouwens, de dagen van de Messias kunnen met recht genoemd kunnen worden, het laatste der dagen, omdat die dagen haar begin zouden nemen, met het laatste der dagen van het Oude Testament, in welke al de beloften Gods, in de Eerste dagen door de mond der Profeten gedaan, vervuld zouden worden; en welke heuglijke dagen duren zouden, tot aan het einde der wereld, wanneer na die dagen, geen dagen meer plaats zouden hebben, maar een eindeloze eeuwigheid.

¹⁰⁸ Deze zeer oude overlevering in het huis van Elia, vindt met woordelijk in de Talmoed Tract. Aboda Sara Cap. 1. Pag. 9. Col. 1 waar gezegd wordt: "Dat de wereld zesduizend jaren staan zal; namelijk tweeduizend jaren voor de Wet; tweeduizend jaren onder de Wet, en tweeduizend jaren zijn jaren van de Messias en het zeventienduizendste jaar zal zijn Sabbat", volgens de verklaring die er op de kant bijgevoegd wordt. Zodat er zelfs volgens deze oude overlevering, de Messias reeds lang gekomen moet zijn. Maar het is aanmerkelijk, dat in het Tract. Sanhedrin, Pag. 97. Col 1, waar deze overlevering ook woordelijk wordt aangehaald, met twee regels vooraf leest het volgende: "Abai zegt, tweeduizend jaren zal de wereld woest zijn, (waardoor eigenlijk uw ballingschap bedoeld wordt) zoals er geschreven staat: "Hij zal ons na twee dagen levendig maken, op de derde dag zal Hij ons doen verrijzen, en wij zullen voor Zijn aangezicht leven". Hoséa 6:2. Overdenk deze aanhaling en spreek met uw Rabbijnen over; de tijd althans van die twee dagen lopen ten einde, wanneer Vorst Messias ook deze belofte vervullen zal! Wie zal leven als deze dingen geschieden! Het zal zijn als een leven uit de doden!

bezitten en zich verlustigen over grote vrede, verwachten ook wij christenen, gegrond op de Goddelijke beloften, in het laatste der dagen van Messias regeringsdagen, als de tijd, de bestemde tijd om genadig te zijn, zou gekomen zijn en de volheid der heidenen zou ingaan en gans Israël zalig zal worden.

O! Heerlijke dagen; die alle eerste dagen van Messias' regeringsdagen, zeer verre in luister overtreffen zullen! Dan zal Jehovah volgens Zijn belofte, *over het huis Davids en over de inwoners van Jeruzalem uitstorten den Geest der genade en der gebeden; en zij zullen Hem aanschouwen Die zij doorstoken hebben* ¹⁰⁹ *en zij zullen over Hem rouwklagen, als men rouwklaagt over een enigen zoon; en zij zullen over Hem bitterlijk kermen gelijk men bitterlijk kermt over een eerstgeborene*, Zach. 12:10. Dan zullen de kinderen Israëls zich bekeren, en zoeken Jehovah haren God en David haren Koning; ¹¹⁰ *en zij zullen vrezende komen tot Jehovah en Zijn goedheid, in het laatste der dagen*. Hoséa 3:5. Dan zal die gehele bekeerde natie, uit al de vier einden der aarde waar zij onder de volken verstrooid zijn, vergaderd en weder in hun land gebracht worden, volgens de beloften Jes. 11:11-16. *En ter plaatse daar tot hen gezegd zal zijn, gijlieden zijt Mijn volk niet; zal tot hen gezegd worden, gij zijt kinderen des levenden Gods!* Volgens Hoséa 1:10. En dan zal er ook een algemene uitwendige vredestaat onder alle volkeren plaatshebben, zodat er geen oorlogen meer zijn zullen volgens Jes. 2:4 en Hoséa 2:17. Ja dan, zal die zielsvertroostende belofte in volle kracht vervuld worden: *Het werk der gerechtigheid zal vrede zijn; en de werkingen der gerechtigheid zal zijn gerustheid en zekerheid tot in der eeuwigheid. En Mijn volk zal in een woonplaats des vredes wonen, en in welverzekerde woningen, en in stille geruste plaatsen*. Jes. 32:17 en 18. Dan zullen er ook geen spotters met God en Zijn Woord meer zijn, volgens de voorzeggingen der profeten (in uw brief aangehaald) *want de aarde zal vol kennis des Heeren zijn, gelijk de wateren de bodem der zee bedekken*. Jes. 9: 11. Een kennis die niet slechts bestaan zou in een bespiegeling en verstandsbeschouwing van de hoge God, Wie en Wat God is in Zijn Wezen, Personen, Volmaaktheden en werken, zo in de natuur als in de genade; maar die voornamelijk bestaan zal in een geheiligde zaligmakende geloofskennis, die door de Heilige Geest in het hart gewrocht wordt¹¹¹, waardoor men God met betrekking voor zichzelf als zijn God leert kennen en erkennen; en dus in zich sluit hoogachting en een kinderlijke vreze voor, liefde tot, geloof in, dienen van en vertrouwen op God. Maar vooral een kennis des Heeren, die niet slechts plaats zou hebben onder het Joodse volk, volgens de belofte Jer. 31:34 ¹¹². Maar het zal zijn een zeer

¹⁰⁹ Ik weet zeer wel, dat deze woorden in de verklaringen van Rabbi David Kimchi en Aben Ezra en ook in de Talmoet Tract. Succa Pag. 52 Col. 1 toegepast worden op de Messias den zoon van Josef, die volgens de ongerijmde en valse stelling van Rabbi Abarbanel in zijn boek Maschmia Jeschua Pag. 32. Col 3, de antichrist zou zijn, die voor de Messias den zoon van David komen en met zijn dertig duizend helden uit de tien stammen, wel eerst in de strijd tegen Armilus grote overwinningen behalen zou, maar eindelijk door het zwaard der vijanden doorstoken en gedood zal worden; waarvan men een zeer breedvoerig verhaal vindt in het boek Afkath Rochel. 1 deel. Cap. 14. Dwalingen door uw Rabbijnen verzonnen, om dus wat mogelijk uit vele zwarigheden zich te kunnen redden. Waar leest men in de Profeten van twee Messiassen? Wat zeg ik! Zelfs hier in deze aangehaalde woorden, wordt uitdrukkelijk gezegd, *en zij zullen Hem aanschouwen, dien zij* (namelijk het Joodse volk zelf), *doorstoken hebben*. En Wie is deze heerlijke Persoon anders, dan de Jezus van Nazareth, die onze vaderen op Golgotha gekruist, *Zijn handen en voeten doorboort, en doorstoken hebben?*

¹¹⁰ De Chaldeeuwse uitbreider en de Zohar over Exodus Pag. 93. Col. 397. Passen deze woorden uitdrukkelijk toe op den Messias en zoon van David. Ziet zelfs de verklaring van Rabbi Aben Ezra.

¹¹¹ Jer. 34:7.

¹¹² In uw brief aangehaald.

ruime uitgestrekte kennis, die plaats zou hebben onder alle volkeren op de ganse aardbodem; *de aarde zal vol kennis des Heeren zijn, gelijk de wateren de bodem der zee bedekken*. En deze kennis des Heeren zou de bronoorzaak zijn van de algemene uitwendige vredestaat, die er in de kerk zou plaats hebben, dat de woeste volkeren, onder het zinnebeeld van verscheurde dieren, vers 6-9, voorgesteld, bekeerd zijnde, *geen leed zouden doen, noch verderven op de ganse berg van Gods heiligheid*; zoals duidelijk uit het verband blijkt. En hieruit vloeit vanzelf voort; (zoals u in uw brief zeer wel aanmerkt), dat er dan ook geen valse godsdienst, noch afgoden meer plaats zullen hebben, maar *alle koningen zullen voor Hem nederbuigen en alle heidenen zullen Hem dienen*,¹¹³ volgens Psalm 72:11 en Zach. 13:2. Ja, dan zal Jehovah ! *Koning zijn over de ganse aarde; ten dien dage zal Jehovah één zijn, en Zijn Naam één*,¹¹⁴ Zach. 14:9.

Ziedaar mijnheer, den heerlijke kerkstaat, welke wij Christenen, in het laatste der dagen, van Messias regeringsdagen, volgens de Goddelijke beloften verwachten, reikhalzende naar uitzien en tot onzen Hemelse Vader bidden: *Uw Koninkrijk kome!* Maar kortelijk aangestipt. En dus zijn ook de twee tegenwerpingen in uw brief er nog bijgevoegd, volledig beantwoord.

III

De derde afdeling behelst hoofdzakelijk een tegenwerping, ‘omtrent de komst van Elia, die volgens de voorzegging van de profeet als een voorloper, vóór den Messias komen moest’. Mal. 4: 5,6. Dan, dit heb ik reeds beantwoord in mijn eerste brief; en hetgeen daar gezegd is, zal ik niet herhalen. En wat betreft uw beoordeling omtrent hetgeen ik erbij gevoegd heb, “(dat deze gewichtige waarheid in het ‘tweede stuk, derde deel van Israëls verlossing’ zelfs uit de oudste en beroemdste Rabbijnse schriften ter overtuiging der Joodse natie, met nadruk betoogd zal worden) door u beschouwd wordt als een uitvlucht, omdat ik geen kans zag, deze uw gedane vraag omtrent Elia met redenen te kunnen beantwoorden, zo min als ik ooit zal kunnen beantwoorden, aan de gedane belofte (in mijn eerste brief) Pag. 7 in den noot, letter A, omtrent Jezus van Nazareth”, zal ik stilzwijgend voorbij gaan en de tijd afwachten, wanneer ik (zo de Heere wil en wij leven) aan mijn gedane belofte beantwoord zal hebben en dan zal uzelf omtrent deze uw ongegronde en voorbarige beoordeling, de hand op de mond leggen.

IV

En wat eindelijk de vierde of laatste afdeling betreft? Zal ik alleen het volgende aanmerken. Dat de Joodse natie, gedurende de ruime tijd in deze hun ballingschap onder alle geduchte rampen en ellenden, nog zulk een groot, talrijk, onderscheiden en onvermengd volk is gebleven, alleen moet toegeschreven worden aan de Goddelijke bewaring en vervulling van Zijn beloften aan vader Abraham gedaan, Gen. 17:7. En ook door de profeten zo menigmaal herhaald; zie alleen Jer. 31: 35-37. En die heerlijke beloften welke nog aan deze natie moeten vervuld worden, in het laatste der dagen, zoals even aangetoond is. Maar mijnheer, de vraag is, of er van uw natie, die de Rotssteen haars Heils versmaad hebben en dus rechtvaardig van God nu bijna reeds achttien eeuwen verstoten is en van God Zelf genoemd wordt: *Lo-Ammi, gij zijt Mijn volk niet*, nu gezegd kan worden, *God is met ulieden?*

¹¹³ Leest men aandacht de verklaring van Aben Ezra over Psalm 2:6, den Zohar Cap. 27. 29 over Gen. Pag. 84. Col. 334.

¹¹⁴ Laat ik u slechts met een vinger wijzen naar de verklaringen van de Zohar over Gen. Pag. 85. Col. 335. Over Exod. Pag. 93. Col. 397. Over Lev. Pag. 22. Col. 86. En Schir Haschirim Rabba Pag. 15. Col. 2. Waar deze woorden aangehaald en met aandacht dienen gelezen te worden.

Ziedaar zoon Abrahams! Mijn antwoord op uw tweede brief en het zou mij zeer aangenaam zijn, als u in het vervolg, zoveel tegenwerpingen tegelijk niet opgaf; dan zou ik in mijn antwoord zo uitgestrekt niet behoeven te zijn en spoediger dezelve in het licht kunnen geven.

Eer ik sluit, moet ik nog een vriendelijk verzoek (aan) u voorstellen, namelijk, dat u de goedheid believe te hebben, uw brieven mij toezendende, in het vervolg met uw eigen naam te tekenen. U zou mij in deze grotelijks verplichten. Blijve in alle hoogachting.

MIJNHEER!

Uw dienaar en heilwensende
Broeder naar het vlees
C.S. Duytsch.

Mijdrecht,
Den 26 juli, 1794